HET LAND VAN AALST

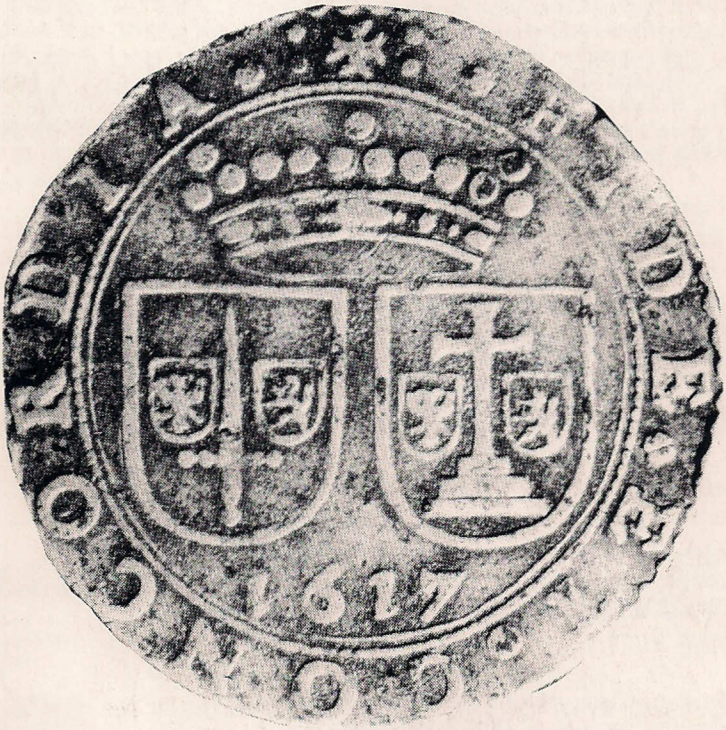

Tijdschrift van de Geschiedkundige Vereniging Het Land van Aalst

Het Land van Aalst

DRIEMAANDELIJKS TIJDSCHRIFT

Uitgegeven door de geschiedkundige vereniging ,,Het Land van Aalst'', met de steun van de Vlaamse Gemeenschap, het Provinciebestuur van Oost-Vlaanderen en de Stad Ninove.

Prijs voor een jaarabonnement:
Leden: 550 fr. - Steunende leden: 800 fr. - Beschermende leden: 1200 fr.
Te storten op rek. 000-0586911-61 van Het Land van Aalst,
Bevegemstraat 14, 9620 Zottegem.

De vereniging werd opgericht in 1949 en heeft als werkgebied de gemeenten van de vroegere bestuurlijke eenheid ,,Het Land van Aalst'' in haar grootste uitgestrektheid, alsmede van enkele aangrenzende Oostvlaamse gemeenten (grosso modo de streek tussen Schelde en Dender).
Initiatiefnemers en stichters waren + Albert Van Lil (beheerder 1949-66) en + Jozef Van Overstraeten (voorzitter 1949-52). Tot de stichters hoorden eveneens + Arthur Broeckaert, + Hendrik Vangassen (voorzitter 1954-63), + Jozef Van Cleemput, + Jozef De Brouwer, + Valère Gaublomme, Frits Van Acker, Basiel Boel, + Marcel Cornelis en + Jules Pieters. Latere voorzitters waren + Jozef Borremans (1953-1954), + Frits Courteaux (1963-1980) en Luc De Rijck (1980-1984) erevoorzitter.

Het bestuur van de vereniging is als volgt samengesteld:
Luc Robijns, voorzitter
Marcel Cock, ondervoorzitter
Basiel Boel (erebestuurslid), Sylvain De Lange (redacteur), Lieve De Mecheleer (redacteur), Dirk Podevijn (redacteur), Clemens Uyttersprot (erebestuurslid), Marc Uyttersprot (bibliothecaris-archivaris), Geert Van Bockstaele (beheerder), Dirk Van de Perre (redactiesecretaris), Georges Vande Winkel (bibliografie), Wilfried Vernaeve (verslaggever).

Ledenadministratie en algemene correspondentie:
Geert Van Bockstaele, Bevegemstraat 14, 9620 Zottegem
tel. (09) 360 19 04
Redactiesecretariaat en toezending kopij:
Dirk Van de Perre, Hoogstraat 23, 9401 Ninove-Pollare
tel. (054) 33 73 27

Elke auteur is verantwoordelijk voor de inhoud van zijn artikel.
Verantwoordelijke uitgever: Dirk Van de Perre
Zetel van de vereniging: Tulpstraat 1, 9308 Aalst-Hofstade
Kaftontwerp: Bart Maris
Drukker: De Riemaecker, Nukerkeplein 9, 9681 Nukerke, (055)21 14 04

Op de kaft is de penning van ,,Het Land van Aalst'' (1617) weergegeven. Op de voorzijde staat het wapenschild van de twee steden Aalst en Geraardsbergen, op de achterzijde dat van de vijf baronieën Rode, Gavere, Zottegem, Boelare en Schorisse.

ISSN 0778-7731

HET POLITIEK EN SOCIAAL ENGAGEMENT VAN DE GERAARDSBERGSE DR. ARTHUR VANDER SCHUEREN EN HET SINT-VINCENTIUSGENOOTSCHAP (1913-1934)

G. VAN BOCKSTAELE

INLEIDING

In één van de vorige artikels hadden we het over de politieke en maatschappelijke rol van dr. E. Van Bockstaele die tot 1918 in Geraardsbergen actief was. (1) De studie van het St.-Catharinacollege en een tip dat het archief van het St.-Vincentiusgenootschap was gedeponeerd, brachten me in contact met een andere Geraardsbergse dokter die vanaf 1913 tot aan zijn dood in 1934 medisch en sociaal zeer verdienstelijk is geweest. Even heeft hij zich, weliswaar met minder succes, op het politieke terrein gewaagd. In de volgende bijdrage zullen we voornamelijk zijn sociale bewogenheid beklemtonen en zijn relatie met het heropgerichte Sint-Vincentiusgenootschap.

Arthur Joseph Vander Schueren werd te Onkerzele op 8 februari 1884 geboren als zoon van Eduard en Barbara Carryn. Zijn ouders woonden toen op het bekende landbouwdomein ,,Ten Buikmeers''. In 1903 behaalde hij in het St.-Catharinacollege te Geraardsbergen met de grootste onderscheiding zijn humanioradiploma en zeven jaar later aan de K.U.Leuven dit van dokter in de geneeskunde. Gedurende drie jaar

AFKORTINGEN:
AVDS: Arthur Vander Schueren
MGA: Modern Gemeentearchief
RAR: Rijksarchief Ronse
SAG: Stadsarchief Geraardsbergen

(1) G. IMBO en G. VAN BOCKSTAELE, *Dokter Emiel Van Bockstaele (1870-1954), een biografische schets*, Het Land van Aalst, 45, 1993, p. 9-32. Enkele jaren geleden liet de heer J. Van der Putten, oud-voorzitter van het Geraardsbergse St.-Vincentiusgenootschap op suggestie van de heer A. Schrever het archief van het genootschap naar het Kadoc te Leuven overbrengen. Bij het overlijden van de oud-voorzitter (oktober 1994) besliste de nieuwe voorzitter, de heer A. Duyck, het bij hem nog bewaarde archief eveneens als schenking in het Kadoc te deponeren. Uit beide archiefdelen kon ik rijkelijk putten.

vervolmaakte hij zich door studiereizen naar Berlijn, Parijs, Dresden en vooral Wenen. In deze laatste stad leerde hij het instrumentarium Sluder-Ballenger kennen om amandels te verwijderen (tonsillectomie). AVDS perfectioneerde het apparaat zodat de totale tonsillectomie mogelijk was geworden. (2) Bij die verbetering liet hij zich bijstaan door de Geraardsbergse schilder-graveerder Jan De Cooman, die alle onderdelen van het instrumentarium nauwkeurig uittekende. Vanaf 1913 tot aan zijn plotse dood op 17 september 1934 was AVDS te Geraardsbergen gevestigd.

1. ARTHUR VANDER SCHUEREN EN DE POLITIEK

A. NATIONAAL VLAK

De beperkte politieke activiteiten van AVDS situeren zich binnen de katholieke partij zowel op het nationale als het lokale vlak. De invoering van het algemeen enkelvoudig stemrecht voor mannen verbrak de absolute meerderheid van de katholieken in de Kamer van Volksvertegenwoordigers. De partij bleef nochtans, op enkele jaren na, de grootste politieke formatie. Uitzondering op de regel waren de verkiezingen van 1925. Toen verloren de katholieken twee zetels, voldoende om door de socialisten voorbij gestoken te worden. Die laatsten behaalden 78 zetels en 820.650 stemmen. Ondanks het gunstig politiek en economisch klimaat van de periode 1925-1929 verloren de regeringspartijen in de verkiezingen van 1929: de socialisten moesten acht zetels afstaan en de katholieken twee. Niettemin werden de katholieken opnieuw de grootste partij. (3)

In het kiesdistrict van AVDS, het arrondissement Aalst, moesten de katholieken bij de 1e naoorlogse Kamerverkiezingen hun derde zetel aan de (Vlaamse) Democraten afstaan. Twee jaar later (1921) behaalden zij zo'n groot succes — bijna 7.000 stemmen meer, weliswaar met een vermeerdering van 3.000 kiezers — dat zij hun derde zetel konden terugnemen. Bij de verkiezingen van 1925 volgden ze de nationale trend en verloren nogmaals hun derde zetel. De grote overwinnaars waren zowel de socialisten (+ 6.000 stemmen) als de Vlaams-Nationalisten (+ 2.500 stemmen). Op de vooravond (5 mei 1929) van de economische crisis verminderde de katholieke aanhang nogmaals met ca 3.000 stemmen. Dit verlies was vooral te wijten aan de opkomst van een afgescheurde katholieke partij onder de leiding van Gustaaf Flamant.

(2) R. VAN HEE (ed.), *Heelkunde in Vlaanderen door de eeuwen heen*, Brussel, Gemeentekrediet, 1990, p. 307, A. SCHREVER, *Geraardsbergen herdenkt Arthur Van Der Schueren, een veelzijdig talent*, in: Het Nieuwsblad, 20 september 1985, N.a.v. die viering werden lezingen gegeven omtrent de veelzijdige activiteiten van de dokter. De teksten van de referaten zullen in september gepubliceerd worden.

(3) Th. Luyckx, *Politieke geschiedenis van België*, A'dam-Brussel, 1978, p. 331.

Het is midden die politieke crisis bij de katholieken dat AVDS gevraagd werd om zich kandidaat te stellen. In mei 1929 stond hij samen met L. de Béthune, P. Van Schuylenbergh, A. Van Hecke en J. Van Der Linden op de officiële katholieke lijst. Zijn stadsgenoot, Gustaaf Flamant, was lijsttrekker op de afgescheurde katholieke lijst, waar ook Jules Pieraert op stond.

De intrede van AVDS in de nationale politiek was niet denderend te noemen. Immers als lijstduwer haalde hij slechts 296 stemmen op de 8.808 uitgebrachte naamstemmen of amper 3 %! Terwijl G. Flamant 582 van de 729 naamstemmen verwierf of 80 %! Bij de verkiezingen van 1932 kwam AVDS niet meer op en was de dissidente lijst opgedoekt. G. Flamant kreeg de derde plaats op de officiële katholieke lijst toegewezen en verwierf hiermee 2.443 van de 8.932 naamstemmen of 36 %. (4)

Met zijn kandidatuur op de katholieke lijst wilde AVDS een tegengewicht vormen tegenover de eerder conservatieve burgerij en middenstanders. Hij verdedigde er voornamelijk de belangen van de arbeiders. Zijn politieke entrée die gelijktijdig met een gevoelige achteruitgang van de katholieken op nationaal vlak gepaard ging was voor AVDS geen succes. Het zal voor hem dan ook bij die ene poging op nationaal vlak blijven. Overigens veroorzaakten de parlementsverkiezingen van 1929 binnen het Geraardsbergs Sint-Vincentiusgenootschap voor een fikse rel, die tot de ontslagname van de secretaris, J. Serroels, leidde (zie verder onder de rubriek: bestuur en ,,werkende leden'').

B. LOKAAL VLAK

De nederlaag en de rel bij de parlementsverkiezingen in 1929 verhinderden AVDS niet om drie jaar later zich voor de gemeenteraadsverkiezingen kandidaat te stellen.

De interbellumperiode was in Geraardsbergen er één van grote verschuivingen. Tot aan de 1e W.O. beheersten de katholieken en de liberalen het politieke klimaat. Na de Grote Oorlog zag er het politieke landschap heel anders uit. Nog even konden de katholieken met Adriaan Flamant (1900-1921) en Gustaaf Flamant (1921-1926) het burgermeesterschap behouden. Van dan af en tot 1952 — zij het met een kleine onderbreking tijdens de 2e W.O. — zullen de socialisten met Guillaume De Nauw de burgemeester leveren.

(4) De gegevens zijn afkomstig van: K. DE WINTER, *Politieke strijd en instabiliteit in het arrondissement Aalst (1830-1940)*, deel III, *Repertorium van de verkiezingen voor de Provincieraad en de Wetgevende Kamers*, Gent, onuitgegeven licentiaatsverhandeling, 1933.
In de periode 1925-1936 stelde een ander Geraardsbergs dokter zich op de lijst van de Vlaams-Nationalisten drie keer kandidaat voor de senaat nl. Arthur Broeckaert. Hij verkreeg volgende voorkeurstemmen: 1925: 270; 1929: 82 en 1936: 121.

Dr. Arthur Vander Schueren, stichter en voorzitter van het St.-Vincentiusgenootschap te Geraardsbergen van 1928 tot 1934. (Geraardsbergen, privécollectie).

Nog voor de oorlog hadden zij via hun sociale organisaties zoals de vakbond, de mutualiteit en de coöperatieven een stevige sociale onderbouw. (5) Bij de gemeenteraadsverkiezingen van 1921 behaalden zij met hun zes zetels op de dertien net niet de absolute meerderheid. Wel kreeg de socialistische voorman, G. de Nauw, een schepenambt toegewezen. Zes jaar later slaagden zij wel en verwierven met zeven zetels de absolute meerderheid.

Meteen was G. De Nauw de eerste socialistische burgemeester van de provincie. Smalend werd de regio van Geraardsbergen de ,,rode hoek''van Oost-Vlaanderen genoemd omdat niet alleen de stad maar ook de omliggende dorpen als Nederboelare, Onkerzele en Schendelbeke een socialistische meerderheid kenden.

In het interbellum was het christelijke antwoord van de Daensisten stil gevallen. Vele katholieken bleven dromen van een burgerlijke 19e-eeuwse partij terwijl andere meteen op de lijst van de Vlaamse partij (de Fronters) gingen stemmen.

In die politieke verschuiving moet men de weliswaar schuchtere poging van AVDS situeren om na zijn mislukt nationaal avontuur het lokale politieke terrein te betreden.

Hij was de dynamische heroprichter van de Geraardsbergse Sint-Vincentiusvereniging die een christelijk antwoord wou geven op de toenmalige armoede. Hij was een populaire en bekwame dokter verbonden aan de stedelijke ziekenhuizen en kon dus de progressieve vleugel van de toenmalige katholieke partij met zijn kandidatuur een meer dan symbolische steun geven.

Politiek wou hij zich nochtans niet opsluiten in een enge ideologie. Hij was ruimdenkend met begrip voor andermans overtuiging. Bewust van de noodzaak om aan preventiegeneeskunde te doen en de bevolking elementaire volksgezondheid bij te brengen, gaf hij heel wat voordrachten in het socialistisch ,,Volkshuis''. Onder druk van enkele vrienden stelde hij zich in 1932 kandidaat voor de gemeenteraad. Hiermee hoopten zijn vrienden niet alleen de socialistische aanhang te verzwakken maar ook in eigen rangen de groep rondom Flamant en Carlier af te remmen. Voor dit politiek engagement moest AVDS spottende en ironische opmerkingen incasseren vanwege A. D'Haese. (5bis)

(5) Zie meer hieromtrent bij: A. RUIZ, *Geraardsbergen op de drempel van de 20ste eeuw, De opkomst van het socialisme*, Dendermonde, 1976. A. RUIZ, *Geraardsbergen... en de ontvoogdingsstrijd van de werkende klasse*, Zele, 1981, p. 268-274 en L. WALRAET, *90 jaar coöperatieve werking in Geraardsbergen en Ninove, Geïllustreerde geschiedenis van de socialistische coöperatieve ,,De Verbroedering'' (1900-1990)*, Geraardsbergen, 1991, p. 89-91.

(5bis) Politiek pamflet door A. D'Haese ondertekend met als titel ,,Dankbrief aan Dr. A. Vander Schueren'' (Geraardsbergen, privéarchief).
Albert D'Haese was in de jaren 30 een zeer actief politicus: hij was gemeenteraadslid, schepen, volksvertegenwoordiger en tenslotte senator van het V.N.V.

Bij die verkiezingen had hij meer succes dan bij die van het parlement. Hij werd tot gemeenteraadslid verkozen en werd tot lid aangeduid van de Commissie van Burgerlijke Stand en Sociale Zaken. Blijkbaar kon AVDS op de gemeenteraadszittingen van 11 januari en 1 februari niet aanwezig zijn. De reden hiervoor zijn niet gekend. Was het omwille van de beroepspraktijk of wegens spanningen binnen de eigen katholieke partij? Feit is dat de secretaris op de gemeenteraadszitting van 22 maart 1933 de ontslagbrief voorlas die AVDS naar de stad had gestuurd. Oorspronkelijk werd hij door Arsène Willekens vervangen en twee maand later door Aimé De Smet. (6) Hiermee eindigde de tweede en laatste poging van AVDS om politiek actief te zijn. Een jaar later overleed hij plots.

2. HET SOCIAAL ENGAGEMENT VAN DR. A. VANDER SCHUEREN EN HET SINT-VINCENTIUSGENOOTSCHAP (1913-1934)

A. DE MOEIZAME START (1913-1920)

Als student en „stagiair" heeft AVDS op zowel Europees als lokaal vlak het verval meegemaakt van de burgerlijke uitgeholde 19e eeuw. Tegenover de kleine groep van rijken zag hij in Geraardsbergen de hoge werkloosheidsgraad, de fysische aftakeling van de vele arbeiders, die zonder enige bescherming in de lucifersfabrieken werkten, en de grote kindersterfte.

Bij gebrek aan basiswerken over de sociaal-economische toestand in Geraardsbergen van die periode (7) kunnen we de omvang van de kindersterfte niet volledig vatten. Dat ze opvallend groot moet geweest zijn was ook de deken van Geraardsbergen, Karel Smet, opgevallen, want die heeft een lijst opgemaakt van het aantal kinderen die tussen 1896 en 1930 jonger dan zes jaar stierven. Enkele voorbeelden:

1896	136
1899	158
1905	66
1918	52
1925	62
1927	64
1930	59 (8)

Die cijfers zeggen weinig als men die niet kan vergelijken met het aantal geboorten. Voorts blijkt uit de studie van A. Van Lul dat het globale sterftecijfer in de stad dat van het land benadert.

(6) SAG, *Gemeenteraadsverslagen*, 1930-1941.

(7) Voor die periode heeft men slechts: A. VAN LUL, *Een eeuw evolutie*, Het Land van Aalst, 11, 1959, nr. 1-2, p. 64-84, A. RUIZ, *Geraardsbergen op de drempel van de 20ste eeuw* — Dendermonde, 1976, A. RUIZ, *Geraardsbergen... en de ontvoogdingsstrijd van de werkende klasse*, Zele, 1981.

(8) GERAARDSBERGEN, *Decanaal archief*, nr. 128.

Stevig basismateriaal ontbreekt eveneens voor de arbeidsongevallen en de beroepsziekten. Wel beschikt men over enkele gegevens op het einde van de 19e eeuw maar niet over die van het interbellum.

Het zijn nochtans die twee facetten van de sociale ellende die dr. AVDS zo sterk hebben aangegrepen dat hij een groot verdediger werd van de kinder- en arbeidsgeneeskunde.

Na zijn studies aan de K.U.Leuven en zijn reizen naar Parijs, Dresden en Wenen, waar hij overigens later veelvuldig zal naartoe gaan, vestigde hij zich in 1913 als arts eerst in de Oudenaardse straat en later op het Stationsplein te Geraardsbergen (9). Op dat ogenblik had de stad op medisch vlak een grondige transformatie ondergaan.

In 1904 was er naast het bestaande hospitaal een nieuw ziekenhuis bijgekomen de ,,Clinique de Sacré Coeur'', geleid door uit Frankrijk gevluchte zusters en dr. E. Van Bockstaele (10).

Vijf jaar later mocht de stad een voor die tijd modern gebouw openen dat de mogelijkheden van het stedelijk hospitaal gevoelig vergrootte. Hierdoor beschikte het niet alleen over een klassiek ziekenhuis maar tevens over een ,,lazaret'' voor besmettelijke ziekten, een weeshuis voor jongens en meisjes en een tehuis voor ,,oude mannen'' en ,,oude vrouwen''. In 1910 beschikten de inwoners over een uitgebreid medisch team met 9 geneesheren, 7 apothekers, 2 vroedvrouwen en 2 drogisten (12).

AVDS zal de start van zijn praktijk wel anders voorgesteld hebben want enkele maanden later werd hij geconfronteerd met de binnenrukkende Duitsers. Onmiddellijk moest hij zijn plannen herzien en werden de mogelijkheden voor de uitbouw van zijn dokterspraktijk op de grens van het ,,Etappengebied'' gevoelig beperkt.

Het is dan ook niet verwonderlijk dat hij zich zal aansluiten bij enkele van de vele hulporganisaties die tijdens de 1e W.O. in de stad actief waren (13). Zo stond hij aan het hoofd van het in 1916 opgerichte ,,Werk van de zuigelingen en der zwakke kindscheid'' en werd hij daar bijgestaan door de juffrouwen Lequinne, Nellay en Antheunis. Elke week onderzocht hij of zijn vervanger gratis de kinderen van 18 maand

(9) Op 28 februari 1914 bekwam hij van het stadsbestuur de toelating om in zijn huis aan de Oudenaardse straat een dynamo voor electrische stroom te plaatsen (GERAARDSBERGEN, *Stadhuis, Register van de vergaderingen van het schepencollege).*

(10) Zie meer hieromtrent: G. IMBO en G. VAN BOCKSTAELE, *Dokter Emiel Van Bockstaele...* p. 14.
Volgens een briefhoofd van Dr. E. Van Bockstaele noemde het ziekenhuis ,,Institut chirurgial et sanatorium''.

(11) V. VAN BOSSUYT, *Het nieuw hospitaal van Geeraardsbergen*, Nieuw Leven, II, 1909, nr. 1, p. 26-29.

(12) RAR, MGA, *Geraardsbergen*, nr. 3436.

(13) G. VAN BOCKSTAELE, *De hulporganisties in Geraardsbergen tijdens de Iste W.O.*, Het Land van Aalst, 45, 1993, nr. 1, p. 47-56.

tot 10 jaar. Vanuit die praktijk kon hij via voordrachten heel wat vooroordelen en foute handelingen bij de jonge moeders wegnemen. Hier was echt sprake van de eerste lijnzorg. Overigens zal dit werk na de oorlog voortgezet worden. Tijdens de oorlog was hij ook voorzitter van het ,,Komiteit der Liefdadigheidsfeesten''. Dit comité poogde via allerlei manifestaties en feesten gelden in te zamelen om de vele hulporganisaties financieel te steunen (14).

Wanneer in 1916 het vrij goed uitgebouwde ,,Provinicaal Geneeskundig Toezicht'' in Geraardsbergen een dokter aanwierf om leerlingen van de lagere scholen medisch te onderzoeken dan behaalde AVDS in de gemeenteraad slechts één van de zeven stemmen. Hierdoor ging de functie naar zijn collega dr. Charles De Block, die echter niet onmiddellijk kon starten vermits de stad geen geld wilde of kon vrijmaken (15).

Bij gebrek aan inventarisatie van het moderne hospitaalarchief, kan de exacte datum niet meegedeeld worden wanneer AVDS voor de eerste keer in het stedelijk hospitaal ging werken. Voorlopig houden we het op 1 april 1919 wanneer het bestuur hem als vervanger van Dr. Michiels, die naar het Ijzerfront was getrokken, en Dr. E. Van Bockstaele, die naar Utrecht was gevlucht, had aangeduid. Onmiddellijk nadien verhoogde het bestuur omwille van de hoge inflatie de wedden van de artsen die aan het hospitaal verbonden waren met 50%. Toen dr. E. Van Bockstaele uit de H.Hartkliniek ontslagen was nam AVDS ook daar zijn plaats in. Van danaf kon AVDS zijn medische praktijk volwaardig uitbouwen. De verdere modernisering van het hospitaal liet geruime tijd op zich wachten, want slechts in 1929 werd er de elektriciteit binnengebracht, in 1932 kreeg hij een moderne operatietafel ter beschikking en werd tevens een eerste ,,vrieskamer'' gebouwd.

Om de strijd tegen de hoge kindersterfte beter te kunnen voeren stelde hij in 1922 het gemeentebestuur voor om het ,,Werk van de zuigelingen...'' om te vormen tot een ,,Kinderkribbe'' en een ,,Gesticht voor verlaten kinderen''.

(14) Vermoedelijk is dit comité na de oorlog blijven functioneren en is het in 1937 tot een VZW omgevormd, die als naam meekreeg ,,Hulp aan Christene Werken van Liefdadigheid'', waarvan de echtgenote van de inmiddels overleden dokter medebeheerder was.

(15) SAG, *Verslagen van de gemeenteraadszittingen van 23 nov. 1916 en 20 febr. 1917.*

(16) GERAARDSBERGEN, *Hospitaal, Register van de Beraadslagingen van de Burgerlijke Godshuizen* en G. IMBO en G. VAN BOCKSTAELE, *Dokter Emiel Van Bockstaele...* p. 24.

B. DE SOCIALE PROBLEMATIEK IN GERAARDSBERGEN (1920-1928)

De sociale noden in de jaren 20 concentreerden zich in Geraardsbergen rond de werkloosheid, die hoog bleef, de woningnood en de vele zieken, voornamelijk als gevolg van de ongezonde bedrijven. Die sociale aspecten zullen dan ook bij de nieuwe beleidsmensen onderwerp van discussie worden. Typerend voor de wijziging in de naoorlogse mentaliteit waren de vragen in de gemeenteraad omtrent de 1-meiviering. Schepen Guillaume De Nauw vroeg in naam van de socialisten om 1 mei uit te roepen tot een algemene feestdag en die dag de klokken te laten luiden, de beiaard te doen spelen en de scholen te sluiten. Hiermee wilden zij de de arbeid verheerlijken en ijveren voor de wereldvrede. De vertegenwoordiger van de Christelijke Werkliedenpartij, P. Eyckermans, verzette er zich tegen. Niettemin werd het voorstel dankzij de steun van de liberalen door de gemeenteraad goedgekeurd (17).

Een van de oorzaken van de werkloosheid was de gebrekkige scholing van vele jongeren. Weliswaar bestond er reeds geruime tijd een Nijverheidsschool, maar die was op het avondonderwijs afgestemd. Onder impuls en met financiële steun van vooraanstaande katholieken, w.o. AVDS, werd in 1925 met een vrije vakschool gestart met de afdelingen hout- en ijzerbewerking. De school, die voorlopig in de lokalen van de Katholieke Werkmanskring was gevestigd, kende van bij de start een groot succes, want niet minder dan 88 leerlingen lieten zich het eerste jaar inschrijven (18).

De woningnood trachtte het gemeentebestuur op te vangen door een beroep te doen op nationale bouwmaatschappijen maar dit kende niet altijd het gepaste resultaat zodat men naar andere oplossingen zocht. In 1923 bouwde de stad in de omgeving van de Oudenaardse poort en de Reep een eerste reeks van tien noodwoningen, in de volksmond barakken genoemd omdat ze met eternitplaten afgedekt waren. In 1924, 1927 en 1930 kwamen er nog eens reeksen van 10 à 12 woningen bij. In 1933 was de eerste reeks aan dringende herstellingen toe. Niettemin boden ze aan een 50tal gezinnen geruime tijd een onderkomen.

Een derde probleem was dit van de specifieke ziekten in de regio zoals de tuberculose, tering, stofziekte...Hiervoor was het gemeentebestuur samen met een tiental omliggende gemeenten in 1930 gestart met het ,,Tusschengemeentelijk hospitaal-sanatorium van Geeraardsbergen''

(17) SAG, *Gemeenteraadsverslagen... 26 april 1922.*

(18) GERAARDSBERGEN, *Decanaal archief*, nr. 148, *Liber memorialis.* Twee jaar later moest men de school uitbreiden en in 1929 werd het oude lokaal afgebroken en startte men met acht nieuwe klassen. AVDS vroeg aan het toenmalig katholieke stadsbestuur een toelage van 50.000 fr. voor de vakschool. Aan die goedkeuring verbond hij zijn deelname aan de kiezerslijst van de ,,Katholieke Vereniging'' (23/8/1926).

dat oorspronkelijk 12 bedden omvatte en dat zeker niet in de omgeving van woningen mocht gebouwd worden gezien het besmettingsgevaar (19).

Midden die maatschappelijke context moet men de pogingen van AVDS situeren om het in 1914 stopgezette Sint-Vincentiusgenootschap opnieuw te starten.

C. AVDS EN HET SINT-VINCENTIUSGENOOTSCHAP (1928-1934) (20)

Stichting en doelstellingen

De eerste Sint-Vincentiusconferentie ontstond in 1833 te Parijs dankzij vooral het initiatief van een charismatische, jonge docent aan de Sorbonne-universiteit, Frédéric Ozanam (1813-1853). In België startte men de conferenties in 1841 en zes jaar later in Geraardsbergen. Met de 1e W.O. was de conferentie praktisch verdwenen maar AVDS zal ze heroprichten. De Vincentiusconferenties waren kleinschalige lekenorganisaties gericht op de individuele geloofsverdieping in collectief verband en geconcretiseerd door de armenzorg. ,,Dieu comme but, les pauvres comme moyen'' vormde de kernachtige uitdrukking van het oorspronkelijk doel van het genootschap (21).

De heroprichting van de conferentie te Geraardsbergen situeerde zich binnen tegengestelde bewegingen. Enerzijds had de wet van 10 maart 1925 het onderscheid afgeschaft tussen de Weldadigheidsbureau's en de Commissies van de Burgerlijke Godshuizen. Beide werden in de bekende C.O.O.'s gegroepeerd. Op die manier zou de sociale hulp coherenter en efficiënter moeten worden zodat het werk van de Vincentianen geleidelijk aan overbodig zou zijn. In dat jaar werd ook de verplichte pensioenverzekering ingevoerd en in 1930 volgde de reglementering op de kinderbijslag. Anderzijds ging Geraardsbergen tegen de algemene

(19) SAG, *Gemeenteraadsverslagen... 30 juli en 17 september 1930.*

(20) Dit deel steunt voornamelijk op volgend archief: LEUVEN, KADOC, *Geraardsbergen, Sint-Vincentius a Pauloconferentie*, nr. 1.4, verslagboek van wekelijkse vergaderingen, 1928-1934, 1.6, ledenlijst 1928-1931. LEUVEN, KADOC, *Gent, Sint-Vincentiusgenootschap*, nr. 1.3.5.12 en GERAARDSBERGEN, *Decanaal archief*, nr. 824, *Broederschap van de Damen van Bermhertigheid, verslagboek 1932-1948.* De lokale krant ,,De Geeraerd'' van 22 januari 1928 en 3 februari 1929 met een bijlage waar een uitvoerig verslag van de werking aan bod kwam.

(21) Zie meer hierover: L. DE MECHELEER (ed.), *De armoede in onze gewesten van de middeleeuwen tot nu, Dossier bij de gelijknamige tentoonstelling*, Brussel, Algemeen Rijksarchief, Dossiers, Tweede reeks 12, 1991, p. 80 en 120. L. DE MECHELEER (red.), *De armoede in onze gewesten van de middeleeuwen tot nu*, Brussel,Algemeen Rijksarchief, catalogus nr. 107, 1991, p. 58-59. J. DE MAEYER en P. WYNANTS (red.), *De Vincentianen in België, les Vincentiens en Belgique, 1842-1992.*

trend in waarbij men een gevoelige achteruitgang vaststelde van het aantal Bijzondere Raden, Conferenties en leden van het St.- Vincentiusgenootschap. AVDS zal ondanks alles starten met een vernieuwde Conferentie en ze tot aan zijn dood in 1934 vurig blijven verdedigen.

Het Genootschap was te Geraardsbergen een eerste maal opgericht in 1847 in een periode waar er wegens de aardappelplaag grote hongersnood en armoede heerste. Het bleef ononderbroken tot de 26e juli 1914

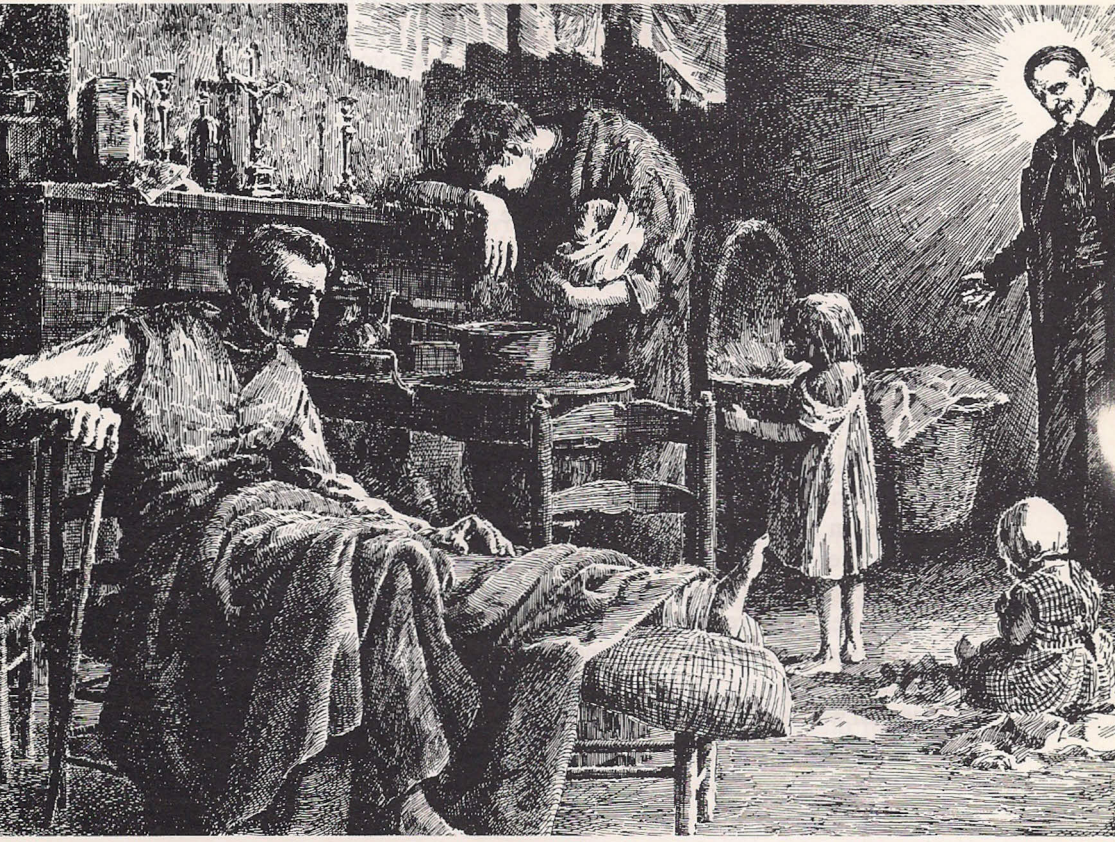

Gravure gemaakt door Jan De Cooman uit Geraardsbergen en gereproduceerd op een folder om in 1928 leden te werven (Leuven, Kadoc).

actief. Op het einde van de 19e eeuw was de bekende Bert-de L'Arbre voorzitter. In 1904 volgde A. Van Trimpont hem op. Tijdens de oorlog staakten de leden hun conferenties en engageerden velen zich in de hulporganisaties. Na de oorlog, op 2 februari 1919, hernam men de vergaderingen maar blijkbaar waren de problemen te groot of de interesse te gering want enkele weken later op 15 maart stopten zij ermee. Op die laatste vergadering waren aanwezig: A. De Boe, H. Sabbe, J. Schittekatte, Ch. Meuwis en J. Serroels, secretaris. Het bleef dan negen jaar

stil tot wanneer AVDS de heroprichting van de Conferenties realiseerde.

Aan de stichtingsvergadering van 8 januari 1928 ging een lang proces vooraf. AVDS stelde de fundamentele vraag of er nog reële armoede was en vervolgens of de nieuwe Vincentianen nog zinvol moreel werk bij de armen konden verrichten. Terecht stelde AVDS de eerste vraag want velen waren toen overtuigd dat er, op enkele individuele gevallen na, geen armoede in de regio meer was. België en ook de regio van Geraardsbergen had zich immers traag en moeizaam uit de oorlogseconomie kunnen loswerken en kende in de periode 1924-'29 een algemene hoogconjunctuur. Aan de hand van concrete voorbeelden toonde AVDS het tegendeel aan en stelde vast dat nog steeds veel inwoners uit de regio in grote armoede en zedelijk verval leefden. Ook de voortschrijdende ontkerstening greep men aan om een meer actieve christelijke inzet te realiseren. Daarop werd beslist op zondag 8 januari 1928 in de zaal van het ,,Groen Kruisje'' een eerste vergadering te beleggen (22).

In zijn eerste toespraak omschreef hij de omstandigheden en de motieven waarom hij tot de heroprichting van het genootschap was overgegaan. Hij wilde het genootschap dat in de volksmond ,,Werk van de schamele arme'' werd genoemd heropbouwen en zijn ,,ingesluimerd karakter verlevendigen''. Tijdens zijn 15-jarige praktijk bij het ,,Nationaal Werk voor Kinderwelzijn'' en als voorzitter van het lokale ,,Rode Kruis'' (23) had hij vastgesteld dat de doelstellingen van de vele ,,neutrale''sociale organisaties voor een christene geen bevredigende oplossing konden bieden omdat zij niet steunden op de ware christelijke naastenliefde. In zijn ogen schermden de bestuursleden van de organisaties met woorden als solidariteit, humanisme, filantropie en altruïsme en hadden ze geen oog voor de naastenliefde, de caritas. Deze caritas zag hij het best te realiseren binnen de Conferentie van het St.-Vincentiusgenootschap. Opvallend is ook dat AVDS de heroprichting kaderde in het ruime initiatief van de Katholieke Actie, dat in 1921 in België van wal stak en synoniem stond voor vernieuwing en engagement en een halt wilde toeroepen aan de secularisering. De leken werden

(22) Zie meer omtrent dit gebouwencomplex en de Geraardsbergse christelijke mutualiteit: M. VAN KERCKHOVEN, *Het Groen Kruiske en zijn verleden vanaf 1757*, Geraardsbergen, 1977 en J. DE BOECX, *Honderd jaar kristelijke mutualistische beweging in het Geraardsbergse, 1891-1991, van ,,Hulp en Onderstand'' tot het Kristelijk Ziekenfonds vandaag*, Aalst, 1991. De St.-Bartholomeusparochie beschikt in het ,,Groen Kruiske'' aan de Denderstraat sinds 1876 over eigen lokalen waarin diverse verenigingen een onderkomen vonden.
Volgens het Geraardsbergs *Decanaal archief* nr. 817 waren niet alleen AVDS maar ook Benoit Van Trimpont (+ 1943) en onderpastoor A. De Meulemeester (+ 1935) de eigenlijke stichters van het Sint-Vincentiusgenootschap.

(23) Zie meer over zijn werking als voorzitter: *Het Roode Kruis*, jaargangen 1923-1934. Zie ook het archief bewaard bij de huidige voorzitter en een brochure: *Het Belgische Rode Kruis, afdeling Geraardsbergen, 1913-1988.*

gemobiliseerd om aan het nieuwe kersteningsproject mee te werken. De Vincentianen — en AVDS is geen uitzondering — presenteerden zich als de meest voltooide vorm van lekenapostolaat (24). AVDS stelde op de stichtingsvergadering een driedubbel doel voor ogen: 1. Een tegenstroom van evangelische weldaden ontwikkelen tegenover de steeds sterker wordende ontkerstening. 2. De christelijke leer doen eerbiedigen en beminnen. 3. Zelfvervolmaking van de eigen bestuursleden, weg dus met de gemakzucht en voor de onthechting van het aardse. Vier jaar later omschreef hij de doelstellingen geresumeerd als volgt: persoonlijke zelfvervolmaking, stoffelijke steun aan de armen en zedelijke opbeuring van de verlatenen, de verstotenen en de dompelaars. Vandaar ook dat hij veel aandacht besteedde aan de opvoedende taak van het genootschap. Met concrete voorbeelden toonde hij aan hoe ,,verstokte godsdiensthaters'' voorbeeldige christenen waren geworden.

Bestuur en ,,werkende leden''

Tijdens de twee eerste vergaderingen stelde AVDS met goedkeuring der aanwezigen het bestuur samen. AVDS werd voorzitter, onderpastoor A. De Meulemeester werd bij handgeklap tot aalmoezenier aangesteld. Benoit Van Trimpont en Jozef Schittekatte werden ondervoorzitters; Jérôme Serroels en Ferdinand van Nieuwenhove, verslaggevers en Uytterhaegen, schatbewaarder.
De 45 genoten — bestuursleden en ,,werkende leden'' zoals de overige actieve leden genoemd werden — behoorden meestal tot de burgerij. Volgende beroepen waren er in vertegenwoordigd: medische wereld (4), advokaten (4), bedienden (6), onderwjzers (5), industriëlen (5), handelaars (4), schrijnwerkers (4), tuinbouwers (2), diversen (11).

De Geraardsbergse ,,Bijzondere Raad'', zoals het bestuur officieel genoemd wordt ressorteerde onder de Gentse ,,Middenraad'', waar A. Claeys-Bouüaert de dynamische figuur was en waarvan AVDS in 1932 eveneens bestuurslid werd. Alle Belgische Bijzondere Raden waren afhankelijk van de Brusselse ,,Hoofdraad'', die op dat ogenblik onder de leiding stond van baron Albéric de Pierpont, voorzitter van 1917-1929. Deze laatste nam ook het peterschap van de Geraardsbergse Conferentie waar.

De goedkeuring van de Geraardsbergse stichting door de ,,Conseil Général'' te Parijs liet een tijd op zich wachten. De Brusselse Hoofdraad had de aanvraag al in juni 1928 ingediend maar moest in tegenstelling met de andere Conferenties tot oktober wachten om het diploma te krijgen. Parijs stelde immers vast dat de ledenlijst niet was ingevuld en dat de inkomsten voor een pas gestarte Conferentie veel te hoog lagen. Parijs vermoedde dan ook dat het bedrag nog van de voorgaande

(24) L. DHAENE en P. WYNANTS, *Achteruitgang en crisis (1914-1965)*in: *De Vincentianen in België...*, p. 100.

Conferentie afkomstig was en dat derhalve het hier geen nieuwe Conferentie betrof maar een voortzetting van de eerste, zodat een nieuw diploma niet hoefde. Nadat de Hoofdraad de Parijse interpretatie had weerlegd door mee te delen dat het hoge bedrag afkomstig was van giften, die moesten dienen om ook in de omgeving van de stad Conferenties uit de grond te stampen, gaf Parijs zijn goedkeuring. Op 8 oktober 1928 werd Geraardsbergen als 16.274e lid ingeschreven en dus definitief op alle niveau's, provinciaal, nationaal en internationaal, erkend (25).

Het bestuur van de jonge Conferentie kreeg het n.a.v. de parlementsverkiezingen op 26 mei 1929 zwaar te verduren. Tussen AVDS, die op de katholieke lijst stond (zie hoger: AVDS en de politiek) en de secretaris, J. Serroels, die als een aanhanger van de Vlaams-Nationalisten bekend stond, was een conflict los gebarsten. De fundamentele vraag was immers of bestuursleden van het genootschap zich politiek kandidaat mochten stellen en zo ja ook op andere dan de officiële katholieke lijst. Drie weken na de verkiezingen schreef J. Serroels aan de Conferentie een brief waarin hij zijn ontslag als secretaris indiende. Hij vond immers dat AVDS tijdens de verkiezingsperiode ,,willekeurig en ongeoorloofd aanmatigend'' tegenover hem was opgetreden. AVDS beweerde dat hij als lid van de Vlaams-Nationalisten geen lid van het genootschap kon zijn en dreigde hem schade toe te brengen. J. Serroels was immers apotheker van beroep en als dokter kon AVDS dit gemakkelijk doen. Op de vergadering van 16 juni waar de ontslagbrief werd voorgelezen suste AVDS de aanwezige leden met de opmerking dat het geheel op een misverstand berustte. Die vergelijking strookte niet met de werkelijkheid. AVDS had reeds voor de bewuste vergadering met bestuursleden van de Gentse Middenraad contact genomen en om verduidelijking gevraagd. P. Cap, priester te St.-Amandsberg, was in zijn antwoord zeer duidelijk. Volgens hem mocht geen enkel lid van het genootschap als lid van een politieke partij een document tekenen. Elke politieke handeling of gesprek was in de vergadering verboden. Evenwel behield elk lid zijn vrijheid van mening, die men zonder beperking buiten de Conferentie mocht uiten. Als het bestuur J. Serroels zou ontslaan dan pleegde het een politieke daad en dat is tegen de geest en de letter van het genootschap. Als er onder de leden Waalse of Vlaamse Nationalisten waren, Unionisten of Federalisten, Patriotten of Fronters, dan moest de voorzitter dat negeren. P. Cap was in zijn besluit dan ook zeer duidelijk een mogelijk ontslag is tegen het reglement.

Claeys-Bouüaert, die nog niet zo lang voorzitter was en dus ook in die

(25) PARIJS, *Société de St. Vincent de Paul, Conseil Général*, Briefwisseling met de Nationale Raad te Brussel en inschrijvingsregister. Met dank aan de huidige ,,Conseil Général'' te Parijs.

zaken geen ervaring had, was voorzichtiger en genuanceerder in zijn antwoord. Hij begreep best de bewogenheid van AVDS want schreef hij: ,,Voor ons is er maar één weg om de kerk en het vaderland te dienen: haar in alles en voor alles te gehoorzamen...''. Voorts gaf hij AVDS de raad de Fronters, waarvan er velen volgens hem ontspoord waren, niet te vlug te veroordelen en ze te waarderen voor wat zij in het genootschap gedaan hadden. Sla hen niet te vlug in de ban, gaf hij als raad mee en tracht de man in kwestie ontslag te doen nemen als secretaris maar niet als gewoon lid.

Op vraag van AVDS had Claeys-Bouüaert de zaak bij de bisschop aangepraat en ook deze stuurde op verzoening aan en niet op een breuk. Dat er intussen in Geraardsbergen veel animositeit was omtrent het geschil bevestigt een brief van een kozijn van AVDS, die in Gent priester was. Volgens de briefschrijver werd in Gent algemeen verspreid dat zowel het Rode Kruis, waarvan AVDS ook voorzitter was, als het St.-Vincentiusgenootschap, aan politiek deed en dat sommige noodlijdenden omwille van hun politieke sympathieën geen steun meer kregen.

De politieke kloof tussen AVDS en J. Serroels was te groot geworden om nog tot een verzoening te komen. J. Serroels voelde zich door de radicaliteit van AVDS zodanig gekrenkt dat hij op 16 juni als secretaris en als gewoon lid ontslag nam.

Die politieke rel werd vrij vlug verdrongen door de treinramp in het nabijgelegen Moerbeke van 19 juni waarbij 9 doden en 20 zwaar gewonden vielen. AVDS had zich als chirurg en als voorzitter van het Rode Kruis zodanig ingezet dat hij kort nadien Ridder in de Leopoldsorde werd.

Werking

Met hun wekelijkse conferentie of vergadering op zondag om 11.00 uur en hun maandelijks huisbezoek aan een arm gezin trachtten de leden de doelstellingen te realiseren. De grote frequentie van bezoeken en het specifieke uur stelde hoge eisen aan de uiteraard alleen mannelijke leden. Het hoeft dan ook niet te verwonderen dat regelmatig leden verstek lieten gaan en vervolgens op de vingers getikt werden. Overigens aanvaardde de Gentse Middenraad in 1930 geen nieuwe conferenties meer die om de maand vergaderden. ,,Om de veertien dagen is goed, alle weken is beter'', was hun devies. De voorzitter of bij zijn afwezigheid de ondervoorzitter, opende de vergadering met een gebed, waarna één van de secretarissen het verslag van de vorige vergadering voorlas. Onmiddellijk nadien stelde hij de nieuwe leden voor die bij handgeklap werden aanvaard. Nadien brachten de leden verslag uit van hun huisbezoeken, die ze telkens met twee aflegden en werden de voedselbons uitgedeeld. Oorspronkelijk bracht men mondeling verslag uit maar na enkele weken eiste de voorzitter een schriftelijke notitie zodat men beter de evaluatie van het betrokken gezin kon maken. Hiervoor liet men voorbedrukte

AVDS bezoekt als lid van het genootschap het huisje van een noodlijdende (Geraardsbergen, privéarchief).

formulieren maken zodat men op een adequate manier snel een overzicht van de problemen had. Zoals uit bijgevoegd formulier blijkt maakte men onderscheid tussen gegevens op ,,stoffelijk'' en ,,moreel'' gebied. In die laatste rubriek kwam niet alleen de manier van leven aan bod maar ook en vooral de godsdienstzin van de betrokkene. Bij het grote aantal bewaarde formulieren blijkt hoe men uitdrukkelijk verwees of de armen aangesloten waren bij de katholieke zuil, zoals het syndicaat, de mutualiteit, de school, en of zij regelmatige kerkgangers waren. De vraag moet derhalve gesteld worden of de armoedegraad dan wel de godsdienstige overtuiging van de betrokkene bepalend was om hulp te krijgen. Grondig onderzoek is dringend nodig.

Na de rapportering voorzag men een geestelijke lezing door één van de bestuursleden of een gastspreker over de meest diverse onderwerpen (27). Eens de penningmeester het financieel verslag had voorgelegd en een omhaling had gedaan werd de vergadering met een gebed van de voorzitter beëindigd.

Meestal was er in de loop van de week een bestuursvergadering voorzien, waar de zaken van ,,kieschen aard'' afgehandeld werden. Op de volgende algemene vergadering bracht men dan verslag ervan uit. In de periode dat AVDS voorzitter was (1928-1934) waren er gemiddeld 32 genoten met uitschieters in 1928 (49) en 1933 (26). Gemiddeld bezocht men per jaar 45 families, 54 in 1929 en 34 in 1934.

In de inkomsten voorzag het genootschap door de omhaling in de kerk en de vergadering, de organisatie van liefdadigheidsfeesten (zie hoger) en door omhalingen in de huizen. Dikwijls kreeg het genootschap giften.

Jaarlijks inkomen

1928: 87.337,19 fr.
1929: 23.817,29 fr.
1930: 35.684,15 fr.
1931: 21.839,72 fr.
1932: 22.628,49 fr.
1933: 14.503,36 fr.
1934: 10.336,91 fr.

Ter illustratie analyseer ik de inkomsten van 1928 en 1933:

	1928	1933	
omhalingen verg.	5.761,85	5.273,95	36%
bijz. giften	80.011,25	4.969,40	34%
rente	1.564,09	1.061,07	7.3%
verkoop voorw.	—	1.083,63	7.4%
conf.v.e.geestel.	—	2.090,75	14%
saldo	—	2.406	16%
totaal	87.337,19	14.503,36	

Door het hoge bedrag van de bijzondere giften — 10.000 fr. van AVDS en 7.000 fr. van Paul Guillemin — is het cijfer van het eerste jaar niet representatief voor de andere jaren. Niettemin toont dat cijfer goed aan hoe sterk de Geraardsbergse Conferentie van bij het begin stond.

(26) Dit heeft schilder Jan De Cooman op een vergadering in 1934 kunnen ervaren. Verbolgen repliceerde hij dat hij onmogelijk kon aanwezig zijn aangezien er toen een tentoonstelling van zijn werken openging.

(27) Zo handelde de proost in 1930 over het leven van priester Poppe.

Dat de inkomsten de twee laatste jaren gevoelig lager liggen dan de andere is niet alleen te verklaren door de economische crisis maar ook door de non-activiteit van de voorzitter. In het voorjaar van 1933 werd hij bij een verkeersongeval zwaar gewond en in september van 1934 overleed hij.

Actieterrein

Ofschoon het Sint-Vincentiusgenootschap een kleinschalige en dus zeer lokale vereniging is heeft AVDS zijn actieterrein niet tot de stad alleen beperkt. Veelvuldig gingen de leden naar gezinnen die niet alleen in de gemeenten woonden die nu tot Groot-Geraardsbergen behoren maar ook tot gemeenten die nu deel uitmaken van Herzele of Lierde. Uiteraard stelde zo'n grote actieradius zware eisen aan de leden op een ogenblik dat de meeste bezoeken te voet, met de fiets of met de trein moesten geschieden. Van daar ook dat het bestuur heel wat lokale initiatieven zal steunen om ter plaatse een eigen Bijzondere Raad op te richten. Vooral ook dat sommige gemeenten voor de 1e W.O. over een eigen genootschap beschikten zoals: Aaigem (1855) (28), Appelterre (1857), Deftinge (1874), Herzele (1852), Moerbeke (1854), Ophasselt (1855), Sint-Lievens-Esse (1852), Steenhuize (1855), Voorde (1858) en Zandbergen (1855). Enkele gemeenten hadden hun genootschap ook na de oorlog verder gezet, zoals Grotenberge dat in 1929 zijn 75-jarig bestaan vierde en Velzeke in 1931 zijn 50-jarig bestaan.

Tijdens het zesjarig voorzitterschap van AVDS werden met steun van het Geraardsbergse genootschap al dan niet met succes pogingen tot herstichting ondernomen in volgende gemeenten: Aspelare (1929), Deftinge (1931); Geraardsbergen, Jozefieten (1930); Grimminge (1930); Moerbeke (1932); (30) Onkerzele (1932) (31) Ophasselt; Overboelare (1928) (32), St.-Lievens-Esse (1934) (33), Smeerebbe-Vloerzegem en

(28) Het jaartal tussen haakjes betreft de datum van goedkeuring door de Algemene Raad te Parijs. De gegevens zijn ontleend aan het werk: *De Vincentianen in België...*, p. 346-364.

(29) In 1929 telde Grotenberge 18 werkende leden, waarvan Bernard De Cock voorzitter was en L. De Wolf secretaris.

(30) Van de periode 1870-1900 zijn de verslagboeken van de wekelijkse vergaderingen van het vooroorlogse genootschap in de pastorij van Moerbeke bewaard. De heroprichting in 1932 is mogelijk geweest dankzij de dynamische onderpastoor A. Van Hevele (1929-1933).

(31) De oprichting te Onkerzele ging op zondag 10 juli met enige plechtigheid gepaard. Uitzonderlijk vergaderde de Conferentie van Geraardsbergen in Onkerzele om er de stichting bij te wonen. Niet minder dan 30 nieuwe leden waren aanwezig.

(32) Overboelare presteerde zwak. De nieuwe onderpastoor, G. Claus, was bereid om er nieuw leven in te blazen (Brief aan AVDS, 28 mei 1931).

(33) Of er in het nabijgelegen Sint-Antelinks een genootschap werd opgericht is niet duidelijk. Het was alleszins de intentie van pastoor G. Fonck om er na Pasen van 1929 mee te beginnen.

SINT VINCENTIUS GENOOTSCHAP

GEERAARDSBERGEN.

Verslag over het huisgezin Chouvatte Leopold

wonende te vermindenstraat 12 Geraardsb.

opgemaakt door J. De Cooman

INLICHTINGEN

OP STOFFELIJK GEBIED					OP MOREEL GEBIED	
Naam, voornaam, beroep der familieleden	Ouderdom Ziekten	Daguur andere hulp	WOONST Huishuur	Aantal, uitzicht plaats	Opvoed. kinders	Godsdienstige toestand der familie Huwelijk, doopsel, oorzaak nood Vroegere bijzonderheden

Detail van een voorbedrukt formulier dat Jan De Cooman, schilder-graveerder, na een huisbezoek invulde. (Leuven, Kadoc).

Steenhuize (1931). Zes ervan (Geraardsdsbergen, Jozefieten; Grimminge, Onkerzele, Overboelare, Steenhuize en Sint-Lievens-Esse) vormden onderafdelingen van de Geraardsbergse Bijzondere Raad.
Een ander middel om de werking in de buitengemeenten mogelijk te maken was de inschakeling van de internen uit het bisschoppelijk St.-Catharinacollege en het college van de paters Jozefieten (zie verder).

De meeste bestuursleden beseften wel dat de armoede in sommige gemeenten hoger lag dan in de stad en dat er in die gemeenten minder kandidaten waren om hulp te bieden. Zij die het wel konden waren meestal in andere verenigingen al actief. Niettemin was de Geraardsbergse deken Karel Smet bereid om de stichting van genootschappen bij zijn pastoors op de eerstvolgende nieuwjaarsvergadering aan te praten. Andere leden bleven sceptisch tegenover de werking in de gemeenten omdat men er alleen maar aan liefdadigheid kon doen en niet aan specifieke Vincentiaanse werking.

Om de werking in de stad beter te laten verlopen stelde V. Van Bossuyt op de vergadering van 3 juni 1928 voor om de stad in wijken in te delen, wat blijkbaar ook geschied is.

Armoede

Bij gebrek aan globale studies en degelijke statistieken moeten we ons beperken tot enkele losse gegevens uit de talrijke verslagen van en de commentaar op de huisbezoeken om een concreet en genuanceerd beeld van de armoede te krijgen waarmee de Vincentianen in het Geraardsbergse geconfronteerd werden.

- Een door longziekte getroffen mijnwerker krijgt een broodbon;
- leurders worden begeleid in hun aankoop van goederen omdat zij regelmatig bedrogen worden;
- drie kinderen worden naar de school van Hunnegem gebracht om ze van de ,,bedelarij af te houden'';
- in St.-Antelinks is er bij velen schrijnende armoede ,,de naastenliefde van de welstellende landbouwers staat er op een zeer laag peil'';

- aan een 17-jarige teringlijder wordt een kostuum gegeven zodat hij op bedevaart naar Lourdes kan gaan;
- miliciens worden medisch voorgelicht;
- een kankerlijder krijgt eetbonnen;
- in Herzele is de toestand van een jong gezin ondraaglijk: ,,de man is ziek en werkloos, de kinderen slapen op een plankenvloer en hebben als dekens enkele jutezakken'';
- soep wordt in Geraardsbergen aan veel kinderen uitgedeeld;
- een seizoenarbeider keert ziek uit Frankrijk terug, hij heeft een dubbele breuk opgelopen, zijn vrouw is in verwachting en zenuwziek en heeft 7 kinderen te voeden;
- men stelt veel ongezonde woningen vast.

Retoricastudenten van het college stelden een gelijkaardige armoede vast. In hun verslag schreven ze o.a. ,,Daar vonden we een gezin, waarvan de vader, versleten voor zijn tijd, te hoesten zit achter de stoof, waarvan de kinderen bleek en schamel gekleed op de vloer of kreupele stoelen liggen, terwijl de moeder te naaien zit bij een vuile petrollamp'' (34).

In het jaarraport over de werking van het stichtingsjaar noteerde een Vincentiaan over een gezin uit de Molenstraat te Herzele het volgende: ,,Vier, vijf kindertjes ellendig aangedaan, trappelen met hun bloote voetjes in 't modder der meertsche buiën ... de vloer is van gestampte klei, oneffen killig; geen keukengerief dan een kom, een koffiepot; geen kast noch schapraai; twee ledikanten met dwarshouten onderlegd, en strooi en zakken daarop als legerstede voor elf menschen. De vrouw is bleek... hare kleeding is heel eigenaardig: die heeft evenveel van 'nen tabbaard, van 'nen lijfrok als van de pij van 'nen monnik: de stof ervan is half van breiwerk, half weefsel...''

Vincent Van Bossuyt rapporteerde over twee Geraardsbergse wezen van 20 en 23 jaar: ,,De vader dezer kinderen is er zekere dag van onder getrokken, men weet niet waarheen. De moeder stierf om zoo te zeggen van honger. Broeder en zuster bleven samen. De jongen, op werk zijnde, moest de zuster alleen laten. Deze liet zich tweemaal door schoone beloften, bezwangeren. De jongen moet zijn soldatendienst doen, zoo zal de zuster alleen vallen met 2 bitter jonge kindjes. Zij begrijpt nu hare misstappen''.

Welke hulp wordt hen geboden?

Na de evaluatie van de verslagen der huisbezoeken besliste de vergadering wie wat zou krijgen. Hoofdzakelijk schonk men textielwaren en voedsel. Het eerste omvatte: ondergoed, hemden, kostuums, kousen, lakens, dekens en ander beddegoed. Soms gaf men ook een

(34) LEUVEN, KADOC, *Geraardsbergen*... verslag van 6 december 1930 opgemaakt door een zekere Steppe uit Geraardsbergen.

,,coupon''flanel om zelf lakens te maken. In 1929 schonk de Zottegemse firma ,,Cantaert'' een grote hoeveelheid ondergoed aan de Geraardsbergse Conferentie. Dikwijls vroegen de leden ook schoenen en klompen maar in 1934 moest men daar van afzien omdat er geen meer in voorraad waren en de resterende in slechte toestand waren. Meestal gaven de Vincentianen het voedsel niet rechtstreeks aan de armen. Deze moesten eetbons afhalen en daarmee naar de winkel van hun voorkeur gaan. Occassioneel gaf men ook vleesbons of kocht men een klein viggen. Meestal betrof het bons om brood te kopen, eieren of melk. In het klooster van de ,,Zusters Maria en Jozef'', het zogenoemde ,,Zusterhuis'' in de Abdijstraat, konden velen gratis soep of een maaltijd krijgen. Eenmaal reageerde een Vincentiaan verbolgen over het feit dat kinderen die de soep hadden afgehaald ze onmiddellijk in de straatriool hadden uitgekiept!

Sint Vincentius a Paulo Genootschap
Geeraardsbergen.
ST VINCENTIUS GENOOTSCHAP IN AMORE ET FRATERNITATE GEERAARDSBERGEN
GOED VOOR
TWEE K° BROOD
Druk V. Van Nieuwenhove, Geeraardsb. — B. 19423.

†
Mevrouw Cyrille DE LAUNOIT
geboren Rachel De Portemont
overleed te Brussel den 1 September 1930
in den ouderdom van 66 jaar.
Wil hare ziel gedenken in uwe gebeden.
EENE BROODDEELING,
toevertrouwd aan de zorgen van St Vincentius' Genootschap, zal plaats hebben op
Woensdag 10 September 1930
te 10 uur, in 't Groen Kruisje, Denderstraat.
Bon recht gevende op een brood.

Links: Broodbon die het genootschap op de Conferentie aan de armen bezorgde (Leuven, Kadoc).

Rechts: Geregeld vertrouwden personen aan het genootschap een som geld toe om bij hun overlijden een brooddeling te organiseren. (Leuven, Kadoc).

In het begin stelde men fraude bij het gebruik van de eetbons vast. Niettemin moest men de ,,bedriegers'' blijven helpen. De tussenkomst van de leden kon zich ook uitbreiden tot het bijbrengen van elementaire hygiëne of een gratis medisch onderzoek. Hiervoor werd uiteraard AVDS aangesproken. Wanneer de woning, de hutten of de barakken in zeer slechte toestand waren dan deed men een beroep op een vakman die de elementaire herstellingen aanbracht. Zo sprak men de bekende schilder-graveerder J. De Cooman aan om in Herzele enkele kamertjes in orde te brengen.

Regelmatig voorzag de Conferentie de mogelijkheid om een werkloze man — een schoenlapper, handlanger, visleurder, boodschapper, mijnwerker, sigarenmaker... — aan een job te helpen of nam men contact met het ,,Werk van de Akker'' om aan een behoeftige een partij tuinbouwland ter beschikking te stellen (1933).

Vrij vlug breidde de hulp zich tot de rijke waaier van een volwaardig sociaal dienstbetoon uit. Leden van de Conferentie, genoten genoemd, slaagden er in 1931 in om vier gezinnen een verkorte legerdienst te bezorgen; 16 bouwaanvragen werden met goed gevolg ingediend; jongeren werden bij hun beroepskeuze begeleid; regelmatig werd met gunstig gevolg een beroep gedaan op het ,,Fonds der verminkten'' en drie pensioenen werden herzien.

In hetzelfde jaar startte AVDS binnen het genootschap met ,,Het werk van de Kerstboom'' en bezorgde hij aan 1800 leerlingen van de katholieke lagere scholen van het Geraardsbergse kerstpaketten uit. Twee jaar later gebeurde iets gelijkaardigs met het ,,Werk van St.-Niklaas'' (35).

In 1932 startte AVDS met een ,,Oudersbond'', waar Albert Van Den Berghe, de grote figuur werd. Regelmatig organiseerde men voordrachten over de opvoeding van de kinderen, waarbij gemiddeld 215 aanwezigen waren. Parallel hiermee gaven genoten zeer veel advies aan het ,,Bureau voor Maatschappelijk Hulpbetoon en voor Beroepskeuze''.

Tenslotte geven de financiële jaaroverzichten een aanvullend inzicht in de aard van de hulpverlening:

1928: 24.911 fr.
1929: 24.766,58
1931: 18.114,15
1932: 22.604,43
1933: 13.454,30
1934: 8.631,25

Ook hiervan analyseer ik twee werkjaren:

	1928		1933	
beddegoed	3.194,5	11%	1.744,25	13%
kledij	11.755,25	41%	3.080,1	23%
brood	8.479,4	29%	5.755,35	43%
vlees	828	3%	867,70	6%
melk	465,6	1%	1.139,30	8%
and. eetw.	188,25			
kolen	—		634,50	4,7%
Totaal	24.911		13.454,30	

Opvallend is de grote verschuiving van uitgaven voor kledij naar voedsel, wat wellicht te maken heeft met de economische crisis in de jaren 30. Details uit het verslag van 1934 geven een concreter beeld van de hulp: in dat jaar deelde het genootschap 4.000 broden uit, met een gemiddelte van 80 per week, 40 kgr. vlees en 250 liter melk.

(35) LEUVEN, KADOC, *Gent, St.-Vincentiusgenootschap*, nr. 1.3.5.12. Jaarverslagen van het Geraardsbergs genootschap.

Relatie van het genootschap met andere sociale organisaties

Gezien de aard van de werking kwam het genootschap veelvuldig in contact of in botsing met andere hulpverenigingen. Veel genoten hadden het moeilijk met behoeftigen van een ander ideologische of morele opvatting.

Een eerste probleem voor de leden was de elementaire vraag wanneer iemand voor hulp in aanmerking kon komen. Bij hun huisbezoek mochten de twee leden zeker niet subjectief zijn of zich niet laten misleiden door de armen die zich soms slechter voordeden dan ze in werkelijkheid waren. Ze konden ,,arglistig'' zijn, zegden sommige Vincentianen! Daarom was voorafgaande informatie van de christelijke vakbond of de christelijke mutualiteit zeer nuttig. De leden moesten zich eerst goed laten informeren en slechts dan een bezoek aan de armen brengen.

In principe, zei AVDS op een vergadering, komen alle gezinnen zonder onderscheid van politieke of godsdienstige overtuiging in aanmerking. De christelijk geïnspireerde vereniging heeft het nochtans regelmatig moeilijk met andersdenkenden of met mensen die er minder hoge morele principes op nahielden. Zo bijvoorbeeld is men ervan overtuigd dat gezinnen, waar de ,,vrouwelijke leden zoo slecht befaamd zijn dat zij de goede naam van de (uitsluitend mannelijke) bezoekers in het gedrang zouden brengen'' uitgesloten zijn. Ouders die niet kerkelijk gehuwd zijn mogen ,,in sommige gevallen'' bezocht worden. Het kon immers de plicht van de leden zijn om die gezinnen te helpen in hun ,,zedelijke gezondmaking''. Na moeizaam en lang aandringen slaagde een genoot erin om een weduwe die met een jonge man samenwoonde toch kerkelijk te laten huwen (1932). Een dronkaard kwam in principe niet in aanmerking. Wel moest men de vrouw en de kinderen ervan steun geven. Soms werd een dronkaard tijdelijk geschorst en kreeg geen bons (1932).

Behoeftigen die door het Armenbestuur werden afgewezen omdat zij aan de gestelde criteria niet beantwoordden, konden ook door het genootschap niet geholpen worden (1928). Duidelijk was het antwoord op de vraag of een arme die reeds hulp van het genootschap had ontvangen en regelmatig het bezoek kreeg van de lokale protestantse dominee, nog langer steun kon krijgen. Het antwoord was formeel ofwel krijgt hij steun van ons ofwel van de protestantse gemeenschap maar niet van beiden (36). In 1932 en 1934 noteerde men in het jaarverslag dat drie gezinnen ,,het protestants geloof hebben afgezworen en terug naar de schoot van de katholieke kerk'' gekomen zijn.

(36) De activiteiten van de protestantse gemeenschap konden sommigen moeilijk verdragen. In 1920 was er in het stedelijk hospitaal een fikse rel ontstaan omdat een protestantse patiënt omwille van haar geloof door het personeel bespot werd. Dominee Parmentier had toen bij het stadsbestuur een klacht ingediend, wat geleid heeft tot duidelijker afspraken met het personeel.
Overigens stelde V. Van Bossuyt in 1932 een gelijkaardige vraag. Men had het dus blijkbaar zeer moeilijk met behoeftigen die van de protestantse gemeenschap steun kregen of er mee sympathiseerden.

Van bij de stichting in 1928 werd de vraag gesteld ,,welke taktiek'' men moest gebruiken indien de behoeftigen socialisten waren. Algemeen handhaafde men het principe dat iedereen geholpen moest worden maar dat men in die gevallen ,,uiterst voorzichtig'' moest zijn. Tijdens een van de volgende vergaderingen werd goed het spanningsveld weergegeven tussen sommige Vincentianen en socialistische hulporganisaties, die in Geraardsbergen in die tijd zeer goed waren uitgebouwd. Dan immers verwittigde men de leden dat ze niet het slachtoffer mochten worden ,,van de socialistische streken''. De socialisten zagen ,,met lede ogen het succes van de Vincentianen''. Ondanks zijn ruimdenkendheid kon AVDS op een vergadering in 1931 niet nalaten ,,zeer verheugd'' te melden dat hij van een socialist een gift van 500 fr. had gekregen, wat als een grote overwinning werd ervaren. Overigens bleef de socialistische ideologie een gevoelige materie bij vele leden want op een andere vergadering in 1931 werd een lezing gegeven over ,,De oorlog van de socialisten aan de Kristene Arbeidersjeugd''.

Gevoelig zijn ze ook wanneer ze vaststellen dat iemand, die door de Vincentianen werd geholpen, aan de staking en de daarmee gepaard gaande relletjes in de stad had deelgenomen. Na een levendige discussie onder de leden concludeerde AVDS niet te haastig besluiten te trekken omtrent het gedrag van de man in kwestie. Men moest eerst goed nagaan in welke mate hij bij de relletjes betrokken was. AVDS haalde dan het voorbeeld aan van een Parijse Vincentiaan die tijdens de Parijse Commune in 1871 gekwetste communisten had verzorgd. Een jaar later heeft een Vincentiaan dan weer bedenkingen bij het feit dat een arme, die geholpen werd, het communistisch lokaal bezocht.

Eenmaal werd ook het Rode Kruis ingeschakeld als men vaststelde dat er ongezonde woningen waren. Wel moest het genootschap in 1934 de ,,afzijdigheid en de blijvende miskenning betreuren'' van de lokale Commissie van Openbare Onderstand.

Uiteraard is er een andere relatie met de sociale organisaties van de christelijke zuil. Aangezien de wekelijkse conferenties in de lokalen van het ,,Groen Kruisje'' doorgingen was er een vlotte samenwerking met het christelijk syndicaat en de mutualiteiten. Regelmatig deed men op hen een beroep om een geschil van een arbeider met de patroon op te lossen, de werkloosheidsuitkering te regelen of een job aan te bieden. In 1934 moest het genootschap de ,,afzijdigheid en de blijvende miskenning betreuren'' van de lokale Commissie van Openbare Onderstand.

Tijdens de zes jaar van de werking onder het voorzittersschap van AVDS was er, zoals eerder vermeld, een goede samenwerking tussen het genootschap en de parochiegeestelijkheid. De deken en onderpastoor De Meulemeester waren op de stichtingsvergadering aanwezig en de onderpastoor werd meteen tot aalmoezenier aangeduid, zonder dat zijn taak evenwel omschreven werd. De deken, Karel Smet, ging gunstig in op de vraag van de voorzitter om de pastoors van zijn dekenij in de

oprichting van lokale Conferenties in te schakelen (1930). Die welwillendheid verhinderde niet dat sommige pastoors weigerachtig stonden tegenover het genootschap omdat het een lekenorgansisatie was en zij hun greep op de parochie vreesden te verliezen.

Inschakeling van collegeleerlingen

De opdrachten van het Geraardsbergs genootschap kenden een voortdurende uitbreiding zodat er vrij vlug een tekort aan mankracht bestond. Bovendien was er een opvallende afwezigheid van jongeren en die meende men in de twee colleges (St.-Catherina en St.-Jozef) te vinden ook al waren velen reeds in de jeugdbeweging actief (37). In een toespraak op de jaarlijkse vergadering te Gent (1931) zei A. Carlier, secretaris van de Bijzondere Raad van Geraardsbergen: ,,...die dierbaare jongelingen die byzonder leven en streven voor hun schoon ideaal A.V.V.-V.V.K. zou ik willen op het hart drukken dat zy geen gepaster middel kunnen vinden om hun ideaal uit te werken dan in het St.-Vincentius Genootschap. Is het niet door de bezoeken aan de noodlydenden dat onze jongens den socialen nood van hun volk leeren kennen...Laten wij er ons weinig om bekreunen of zy een leeuwspeldeke dragen of een driekleurig lintje: het hart van onze jongens is goed; maar dat hart moet geleid worden. Leeren wy de jeugd in dienst staan''.

In overleg met de toenmalige principaal, U. Fivez, was men in het bisschoppelijk college al op 19 januari 1930 met een jongeren-Sint-Vincentiusgenootschap gestart. Een maand later waren ook de leerlingen van de paters Jozefieten van de partij. De structuur van beide afdelingen verschilde nogal van mekaar. Bij de Jozefieten had men een onderafdeling van het Geraardsbergs genootschap, die vrij zelfstandig opereerde en onder de leiding stond van Edgard de Nollin en nadien van Joseph van Weyenberghe. De afdeling telde 9 leden en bezocht per jaar 3 à 4 families. De leerlingen van het St.-Catharinacollege werkten volledig samen met het Geraardsbergs genootschap. Oorspronkelijk mochten alleen de externen van het laatste jaar de eerste conferentie van elke maand bijwonen en samen met een volwassene één of twee huisbezoeken afleggen. Allen onderschreven dezelfde doelstellingen als de volwassenen. Bij de derde doelstelling legde men eerder nadruk op ,,de bevordering van de maatschappelijke verzoening''. Wanneer op de Conferentie van 2 maart opnieuw acht leerlingen toetraden werden ze door de voorzitter als volgt verwelkomd: ,,Wanneer ge in't werkelijke leven komt, zet dan om in daden wat men u in theorie in 't college heeft geleerd dan zult ge zijn wat men van u verwacht, werken voor het heil der zielen, voor 't volk, voor 't land''. De toespraak werd met luide toe-

(37) Zie meer hieromtrent in: G. VAN BOCKSTAELE, A.M. VANDEN HERREWEGEN, L. DE COCK, *Van Scholaster tot principaal, het Sint-Catharinacollege van Geraardsbergen en zijn voorgeschiedenis (1437-1989)*, Geraardsbergen, 1990, p. 220-223.

Mijnheer de Boe

ik kom uw eenige woorden te schrijfen over mijn huisgezin wij zijn met man vrouw en 4 kinderen den oudsten is 7¼ jaren en het kleinste is 8 maanden en ik ben weer in die bosisie van 5 maanden

Mijnheer de Boe mijn man is ~~meer~~ meer zonder werk als dat hij nog werken hij werkt bij Mijnheer de weert en met dat slecht weder kunnen zij niet veel werken en als hij mag werken moet hij alle weken 100f daar laten om de reden dat wij nog 2 maander huishuur achter uit staan en met den overschot moet ik dan leven ik heb zater dag 30f gekregen begind daar mede als van te koopen die gezout notwij hebben en nout geen vleesch daar mogen wij niet aandenken als aan wat brood en aardapelen en nog kontend dat wij het kunnen krijgen van de menschen zonder centen tot als wij het kunnen betaalen maar door den duur komt er zoo veel bij heen dat gij er nett meer durkunt Mijnheer wilt zou goet zijn van ons uit onze moed wat te helpen met het geen gij wilt gelijk met wat brood en melk

wij bedanken uw op voorhand

Mijn Heer de Boe

Papeeremoelstraat
N° 57
Geeraards.

De beleefde groeten
van de vrouw
V/ Der Roost Irma

Brief van een moeder uit Geraardsbergen, die in een gebrekkige maar zeer sprekende taal haar nood bij een lid van het genootschap klaagt. Een duidelijk voorbeeld van de schrijnende armoede in het interbellum (Leuven, Kadoc).

juichingen beantwoord. Dan ook schreef een Vincentiaan in een lokale krant ,,Wij zijn gelukkig omdat de na-oorlogse onverschilligheid bij de jeugd een einde heeft genomen''''.

De samenwerking tussen de twee colleges en het Genootschap sloeg goed aan want op een vergadering in juni 1931 waren de principaal en de overste van de Jozefieten aanwezig samen met — uitzonderlijk — de externen van de drie hoogste klassen. Graag had het Genootschap ook de internen willen inschakelen, want zij ,,moeten onze helpers zijn op den buiten, waar wij nog steeds groote moeilijkheden aantreffen''. Zij zouden vooral in de vacantieperiode kunnen meewerken. Overigens vermeldt het jaarverslag van 1932 dat de studenten in het verlof ,,de beste werkers zijn voor de sociale arbeid''. Tijdens het bezoek van vicarisgeneraal Van Crombrugghe werd dan ook die vraag in het openbaar gesteld en later positief beantwoord. Het zal echter nog tot juni 1932 duren vooraleer de internen op de conferenties aanwezig zullen zijn. Intussen mochten ook de leerlingen van het voorlaatste jaar meewerken, wat automatisch een gevoelige verjonging van het genootschap met zich meebracht. De interesse, het engagement van de laatstejaars tegenover het genootschap werd in dat jaar onderstreept door de schenking van een som geld (69fr.) die normaal bestemd was voor het naamfeest van de klastitularis en die nu integraal naar het genootschap ging.

Het gebeurde meermaals dat Albert Van den Berghe, onderwijzer van het college en later volksvertegenwoordiger, de leerlingen bij hun huisbezoeken vergezelde. Enkele van hun verslagen zijn bewaard en omschrijven goed hoe jongeren plots geconfronteerd worden met een armoedegraad die zij niet zo dicht bij hun eigen leefwereld dachten te vinden.

In 1934 moet nochtans de aanwezigheid van de leerlingen verminderd zijn want men maakte er zijn beklag over dat ,,de studeerende jeugd van't college door haar overheid weerhouden wordt te ieveren in de katholieke rangen''. De reden van die klacht kan niet achterhaald worden. Wel stellen we vast dat in dat jaar alleen nog retoricastudenten aanwezig zijn. Het is niet uitgesloten dat eerst met de ziekte en later het plots overlijden van de voorzitter de stimulans onder de leerlingen verminderde.

Het Sint-Vincentiusgenootschap en de „Damen van Bermhertigheid" (38)

Geruime tijd was het Sint-Vincentiusgenootschap een uitsluitend mannelijke aangelegenheid. Vrouwen konden geen lid worden en dus ook geen huisbezoeken afleggen. Het tijdstip van de wekelijkse Conferenties nl. elke zondag om 11.00 uur maakte het ze ook praktisch onmogelijk. In 1932 kwam er een zekere kentering. Opnieuw ging het initiatief van AVDS uit die de pauselijke oproep van eind 1931 om meer hulp te bieden aan de noodlijdenden — de economische crisis trof vele lagen van de bevolking — beantwoordde. Op 9 februari 1932 startte hij met een vrouwenafdeling die volledig zelfstandig naast het mannengenootschap stond. Officieel noemden zij zich geen Conferentie of Sint-Vincentiusgenootschap maar „Damen van Bermhertigheid". Praktisch onderschreven zij dezelfde doelstellingen en poogden de armen en de bedroefden stoffelijk en zedelijk te helpen en gelijktijdig hun eigen heiligheid te realiseren. De manier van werken was identiek aan dit van het genootschap. Ook zij legden huisbezoeken af en kwamen wekelijks maar op een ander tijdstip samen.

Op de stichtingsvergadering waren 29 vrouwen aanwezig die reeds in totaal een 40-tal gezinnen hadden bezocht. De echtgenote van AVDS, mevrouw Germaine Van Liefferinghe, werd de eerste voorzitster en onderpastoor De Meulemeester werd proost. Andere bestuursleden waren: mevrouw Paul Dierick-Bouckaert, de juffrouwen E. Bijl, J. Van Trimpont, De L'Arbre en mevrouw A. Carlier. Tevens waren er twee vertegenwoordigsters van de Katholieke Burgersbond, de Kristelijke Werkersvrouwen en de Kajotsters. In zijn openingstoespraak beklemtoonde AVDS dat de vrouwen nog beter dan de mannen in staat waren om de armen te helpen en hij hoopte dat zij weldra nuttige wenken zouden geven om de werkwijze van de mannelijke afdeling gevoelig te verbeteren. Daarom woonden de vrouwen een Conferentie van het genootschap bij.

Het vrouwelijk genootschap zal ook na het overlijden van AVDS verder gezet worden.

(38) Het archief van de „Damen van Bermhertigheid" is in de Geraardsbergse dekenij bewaard onder het nummer 824. In dit register zijn de verslagen genoteerd tot 29 december 1948. In feite betreft het ook hier een herstichting want in het decanaal archief is het register bewaard van een gelijkaardig genootschap waarvan het eerste verslag dateert van 1842.

BESLUIT

Door de herstichting van de Bijzondere Raad te Geraardsbergen ging AVDS in tegen de algemene trend van de St.-Vincentiusgenootschappen in België. Twee buitengewone algemene vergaderingen konden immers niet verhinderen dat het naoorlogs genootschap nooit zijn dynamiek van voor de 1e W.O. terugvond. Het aantal leden, Conferenties en Bijzondere Raden bleven maar dalen. Geraardsbergen was daar een uitzondering op en slaagde er zelfs in om vrij vlug, zij het met wisselend succes, zes nieuwe afdelingen uit de grond te stampen.

Op nationaal niveau stelde men vast dat de jongeren ondervertegenwoordigd waren. Pogingen om dit te verbeteren kenden in België een gering succes. Niet echter in Geraardsbergen. Daar wist men de directie en de leerlingen van beide colleges te bewegen om actief aan het genootschap mee te werken en meteen een stukje werkelijkheidsonderricht te geven omtrent de armoede in eigen streek. Overigens bieden de vele bewaarde verslagen van de huisbezoeken een schat aan informatie omtrent de armoede in het Geraardsbergse tijdens het interbellum. Een aspect dat te weinig gekend is en dringend aan onderzoek toe is.

Voor zover de bronnen het toelieten was er blijkbaar in het Geraardsbergse een vlotte samenwerking met de lokale geestelijkheid, ook al was AVDS niet onmiddellijk een goede vriend van deken K. Smet te noemen. In 1935 moest de nieuwe voorzitter weliswaar vaststellen dat vele parochiepriesters de werking van de lekenorganisatie niet genegen waren.

De economische crisis van de jaren dertig betekende een gevoelige stijging van het aantal armen en een wijziging in de verschafte hulp. Het genootschap schonk in die periode minder kleding maar meer basisvoedsel.

Dat de inspanningen van AVDS in de sociale sector gewaardeerd werden wordt bevestigd door de toekenning van de pauselijke onderscheiding ,,Pro Pontifice et Pro Ecclesia'' op 1 april 1928 en in juni 1929 van de Belgische Onderscheiding van Ridder in de Leopoldsorde. Deze laatste onderscheiding verwierf hij na zijn inzet bij de treinramp te Moerbeke op 19 juni 1929.

De beperkte politieke activiteit van AVDS vertoont een paar opvallende facetten van de geëngageerde katholieke intellectuelen tijdens het interbellum. De ene groep, zoals AVDS, was door en door katholiek, bleef trouw aan de kerk en de vele organen van de katholieke zuil. Binnen die zuil waren zij zeer actief. Anderen, zoals A. D'Haese en Dr. Broeckaert, kozen resoluut de zijde van de Vlaams-Nationalisen en de Fronters. Zij waren katholiek maar leverden veelvuldige kritiek op de kerk en de katholieke wereld. Zij wensten geen gehoorzaamheid maar vernieuwing in de maatschappij. Overigens was die tegenstelling ook in hun houding tegenover de kunst aanwezig. De eerste groep bleef trouw

aan de klassieke, traditionele kunst, zoals Jan De Cooman, terwijl er bij de andere groep enthousiaste aanhangers waren van het Vlaams expressionisme.

Enkele maanden na zijn mislukte politieke entree op zowel nationaal als lokaal niveau werd AVDS zwaar gekwetst in een verkeersongeval (mei 1933). Dit had hem meer getekend dan men vermoedde. Een jaar later op 17 september overleed hij plotseling (39). Op de eerstvolgende algemene vergadering van de Oostvlaamse middenraad bracht het Sint-Vincentiusgenootschap hulde aan de bezielende en dynamische voorzitter van de Geraardsbergse Conferentie. Intussen was Albert de l'Arbre hem als voorzitter opgevolgd. Vanaf 1947 zou Armand De Bou die functie waarnemen. Als chirurg werd AVDS in de H.Hartkliniek vervangen door dr. André Schotte.

Geert Van Bockstaele
Bevegemstraat 14
9620 Zottegem

(39) *Het Roode Kruis*, oktober 1934, p. 542, lijkrede uitgesproken door de secretaris van het Geraardsbergse Rode Kruis, de heer Ribbens.

LOUIS PAUL BOON EN DE ZWARTE HAND, EEN EIGENZINNIGE TERUGBLIK

R.J. VAN DE MAELE

Ik denk dat ik zelf ook geen romans meer zal schrijven. Ik ga niets meer uitvinden, misschien kan ik het ook niet meer. Als ik nog schrijf, zal het geschiedenis zijn. Echte dingen (1).

Als amateur-historicus heeft Louis Paul Boon heel wat puzzelstukjes van de Aalsterse sociale geschiedenis in elkaar gepast en bij een heel ruim publiek interesse gewekt voor het industrieel verleden, maar als geschiedenis zonder meer is zijn werk niet altijd even betrouwbaar. Zo blijkt uit een vrij gedetailleerd onderzoek van het levensverhaal van Jan Bijl dat Boon de door hem geraadpleegde literatuur nogal gemakkelijk en zonder verdere vergelijking met de authentieke bronnen als verworvenheden van de geschiedschrijving beschouwde (2). Precies daardoor bevat het levensverhaal van Bijl, zoals het door Boon werd gereconstrueerd in *Pieter Daens*, een vrij groot aantal onnauwkeurigheden, al moet hier onmiddellijk aan toegevoegd worden dat zijn beschrijving de werkelijkheid veel meer benadert dan die van L. Roelandt (3), zijn belangrijkste inspiratiebron.

De preciseringen die Boon heeft aangebracht en de onjuistheden die hij van Roelandt heeft overgenomen wijzen op het gebruik van secundaire literatuur, niet op het raadplegen van authentieke bronnen. Van Roelandt nam hij een foute geboortedatum (en -plaats) over en ook het verhaal van Jan Bijls schooltijd werd zonder meer gekopieerd; een raadpleging van de geboorteakte en schoolarchivalia werd blijkbaar niet overwogen. Wel werd de biografie aangevuld met soms vrij nauwkeurige, maar ook met volkomen uit de lucht gegrepen elementen; voor de preciseringen heeft Boon onder meer het weekblad *Recht en Vrijheid* gebruikt.

(1) G. DURNEZ, ,,Boon schrijft nog alleen geschiedenis'' in: G. DE LEY (Ed.), *Een man zonder carrière.* Gesprekken met Louis Paul Boon, Amsterdam, De Arbeiderspers, 1982, p. 104. Verdere verwijzingen worden als volgt aangeduid: GD met vermelding van de pagina.

(2) Zie R.J. VAN DE MAELE, ,,In de schaduw van Daens: Jan Bijl in het werk van Roelandt en Boon'', *Het Land van Aalst*, 1994, XLVI (1), p. 27-41.

(3) Zie L. ROELANDT, *Jan Bijl en de Eerste Socialisten te Aalst*, Brussel, Drukkerij Van Doorslaer, z.j.

Pieter Daens is door de structuur van de documentaire — elk hoofdstuk wordt in een bepaald jaar gesitueerd — en de (summiere) bibliografie vrij makkelijk in de tijd te plaatsen en aan die tijd te toetsen. *De Zwarte Hand* aan de werkelijkheid toetsen is een veel moeilijker opgave; het tijdsverloop is bijzonder wazig — heel wat gebeurtenissen werden niet of slechts indirect gedateerd — en in het verhaal worden reële en fictieve namen als een zakje confetti over de gebeurtenissen uitgestort. De schaarse data — die op het eerste gezicht toevallig in het verhaal over het anarchisme zijn beland — en een parallelle lezing van *Pieter Daens* stellen de geduldige lezer in staat, na raadpleging van authentieke bronnen, de kroniek min of meer in de Aalsterse geschiedenis in te passen en Boons bedoelingen (gedeeltelijk) te achterhalen.

Een politieman en een anarchist

Het gebruik van fictieve namen werd door Boon als volgt verantwoord: ,,Om hun nakomelingen geen nodeloze scha of schande toe te brengen werden zowel de hoofdpersonages als de randfiguren om hen heen met nodige omzichtigheid behandeld, rekening houdend met elke menselijke drijfveer die ook de onze kon zijn. De daden die ze gesteld hebben, blijven ons boeien, maar hun ware namen kunnen nog niet aan het openbaar prijsgegeven (4).'' De bekommernis van Boon echt in vraag stellen lijkt bijzonder gewaagd, maar het gebruik van fictieve namen werd wellicht toch niet alleen door die bekommernis ingegeven — en dat is belangrijk wanneer Boons bedoelingen ter sprake komen —: in *Pieter Daens* werden de ware namen van de belangrijkste protagonisten van *De Zwarte Hand* immers wel vermeld.

In het relaas van het anarchisme duikt zeer snel de naam Dabbers op: ,,Johan Dabbers werd geboren op 4 september 1861.'' (DZH, p. 12) Een veelbelovende, maar te schaarse datering. Johan Dabbers ontpopt zich als de adjunct-politiecommissaris die zelf voor een aantal zedenfeiten in de gevangenis zal belanden. In *Pieter Daens* had Boon blijkbaar minder scrupules: ,,Maar nu het gerecht de bakkerij ,,De Welkom'' in het ongelijk had gesteld, en meteen ook ondercommissaris Commerman achter slot en grendel was gebracht... [...] De zaak Commerman — aangehouden voor eerst nog maar enkele aanrandingen op de eerbaarheid — werd ook in het lang en het breed besproken in de gemeenteraad (5).'' De naam Commerman en de geboortedatum van Johan Dabbers, 4 september 1861, passen uitstekend bij elkaar en vormen een duidelijk aankno-

(4) L.P. BOON, *De Zwarte Hand*, Amsterdam, De Arbeiderspers/Querido, 1977, p. 6. Verdere verwijzingen worden als volgt aangeduid: DZH met vermelding van de pagina.

(5) L.P. BOON, *Pieter Daens*, Amsterdam, De Arbeiderspers/Querido, 1971, p. 433. Verdere verwijzingen worden als volgt aangeduid: PD met vermelding van de pagina.

L.P. Boon

pingspunt — of anders gezegd, ondanks de fictieve namen, werd de deur — bewust of onbewust? — op een brede kier gehouden. De geboorteakte van Commerman luidt als volgt:

'T jaer achttien honderd een-en-zestig, den vierden September, om vier uren naer middag. Voor ons Carolus De Witte, Schepen Ambtenaer van den Burgerlyken Stand der stad Aelst, regterlyk Arrondissement Dendermonde, Provintie Oost-Vlaenderen, is verschenen **Hieronimus Joannes Commerman**, *hovenier, oud zeven en veertig jaren, geboren en woonende te Aelst, Mylbeke; den welken ons heeft vertoond een kind van het mannelyk geslacht geboren binnen deze stad, heden vierden september, om dry uren (naer middag) ik zeg des morgends van hem verklaerder en van zyne echtgenoote* **Maria Jacoba Callebaut**, *hovenierster, oud acht en dertig jaren, geboren en woonende te Aelst en waeraen hij verklaerd heeft te willen geven de namen van* **Camillus Commerman**, *de voornoemde verklaring en vertooning gedaen in de tegenwoordigheyd van Carolus Van Lierde, Kommies greffier, oud zeven en dertig jaren, woonachtig te Aelst en Judocus de Meeter, klerk dezer regentie oud acht en dertig jaren, woonachtig te Aelst, getuygen hier toe door den declarant aenzocht: welke akte wy na gedane voorlezing geteekend hebben met de getuygen; den vader heeft verklaerd niet te kunnen schryven* (6).

Alles door elkaar haspelend schreef Boon in zijn eerste karakteristiek van Dabbers: ,,Hij zou later trouwen met een dezer meisjes, Irma Boel, zes jaar jonger dan hij. Een teder ding, een vlug verwelkende bloem, een broze vlinder in zijn veel te ruwe handen.' (DZH, p. 13) Wanneer Dabbers in het huwelijk is getreden wordt niet vermeld, maar indirect kan het wel uit het relaas worden afgeleid - Boon had reeds enkele keren 1886 vermeld toen hij schreef: 'Dabbers liet de kommissaris verder prutsen. Hij had een dringender werkje op te knappen: met zijn negentienjarige steeds ziek zijnde vrouwtje verliet hij de gore wijk Mijlbeek, waar ze als kind in stof en slijk had gelopen en honger geleden, en vestigden ze zich in de binnenstad. Het werd het nummer 41 van de Gazometerstraat...' (DZH, p. 31-32); uit de bevolkingsregisters blijkt inderdaad dat het echtpaar Commerman-Roels in de Gazometerstraat heeft gewoond (7), maar hun verblijf was er van korte duur.

Camillus Commerman trouwde op 22 september 1886, net vijfentwintig geworden, met Emma Roels (23 november 1867), die inderdaad zes jaar jonger was. De naam Emma Roels lijkt heel veel op Irma Boel en de fictieve familienaam Toog is wellicht eveneens door een lichte vervor-

(6) S(TADS)A(RCHIEF)A(ALST), Akten van Geboorten Stad Aalst 1861, akte 451.
(7) S.A.A., Bevolking Aalst - Telling 1867, boek 5, folio 259.

ming tot stand gekomen; voor de naam Diggels wordt het vervormingsproces onthuld door een parallelle lezing van *Pieter Daens* en *De Zwarte Hand*.

De huwelijksakte van Camillus Commerman en Emma Roels bevat interessante gegevens en de belangrijkste elementen worden hierna opgesomd. Toen het huwelijk plaats vond, woonde Commerman in de Brusselschestraat - de huidige Pontstraat -, in de binnenstad...of anders gezegd: Commerman had Mijlbeek reeds voor zijn huwelijk verlaten. Zijn vader was overleden op 26 december 1885 en zijn moeder was reeds tien jaar dood (2 december 1875). Als getuigen waren o.a. twee broers van Camillus aanwezig: Joannes, die veertig was en als werkman te Brussel woonde (uitgeweken naar Brussel op 6 maart 1878 en er gehuwd op 12 mei 1888 met Louise Marie Remue) (8) en Franciscus, tweeëndertig jaar oud en hovenier te Lede. De bruid was kleermaakster en haar vader was twijnder. Commermans schoonmoeder was herbergierster. De ouders van Emma Roels stemden toe in het huwelijk bij akte verleden voor notaris Eeman, die te Erpe verbleef. Van dat alles heeft Boon niets vermeld.

Ook de geboorteakte van Emma Roels bevat interessante elementen en de belangrijkste ervan worden hierna weergegeven. Bij de geboorte van het meisje was haar vader kantoenspinner en haar moeder katoentwijnster en dat waren vaak voorkomende beroepen te Aalst. De ouders van Emma Roels woonden bij de geboorte van hun dochter in de Gazstraet en waren beiden achtentwintig jaar oud. In het bevolkingsregister van 1867 werd als adres Gazsteeg vermeld, een straat die niet in Mijlbeek lag (9)...

Het levensverhaal van Johan Dabbers en Irma Boel ging als volgt verder: „... in de avond van 17 januari 1889 repte hij zich iets vlugger huiswaarts, want ook bij hem was een meisje ter wereld gekomen. [...]

Het tweede meisje, Katrien, werd geboren op 2 januari 1890." (DZH, p. 54) Die nauwkeurige geboortedata - waarom zo pijnlijk nauwkeurig? (10) - maken het mogelijk de gebeurtenissen, vermeld op de bladzijden

(8) Het echtpaar Commerman-Remue kreeg vier kinderen: de tweeling Marie Louise en Marie Celestine (geboren op 18 november 1888), Marie Hélène (25 december 1889-22 augustus 1890) en Jean Camille (5 januari 1892); op 29 november 1905 werd het gezin afgeschreven voor Sint-Jans-Molenbeek.

(9) Zie P. VAN NUFFEL, *Historiek der Oude Straten, Markten, Pleinen en Gebouwen der Stad Aalst*, Gent, Stichting Mens en Kultuur, 1991, p. 73.

(10) Die nauwkeurigheid contrasteert fel met een *vaststelling* als „En nu werd in de Dirk Martensstraat een inbraak gepleegd in een grote brouwerij." (DZH, p. 230) In welke brouwerij werd ingebroken en wanneer? Ging het om de S.A. des Brasseries et Malteries Alostoises waarvan de maatschappelijke zetel in de gebouwen van de vroegere brouwerij l'Etoile was gevestigd? De S.A. Brasseries et Malteries Alostoises was op 26 april 1895 tot stand gekomen door een fusie van de Brasserie l'Etoile (Dirk Martensstraat) en Brasserie la Rose (Burght). Dergelijke preciseringen ontbreken al te vaak: ze zijn historiografisch zeer belangrijk en bovendien hebben ze geen enkele negatieve invloed op de nakomelingen van de hoofdrolspelers.

die net aan de vaststelling voorafgaan of erop volgen, enigszins in een tijdsschema te vatten, hoewel ook hier voorzichtigheid geboden blijft.

Bijna onmiddellijk na de heuglijke feiten uit Dabbers' huwelijksleven had Boon het over een aanslag op de spoorweglijn: ,,En in het stadje Aalst, steeds vooraan in de strijd, steeds klaar om de Zwarte Vlag van de opstand te zwaaien, werd dwars over de spoorlijn naar Gent een zware eiken poort neergelegd om een trein met soldaten te doen ontsporen.'' (DZH, p. 55) Wat later had Boon het over Dabbers die 29 was geworden - ,,Een maand later was Dabbers 29 jaar geworden en toog hij op zoek naar de ruimere en passende woonst. Het werd het nummer 34 van de Scherreveldestraat, een nieuwe straat die aan de wijk Osbroek was toegevoegd.'' (DZH, p. 58) - waardoor de indruk ontstaat dat de aanslag op de spoorweg voor 1900 plaatsgreep; Commerman/Dabbers werd 29 in 1890. De aanslag op de spoorweg wordt evenwel geassocieerd met stakingen voor algemeen stemrecht en in *Pieter Daens* worden die stakingen en de aanslag in het jaar 1902 gesitueerd: ,,In de eropvolgende nacht was even buiten het station een zware eikehouten poort dwars over de spoorlijn gelegd... maar de sneltrein Brussel-Oostende reed de poort aan spaanders en hierdoor werd het ze niet mogelijk ons ook nog verantwoordelijk te stellen voor een treinramp.'' (PD, p. 376) De aanslag kreeg ruime aandacht in *De Denderbode* van 24 april 1902 en de redacteur noemde de daders ,,roode of groene bandieten'' (11). Met rode bandieten bedoelde men uiteraard de socialisten, terwijl groene bandieten een synoniem was voor Daensisten en het is precies de verdachtmaking in *De Denderbode* die inhoud geeft aan de geciteerde zin uit *Pieter Daens.*

De aanslag en de gevolgen ervan werden ook door Boon uitvoerig beschreven en hij citeerde de namen der verdachten: ,,Op het lijstje van Dabbers stonden de namen van de gebroeders Jan en Emmanuel De Potter, Pieter De Graafs, Gheilaerdts en Timmerman genoteerd.'' (DZH, p. 55) Dabbers trok dan naar Couillet om Jan De Potter aan de tand te voelen, maar die antwoordde hem: ,,Ik kwam naar de koolputten werken omdat ik veroordeeld zou worden voor het stelen van zinken buizen, en de avond toen de poort over de spoorweg werd gelegd was ik bij de onderzoeksrechter in de gevangenis te Dendermonde.'' (DZH, p. 56) De Potter bleek de waarheid te spreken... Op 6 maart 1902 werd in *De Denderbode* de diefstal van de zinken buizen beschreven, waarover Jan De Potter het in *De Zwarte Hand* had; uit het kranteartikel blijkt dat Boon de namen De Potter (12), Gheilaerdts en Timmerman op de

(11) ,,Bandieterij'', *De Denderbode*, 24 april 1902, 56(3669), p. 2.

(12) In een proces-verbaal van 23 februari 1900, S.A.A., register VI 57/b/15, p.v. 83, werd een van de gebroeders De Potter ook reeds van een diefstal van afvoerbuizen verdacht; in 1902 was hij dan ook niet aan zijn proefstuk toe.

echte namen heeft geënt (13) en geen of slechts geringe wijzigingen heeft aangebracht. Gebeurtenissen uit het jaar 1902 gaan hier zo'n tiental bladzijden vooraf aan een episode uit 1892... Het is duidelijk dat de aanvangsfase van *De Zwarte Hand*, misschien wel onbewust, vaag werd gehouden.

Het tijdsverloop 1889-1890, met de geboorte van twee dochtertjes, de verhuizing naar de Scherreveldestraat en de aanslag op de spoorweg die zonder vermelding van datum in dezelfde verhaalfase wordt gesitueerd, wijst alleszins op een zeer eigenzinnig bronnengebruik, of op de verwerking van niet gecontroleerde informatie. Commerman verhuisde niet naar de Scherreveldestraat toen hij 29 geworden was, hij woonde er reeds toen zijn eerste dochtertje geboren werd, zoals voldoende blijkt uit de geboorteakte van Sylvia Emma:

'T jaar achttien honderd negen en tachtig, den achttienden Januari om tien ure 's morgends, voor ons Victor van Wambeke, Burgemeester, Officier der Leopoldsorde, ambtenaar van den Burgerlijken Stand der Stad Aelst, rechterlijk Arrondissement Dendermonde, Provincie Oost-Vlaanderen, zijn verschenen: **Camillus Commerman**, *politieagent, oud zevenen twintig jaren, geboren te Aelst, er woonende Scherreveldestraat; dewelke ons heeft vertoond een kind van het vrouwelijk geslacht geboren binnen deze stad den zeventienden dezer maand, om vieren uren 's morgends, van hem verklaarder en zijne echtgenoote* **Emma Roels**, *zonder beroep, oud een-en twintig jaren, geboren te Aelst, er met haren man woonende, waaraan hij verklaard heeft te willen geven de voornamen van:* **Sylvia Emma**.
De voornoemde verklaring en vertooning gedaan in de tegenwoordigheid van Jan Luijpaert, politieagent, oud zes-en dertig jaren woonachtig te Aelst en Camille Boeijkens, klerk dezer regentie, oud vier-en twintig jaren woonachtig te Aelst getuigen hiertoe door den declarant aanzocht, welke akte wij onmiddelijk hebben opgemaakt en, na gedane voorlezing, geteekend hebben met den vader en de getuigen (14).

Toen het tweede meisje, Maria Catharina, op 2 januari 1890 ter wereld kwam, woonde het echtpaar Commerman-Roels nog steeds in de Scherreveldestraat; de geboorteakte, opgesteld op 4 januari 1890, werd opnieuw medeondertekend door Commermans collega Luijpaert. Ondertussen bleek Commerman wel *bevorderd* te zijn tot speciale agent... of had men bij de geboorte van Sylvia Emma zijn beroepsstatus verkeerd weergegeven? In 1886, bij zijn huwelijk, werd hij immers reeds als speciale agent vermeld, een vermelding die ook in 1887 voorkomt.

(13) Zie *De Denderbode*, 6 maart 1902, 56(3656), p. 2.
(14) S.A.A., Akten van Geboorten Aalst 1889, akte 52.

Hoewel de levensloop van Commerman/Dabbers tot aan de geboorte van zijn tweede dochter door Boon in grote lijnen correct werd weergegeven, zijn de afwijkingen voldoende om argwaan te wekken en die argwaan wordt versterkt door een eigenzinnige chronologie, waarbij feiten uit het privéleven van Camillus Commerman en gebeurtenissen die toen de kranten haalden als niet passende puzzelstukjes naast elkaar worden gelegd.

Zo schreef Boon volgende gebeurtenissen aan elkaar: ,,En in benden van honderden rukte men op naar de kastelen waar de heersers in panische angst de vlucht namen. Het leger kreeg opdracht genadeloos neer te schieten wat in dichte rijen door de armtierige wijken van de mijnstad Charleroi liep. *Politieman Dabbers was in 1885 vierentwinting jaar geworden...*'' (DZH, p. 14) Het gebruik van de cursieve letter is onvoldoende om twee tijdslagen in het leven te roepen en het is alsof de vermelde benden reeds in 1885 hebben toegeslagen, hoewel de moeilijkheden in Charleroi pas op 25 maart 1886 begonnen (15) en met een bloedbad eindigden, toen soldaten op bevel van generaal Vandersmissen op de menigte vuurden.

Maar nog even terug naar Commerman/Dabbers en Boons eigenaardig breiwerk. ,,[Dabbers] werd geboren in het tweede huisje aan de hoek der Moorselbaan en der Binnenstraat...'' (DZH, p. 13) schreef Boon. De tellingsregisters van 1856 en 1867 tonen aan dat die voorstelling correct is; Camillus Commerman werd als het zesde van acht kinderen vermeld (16). Toen Commerman zich als loteling moest aanbieden voor de lichting 1881 trok hij nummer 73 en als adres werd nog steeds Binnenstraat vermeld; zijn beroep was toen *landbouwer* en hij was 1,741 m groot.

Er werd reeds vermeld dat Commerman op het ogenblik dat hij trouwde niet meer in Mijlbeek woonde, maar in de Brusselsestraat en alvorens het eerste dochtertje geboren werd, gebeurde wel wat meer dan datgene wat Boon heeft beschreven. Dabbers werd voorgesteld als een ruwe, nogal seksueel bezeten persoonlijkheid. Zijn vrouw had angst voor hem, want ,,hij beschouwde haar als een stuk land dat door zijn zaad vruchtbaar moest gemaakt. [...] Dat meisje, Irma, zijn wettige echtgenote, was zijn afvoerpijp.'' (DZH, p. 32) De *ontspoorde* viriliteit van Dabbers werd nog meer in de verf gezet: ,,Ja, met een niet te verklaren woede bereed hij haar, een schuimbekkende ruiter in de nacht, en nog geen drie maanden na de geboorte van het meisje Sylvia was ze reeds opnieuw zwanger.'' (DZH, p. 54) Kon het dan dat uit die - volgens

(15) De anarchistische uitbarstingen in Charleroi werden in *Vooruit* van 29 maart 1886 in volgende bewoordingen afgekeurd: ,,Fabrieken aan stukken slaan behoort tot de geschiedenis van over 30,40 jaren, toen de werklieden, door de machienen geruïneerd, nog niet genoeg gerijpt waren om te begrijpen dat de machienen hun zege zullen zijn, als zij die zullen bezitten of haar werk regelen!''

(16) S.A.A., Bevolking Aalst - Telling 1867, boek 12, folio 2.

Boon - bijna gewelddadige relatie, officieel begonnen in 1886, pas in 1889 een eerste kind werd geboren? Het antwoord is neen - op 11 september 1887, net geen jaar na het huwelijk, werd het zoontje Adolphus Celestinus geboren en het echtpaar woonde volgens de geboorteakte toen in de Zonnestraat... reeds vrij dicht bij hun volgende woonplaats in de Scherreveldestraat, waar met de regelmaat van een klok de meisjes Sylvia Emma (1889), Maria Catharina (17) (1890), Clementina Francisca (1891) en Elise Francisca (1893) werden geboren; bij de geboorte van Clementina Francisca had men het voor het eerst over Camillus Commerman *onderkommissaris van politie.*

Volgens Boon hebben Camillus Commerman en Emma Roels als kind in Mijlbeek in het slijk gelopen en er honger gehad; Commerman heeft er inderdaad in de modder geploeterd, maar of zijn vrouwtje dat ook haar hele jeugd heeft gedaan is zeer de vraag. Bij haar geboorte in 1867 woonden haar ouders, zoals vermeld in de geboorteakte, in de *Gazstraet* of Gazsteeg (18) en in het volkstellingsregister van 1856 vindt men haar vader in de Korte Ridderstraat.

Wel in overeenstemming met de verslagen in *Recht en Vrijheid* is de fase waarin Emma Roels, na de aanhouding van haar man, met een afperser te maken krijgt; Boon noemde dat voorval de ,,apotheose van heel dat schokkend jaar 1905.'' (DZH, p. 249) Alfred Nichels bracht met een zekere zelfgenoegzaamheid het nieuws onder de titel ,,Een slimmerik gevat'' (19). De werkelijkheid werd dan weer wat geweld aan gedaan in een der volgende fasen, waarin Boon het over Emma Roels' verhuizing naar Brussel had: ,,Met de haar overblijvende kinderen verliet ze voorgoed de Peperstraat, de hele godvergeten stad en vestigde ze zich (...) te Brussel, waar niemand haar kende, in de Besmeststraat... wie de naam dezer straat iets te vlug zou lezen, kon er Besmetstraat in zien.'' (DZH, p. 250) Bij verdere verwijzingen naar het nieuwe adres in de Brusselse agglomeratie bleef Boon steeds de wat vreemde naam Besmeststraat gebruiken. Emma Roels werd nooit te Brussel ingeschreven, maar verliet inderdaad de Peperstraat (nr. 52) en vestigde zich op 10 maart 1906 in de Jules Besmestraat 12 te Koekelberg; haar zoon Adolphus Celestinus en haar dochters Sylvia Emma en Elise Francisca vestig-

(17) In *De Zwarte Hand* wordt een nogal verwarrend beeld opgehangen als Boon bij het jaar 1905 belandt: ,,Onderkommissaris Dabbers kreeg toen de genadeslag. Zijn derde dochtertje, de toen vijftienjarige Katrien, stierf aan een niet bekende ziekte, bloedarmoede of bloedkanker.'' (DZH, p. 234) In *Recht en Vrijheid* van 27 augustus 1905 werd inderdaad het overlijden gemeld van M. Commerman, scholierster, 15 jaar, Peperstraat, of anders gezegd, de tweede dochter van C. Commerman... tenzij Boon Pelagia Maria de Troch als Commermans eerste dochter beschouwde; zie verder.

(18) S.A.A., Bevolking Aalst - Telling 1867, boek 6, folio 102.

(19) ,,Een slimmerik gevat'', *Recht en Vrijheid*, 17 december 1905, 5(51), p. 2.

den zich samen met haar op het nieuwe adres. Het gezin werd er op 17 februari 1908 afgeschreven en verhuisde naar de De Ribaucourtstraat 220 te Sint-Jans-Molenbeek (20). Volgens de gegevens vermeld in het bevolkingsregister van Sint-Jans-Molenbeek werd Emma Roels er reeds twee maand eerder ingeschreven en werd Camillus Commerman, ,,komende van Koekelberg'', op 17 februari 1908 als nieuwe inwoner genoteerd. Ongeveer een jaar later verliet het echtpaar de De Ribaucourtstraat voor de Van Meyelstraat; in juni 1910 verhuisden beiden naar de Ulensstraat en in maart 1911 vestigden ze zich in de Bonneviestraat, waar ze tot begin juli 1913 bleven wonen. Op 2 juli 1913 ging het echtpaar in de Schoolstraat 76 wonen en op 30 april 1930 verlieten Camillus Commerman en Emma Roels Sint-Jans-Molenbeek en vestigden zich in Hévillers, een dorp in Waals Brabant (21), waar ze tot 2 mei 1935 bleven wonen; toen verhuisden ze naar de Maanstraat in Dilbeek (22).

*

Dabbers' tegenspeler, Aart Niels, werd in *Pieter Daens* onomwonden Sooike van der Niepen genoemd en het volstaat enkele gegevens uit *De Zwarte Hand* aan archivalia te toetsen om met zekerheid de versmelting van beide namen te kunnen uitvoeren. Boons eerste voorstelling luidt als volgt: ,,Zes jaar later, in 1867, werd op 23 januari Aart Niels geboren, nog geen tweehonderd meter verwijderd van het huisje waar de Dabbers verbleven. (...] De vader kon deze geboorte niet meer meemaken, hij was reeds gestorven in augustus, zijn toen drie maanden zwangere vrouw met alle zorgen en alle kommer achterlatend.'' (DZH, p. 13-14) De geboorteakte van Franciscus Xaverius van der Niepen laat aan duidelijkheid niets te wensen over:

'T jaer achttien honderd zeven-en-zestig, den dry-en-twintigsten January om dry uren naermiddig voor ons Franciscus De Wolf-Coevoet, Schepen Ambtenaer van den Burgerlyken Stand der stad Aelst, regterlyk Arrondissement Dendermonde, Provintie Oost-Vlaenderen, is verschenen Anna Hutsebaut, vroedvrouw, oud zeven-en-dertig jaren, geboren en woonende te Aelst; dewelke ons heeft vertoond een kind van het mannelyk geslacht, geboren binnen deze stad, heden dry-en-twintigsten January, om dry uren van den morgend, zoon van

(20) Brief van de dienst Bevolking van de Stad Brussel, gedateerd 7 januari 1994 en ,,Samenstelling van het gezin'' afgeleverd door het Gemeentebestuur van Koekelberg op 21 februari 1994.

(21) Brief van de dienst Bevolking van Sint-Jans-Molenbeek, gedateerd 2 maart 1994.

(22) Schriftelijke mededeling van het Gemeentebestuur van Mont-Saint-Guibert op 10 oktober 1994.

Petrus Van der Niepen, *alhier overleden den zes-en-twintigsten Augusty laetst en van zyne echtgenoote* **Isabella Van den Brande**, *kantwerkster, oud vierendertig jaren geboren te Aelst er woonachtig en waeraen hy [sic] verklaerd heeft te wilen geven de namen van* **Franciscus Xaverius** - *de voornoemde verklaring en vertooning gedaen in tegenwoordigheid van Carolus Segers, landbouwer, oud twee-en-zestig jaren, woonachtig te Aelst en Joannes Cornand, daglooner, oud zeven-en-vyftig jaren, woonachtig te Aelst getuygen hiertoe door den declarant aenzocht: welke akte wy na gedane voorlezing geteekend hebben met de vroedvrouw en eersten getuigen, den tweeden getuigen heeft verklaerd niet te kunnen schryven* (23).

Er zullen geen andere documenten in extenso worden geciteerd, maar uit de verzamelde inlichtingen blijkt dat ook de data/gegevens die betrekking hebben op Aart Niels met de nodige voorzichtigheid moeten benaderd worden, vooral als ze bedoeld zijn als steunpunt voor het verhaal over de criminaliteit te Aalst; met opzet wordt hier het woord criminaliteit gebruikt, daar het boek een kluwen is geworden waarin anarchistische aanslagen, vermogensdelicten, geweldpleging en zedenfeiten nauwelijks van elkaar te onderscheiden zijn.

Uit de geboorteakte van Franciscus Xaverius van der Niepen kan enkel worden geconcludeerd dat hij in Aalst is geboren, maar waar? De bevolkingsregisters wijzen er alleszins op dat Van der Niepen/Niels niet de hele tijd in de buurt van de jonge Commerman/Dabbers heeft gewoond, zoals door Louis Paul Boon werd gesuggereerd. In het volkstellingsregister van 1856 vindt men het echtpaar Van der Niepen-Van den Brande aan de Gentsesteenweg (24) en in het register van 1867 wordt de weduwe met haar kinderen Charles Louis (1855), Alphonse (1860), Elodie (1863) en Franciscus-Xaverius (1867) in het Kerrebroek (25)vermeld. De overlijdensakte van Petrus van der Niepen vermeldt als woonplaats van de overledene Schaarbeek, een heel eind weg van de Binnenstraat... Toen de ouders van Franciscus van der Niepen op 29 juni 1853 huwden werd als woonplaats Schaarbeek vermeld en het lijkt erop dat ze Schaarbeek trouw gebleven zijn.

Toen Van der Niepen/Niels zich voor de lichting 1887 aanbood, trok hij het nummer 150; hij woonde toen in de *Stoofstraat*, niet zo heel ver van het huis waar Commerman/Dabbers woonde toen hij in 1886 in het huwelijk trad, en hij was toen *garentwijnder*. Boons tegenspelers zijn dus toch *buren* geweest. De loteling was slechts 1,618 m - heel wat kleiner dan zijn tegenstrever.

(23) S.A.A., Akten van Geboorten Stad Aalst 1867, akte 39.
(24) S.A.A., Bevolking Aalst - Telling 1856, boek 17, folio 5.
(25) S.A.A., Bevolking Aalst - Telling 1867, boek 18, folio 161.

Van der Niepen trouwde op 1 mei 1889 met Antoinetta Düren - hij woonde toen aan de Zoutstraatpoort; de bruid woonde in Mijlbeek en was *fabriekwerkster* (26). Antoinetta (geboren te Rheinbreitbach op 15 september 1867) had reeds op 1 september 1888 het leven geschonken aan Sibylla Martha; door het huwelijk van Antoinetta met Sooike van der Niepen kreeg Sibylla Martha Düren de familienaam van haar vader. Toen op 19 december 1892 Bernadetta Maria werd geboren, woonde het echtpaar in de Nieuwbeekstraat.

Boon brouwde de eigenaardige versie dat Van der Niepen/Niels ,,trouwde toen hij negentien werd. Niet ver van de eigen onooglijke woonst, in de Binnenstraat waar ook Dabbers geboren was, had een uit Duitsland weggevluchte familie Ziegen haar intrek genomen. Ze verbleven er als een soort gastarbeiders, het meest vuile en stinkende, door iedereen geschuwde werk in een vellenfabriek aanvaardend. Hij trouwde het meisje Greetje Ziegen, bracht niet alleen de echtgenote maar ook nog de moeder en het jongste zusje, Marga, bij hem en zijn moeder in huis.'' (DZH, p. 15) Een bevreemdende beschrijving, want de moeder van Antoinetta was reeds op 13 november 1882 te Rheinbreitbach overleden. Bij het huwelijk was wel de vader van Antoinetta, Bernardus Josephus, aanwezig; hij woonde nog steeds in Aalst en werkte toen in een vellenfabriek. Bij de geboorte van Bernadetta, na het huwelijk van zijn dochter, bleek hij echter als twijnder aan de kost te komen.

Van der Niepen was slechts negentien toen Sibylla Düren (later Van der Niepen) het levenslicht zag, maar hij was tweeëntwintig toen hij in het huwelijk trad en hij woonde toen niet in de Grote Bolleweg, die in Boons verhaal steeds opnieuw opduikt: ,,Doch in dat stukgewoonde huisje nr. 59 van de Grote Bolleweg heerste armoe. Net dezelfde armoe als in alle andere huisjes der straat. [...] Haast helemaal aan het eind van het jaar 1892 schonk zijn vijfentwintigjarige echtgenote hem een tweede dochtertje.'' (DZH, p. 67) Zoals reeds eerder vermeld werd Bernadetta Maria inderdaad aan het eind van het jaar 1892 geboren (19 december), maar woonden haar ouders toen in de Nieuwbeekstraat - alleszins volgens de geboorteakte van het meisje.

Boons terugblik bevat nog andere eigenaardigheden. Zo schreef hij: ,,Nog geen vijfenveertig jaar zijnde stierf de moeder van Aart Niels.'' (DZH, p. 49) Daar ze bij de geboorte van haar zoon reeds vierendertig jaar was - zijzelf werd op 4 januari 1833 geboren - en ook bij de huwelijksplechtigheid aanwezig was, is Boons voorstelling onjuist.

(26) Volgens gegevens vermeld in de bevolkingsregisters, telling 1867, boek 13, folio 36, woonde Joseph Düren met zijn kinderen aan de Moorselbaan nr. 83.

Om een vlag

De socialisten of liberalen hebben hier Zondag ll. eene meeting gehouden voor de marmerbewerkers, in hun lokaal aan de Nieuwstraat. Sprekers van Gent en Brussel traden op en dezen gaven het oud gekende socialisten deuntje. [...] Te dezer gelegenheid heeft men nogmaals de roode vlag aan 't socialistenlokaal geheeschen. Proces-verbaal is ditmaal, zoo wij vernemen, opgesteld tegen den bezondersten bewoner des lokaals. De zaak zal, naar alle waarschijnlijkheid, in het begin van Februari voor onze rechtbank van politie opgeroepen worden (27).

Heel wat gegevens heeft Boon blijkbaar aan de geschriften van Aart Niels of Sooike van der Niepen ontleend en hij drukte er zelf zijn verbazing over uit dat Van der Niepen zo ,,nauwkeurig'' verslag heeft uitgebracht: ,,Vreemd is het wel, dat Aart Niels dit alles, jaren later, nog zo duidelijk en zo exakt heeft weten te beschrijven.'' (DZH, p. 48) De nauwkeurigheid van de beschrijvingen is een zeer twijfelachtige aangelegenheid, vooral gelet op het feit dat Van der Niepen heel wat jaren in de gevangenis heeft doorgebracht en een aantal gebeurtenissen enkel als secundair verhaal kon noteren. Of Boon het gevecht om een rode vlag ook uit Van der Niepens geschriften gedistilleerd heeft is niet meteen duidelijk, hoewel de betreffende gebeurtenis als volgt werd ingeleid: ,,Aart Niels beschreef later...'' (DZH, p. 46) Toen de politie en enkele socialisten om een rode vlag op de vuist gingen, bleek, althans in *De Zwarte Hand*, plots Jos Diggels een revolver te hebben getrokken en hij schreeuwde ,,Als er te schieten valt ben ik er ook bij.'' (DZH, p. 47) Diggels werd tot een jarenlange gevangenisstraf veroordeeld.

Dat - ingebeeld? - gevecht kwam ook in *Pieter Daens* aan bod - in het hoofdstuk 1887-1888 - en hier luidde het bericht: ,,Niet alleen Maurice Fonteyne bood weerstand, maar Josse Nichels kwam hem ter hulp gesneld en dreigde met een revolver. Meer konden de Bokken niet verlangen: Josse Nichels (28) werd tot vier jaar gevangenisstraf veroordeeld, Maurice Fonteyne en Alex Lenoir kregen elk drie maanden.'' (PD, p. 74) Diggels blijkt dus Nichels te zijn en het gevecht heeft blijkbaar in 1887 plaats gevonden en dat komt ongeveer overeen met het tijdsverloop in *De Zwarte Hand*, hoewel de datering in *De Zwarte Hand* zelf opnieuw slechts indirect kan: een tweetal bladzijden voor de slag om een vlag vermeldde Boon immers dat Aart Niels ,,naar zijn twintigste jaar

(27) *De Denderbode*, 6 januari 1887, 41(2117), p. 2.

(28) Een der eerste Aalsterse socialisten; zie B. VAN HOORICK, Socialistische lokalen te Aalst van 1885 af (deel 1 tot 1918), *Voor Allen*, 01.04.1988, p. 6. Josse Nichels kwam op 1 april 1853 in de Geraardsbergsestraat ter werelds als Judocus Grade en werd gewettigd bij het huwelijk van zijn ouders, Polycarpus Nichels en Barbara Grade, op 7 maart 1855. Hij was een oudere broer van Alfred Nichels, de eerste socialistische burgemeester van Aalst; zie verder.

toe [liep].''(DZH, p. 44) Vreemd is wel dat Fonteyn(e) en Alex Lenoir - maar ook Felix Podevijn en Camiel Boeykens (29) - in *De Zwarte Hand* zonder schuilnaam op het (strijd)toneel verschijnen. Lenoir speelde een bescheiden rol in de documentaire *Pieter Daens* en kreeg ook aandacht in *Het ontstaan van de socialistische toneelbond te Aalst 1890-1903*: ,,Enkele ,,moedige jongelingen'' - we moeten naar hun namen raden - stichten in november 1890 een propagandaclub en vergaderen elke maandagavond in een herberg die ze ,,ons lokaal'' noemen. Het is de herberg van Alex Lenoir, ,,In de stad Gent'' op de Moorselbaan, rechtover het slachthuis (30).''

Het *incident* met de rode vlag eindigde inderdaad met een gerechtszaak; er werd aandacht aan besteed in *De Denderbode* in januari, februari en mei 1887 en het merkwaardige is dat alleen ,,*burger* Maurits Fonteyn, broodbakker der socialisten,wegens overtreding van de art. 1 en 2 van 't stedelijk reglement op 't opsteken der roode vlag langs de straten en 't heeschen der zelve aan huizen en lokalen [...]veroordeeld [is] geworden tot 5 franks boete en de onkosten. Het vonnis van den heer Vrederechter is op afdoende beweegredenen gestaafd, en zal ongetwijfeld in de gerechtelijke annalen geboekt worden (31).'' Lenoir en Nichels - en de door Boon gemelde handtastelijkheden - werden hier niet vermeld en van een gevangenisstraf bleek evenmin sprake (32)... Fonteyn ging in beroep, maar het vonnis werd bevestigd voor de rechtbank te Dendermonde en later ook door het Hof van Cassatie.

Nichels bleek enkele maanden later wel met een pistool te hebben gezwaaid, maar dan wel in Brussel en het spreekt vanzelf dat men in *De Denderbode* geen blad voor de mond nam. Onder de titel ,,Woelingen te

(29) Felix Podevijn en Camiel Boeykens werden vermeld bij de rellen met de politie op 5 april 1886, (DZH, p. 19-20); Boons verhaal is een synthese van proces-verbaal 469 van dezelfde datum, S.A.A.,register VI 57/b/12. Even merkwaardig als het gebruik van de echte namen is de schuilnaam die Boon voor de gekwetste politieman bedacht.

(30) L.P. BOON, *Het ontstaan van de socialistische toneelbond te Aalst 1890-1903*, Aalst, Kunst, Licht en Vrijheid, 1965, p. 1.

(31) ,,Vredegerecht van Aalst'', *De Denderbode*, 6 februari 1887, 41(2126), p. 2.

(32) In het politiereglement dat in november 1886 door de gemeenteraad werd goedgekeurd werd enkel voor een recidive een gevangenisstraf van 1 tot 7 dagen voorzien; in principe werden de overtredingen bestraft met een boete van 1 tot 25 frank. Zie *De Denderbode*, 21 november 1886, 41(2104), p. 2. Het reglement was een doorn in het oog van de socialisten, zoals voldoende blijkt uit ,,De roode vlag'', een kort artikel dat op 10 mei 1895 in *Vooruit* verscheen: ,,Men weet dat het dompersbestuur van Aalst in ,,'86 eene uitzonderingswet gemaakt heeft die het uitsteken of het dragen van eene roode vlag verbiedt op straffe van boet en gevang. Nu, sedert een jaar was dit wetje maandelijks overtreden geweest door den baas van de *Bastille*, die enkele malen voorwaardelijk veroordeeld werd.'' In 1895 werden de beklaagden vrijgesproken nadat ze ter zitting met een vlag waren verschenen waaraan ze groen hadden toegevoegd, maar het stadsbestuur ging in beroep tegen de uitspraak.

Brussel'' werd de beknopte inhoud van wat volgde als volgt verwoord: *Heldendaden van den Aalsterschen socialist* **Josse Nichels**, *brooduitvoerder der socialistische bakkerij, in de Nieuwstraat alhier*. Nadat een gevecht tussen betogers en de politie was beschreven volgde de belangrijkste mededeling: ,,De twee belhamels werden aangehouden. De eerste zekere Josse Nichels, van Aalst werd niet meer in 't bezit van zijn revolver gevonden, doch hij droeg een pak kardoezen van kaliber 9 mil. en 138 fr. bij zich, die hem in de samenwerkende maatschappij van Aalst overhandigd waren. Hij zegt kassier dier maatschappij en vader van 3 kinderen te zijn. (De waarheid is dat *Nichels* niet de kassier maar de brooduitvoerder der socialisten was en met eene som van 236 fr. 12 centiemen die hij voor rekening der maatschappij had ontvangen is opgestoken. Eene klacht wegens misbruik van vertrouwen was reeds tegen hem bij onze policie ingediend, en een onderzoek ingespannen.) [...] Bij hunne ondervraging beweerden zij zoo onschuldig als lammeren te zijn. De eerste beweert niet geschoten te hebben. De kardoezen die men bij hem vond, heeft men buiten zijne weet in zijne zakken gefoefeld! Beide werden in 't gevang der kleine Carmelieten opgesloten.'' (33) Amper een maand later meldde men in *De Denderbode* de veroordeling van Nichels: ,,*Le Courrier de Bruxelles* kondigt aan dat, de Aalstersche socialist Judocus Nichels gister te Brussel tot 5 jaren gevangzitting werd veroordeeld (34).''

Bij de veroordeling van Nichels te Brussel ging het duidelijk niet om een incident met een rode vlag... en toch bekleedt het tafereel dat Boon in *De Zwarte Hand* heeft beschreven een centrale plaats: ,,De vier lange jaren gevangenisstraf, alleen maar om een rode vlag aan de straatgevel van het socialistisch lokaal te laten wapperen, bleven Jos Diggels zwaar op de maag liggen. Hij haatte Dabbers, en hij zou geen gelegenheid laten voorbijgaan om deze smeerlap te doen boeten voor wat hem was aangedaan.'' (DZH, p. 72) Gelet op de veroordeling na de woelige betoging te Brussel, waarbij Nichels blijkbaar op een agent heeft geschoten, is Boons stelling een heel merkwaardig verschijnsel.

Aan de Kapellekensbaan?

Toog (echtgenote Toog), kroeghoudster aan de kapel van Ter-Muren, waar zich een opslagplaats van gestolen goederen bevond. Minnares van politie-onderkommissaris Dabbers. Moeder van het meisje Marie-Pelagie Toog, dat waarschijnlijk een dochtertje was van onderkommissaris Dabbers. (DZH, p. 292)

(33) ,,Woelingen te Brussel'', *De Denderbode*, 5 juni 1887, 41(2160), p. 2.
(34) *De Denderbode*, 10 juli 1887, 41(2169), p. 2.

Toog, Marie-Pelagie Dochtertje van kroeghoudster Toog. Waarschijnlijk kind van onderkommissaris Dabbers. Ondanks haar vele diefstallen nooit door de politie verontrust. (DZH, p. 292)

Dat Boon ook in zijn historische documentaires romanschrijver was en bleef blijkt vooral uit het volgende: ,,Het mag wel een ongewoon toeval genoemd dat schrijver van dit boek in net datzelfde huisje de kleine Ondine liet geboren worden, maar dat juist in diezelfde dagen daar een reeds dertien- of veertienjarig meisje over de vloer liep, dat niet Ondineke maar Marie-Pelagie Toog heette...'' (DZH, p. 102) Uit de gegevens van Dabbers bleek dat Marie-Pelagie, die volgens Boons relaas om geen diefstal verlegen zat, op 14 oktober 1888 geboren was; ze was de ,,dochter van Alfons Toog die naast de kapel van Ter-Muren een herberg openhield.'' (DZH, p. 104)

Op 11 oktober 1888 werd te Erembodegem de geboorte van Pelagia Maria Desideer De Troch genoteerd - De Troch en Toog lijken, zoals Roels en Boel heel fel op elkaar - en haar vader heette Egidius Alfons. Hij was een vijfentwintigjarige aardewerker en woonde in de Keppestraat. Haar moeder was amper negentien jaar oud en heette Maria Antonia Helena Van den Wyngaert; bij de geboorte van Pelagia Maria had ze geen beroep en ze was toen zeker niet de waardin van het café naast de kapel van Ter-Muren, waar volgens Boon de anarchisten samen kwamen. (Zie o.a. DZH, p. 95) Boon keerde de voornamen van het meisje om en schrapte een van haar vaders voornamen. De Keppestraat is niet zo heel ver van de Kapellekensbaan verwijderd, maar Ondineke en Pelagia Maria zijn (uiteraard!) niet in hetzelfde huisje naast de kapel van Ter-Muren geboren. Indien Pelagia Maria een buitenechtelijk kind van Camillus Commerman was, zoals door Boon wordt gesuggereerd, dan was Sylvia Emma niet zijn eerste dochtertje en bovendien zijn derde kind. De moeder van Pelagia Maria schonk vrij snel het leven aan nog twee andere kinderen: Joseph Emile Egide (1889) en Constantia (1892). Bij beide geboorten woonde het echtpaar De Troch-Van den Wyngaert nog steeds in de Keppestraat en toen Constantia werd geboren, was de vader *ijzerenwegbediende...* Ook hier heeft Boon heel wat gegevens door elkaar geschud en ze misschien ook wel aangedikt.

Het jaar 1902

Gister vrijdag tusschen 5 a 51/2 uren zijn twee mannen binnen gegaan ten huize van Teerlinck Constant smid ter statie, Dirk Martensstraat n° 117. De deur stond slechts op slot. Vrouw Teerlinck die alleen thuis, was op haren achteruit gegaan en hoorde roepen: Phileke zijt ge thuis? De vrouw ging binnen en stond voor twee mannen vermomd met een zwart masker dat half 't aangezicht bedekte en met capuchon op 't hoofd. De eene bandiet blies de lamp uit terwijl de andere de vrouw aangreep haar

peper in de oogen wierp en de hand op haren mond drukte om haar geroep te beletten (35).

,,Maar dan was het jaar 1902 aangebroken,'' schreef Boon, ,,dat als het sleuteljaar kon beschouwd, en waarin zo ontzettend veel geheimzinnigs gebeurde dat iedereen, van hoog tot laag, zowel in gemeentraadszaal als in armzaligste kroeg, elkaar stomverbaasd in de ogen keek...'' (DZH, p. 114) 1902 was inderdaad een merkwaardig jaar, maar of het ook het jaar der anarchisten was, is zeer de vraag. Een kleine mozaïek waarin Boons verhaaltjes naast berichten uit *De Denderbode* en *Vooruit* worden gelegd kan alleen bijdragen tot een beter inzicht in de chronologie en de eventuele anarchistische motieven...

In de vaak vermelde Eilandstraat werd begin januari een inbraak gepleegd - er mochten dan al door Commerman/Dabbers verdachte personen wonen -: ,,terwijl Frans Van den Brempt met vrouw en kind zijne woning in de Eilandstraat had verlaten [...] is een dief bij hem binnengedrongen en heeft een koffer opengebroken waaruit eene som van 200 fr. is verdwenen in een klein kistje (36).'' In *Vooruit* werd onder de titel 'Rooversstreken' de aandacht gevestigd op het feit dat er in de streek rond Aalst vrijwel elke dag diefstallen werden gepleegd en ook hier werd de diefstal bij het echtpaar Van den Brempt gemeld en voorts had men het over een diefstal bij de echtgenoten Verhaegen: ,,Gister nacht is een man met zwart gemaakt gelaat bij de echtgenooten Verhaegen komen kloppen. Toen de vrouw de deur opende, viel zij van schrik omver. De dief brak vele meubelen open en roofde een nogal aanzienlijke som (37).''

Enkele dagen later werd een belangrijker inbraak gepleegd: ,,In den nacht van zondag 12 op 13 januari ll. werden ten nadeele van M. Terrier-Verburgt, fabrikant van breiwerk, uit zijn huis, Denderstraat, 16 dozijnen paar kousen ontvreemd. De diefstal werd gepleegd bij middel van valsche sleutels want 's maandags 's morgens zijn alle deuren zorgvuldig gesloten gevonden. Naar men bestatigd heeft moet de dief naar 't fabriek zijn gegaan langs de weide er achter gelegen, want het hangslot dat het hek vast maakt was gebroken en voetstappen bewezen het verder. Er wegen zware vermoedens op zekeren persoon (38).'' Er werd blijkbaar niet aan een groep dieven gedacht.

Aan het eind van de maand werd opnieuw een van de vele diefstallen met braak gemeld: ,,In den nacht van donderdag tot vrijdag 30 tot 31 januari is een diefstal met braak gepleegd ten nadeele der firma

(35) ,,Diefstal'', *De Denderbode*, 21 december 1902, 56(3764), p. 2.
(36) ,,Diefstal met braak'', *De Denderbode*, 9 januari 1902, 56(3639), p. 2.
(37) ,,Rooversstreken'', *Vooruit*, 12 januari 1902, 17(13), p. 3.
(38) *De Denderbode*, 19 januari 1902, 56(3642), p. 2.

Borreman-Mally, fabrikant van tabak en negociant in merceriën. De dief (of dieven) is binnengedrongen langs de kuiperij die zich in de St.-Jorisstraat bevindt. Een der vensterblinden werd opengebroken en dan heeft men een der vensterglazen met zeep bestreken, uitgebroken en langs daar binnengekropen. [...] Er bestaan zekere vermoedens (39)." In *Vooruit* van 3 februari 1902 werd ongeveer hetzelfde verhaal verteld.

Deze inbraak, waarbij vensterglas met zeep werd bestreken alvorens het aan diggelen werd geslagen - een techniek die in *De Zwarte Hand* heel vaak werd vermeld -, was in *De Zwarte Hand* wellicht de eindfase van een complex verhaal dat in het hoofdstuk 'Grendel de deuren!' werd verwerkt; Boon beschreef een eigenaardige, mislukte inbraakpoging bij fabrikant *Bolleman*, die wat later werd bekroond met een tweede, geslaagde inbraakpoging. Hoewel het verhaal in *De Denderbode* niet volledig samenvalt met de schets in *De Zwarte Hand*, gaat het wellicht toch om dezelfde feiten, want onmiddellijk na de diefstal met braak bij Bolleman, vermeldde Boon de diefstal bij Van (den) Brempt: ,,In de Eilandstraat nummer 12 woonde een zekere Van Brempt, en die was bestolen geraakt tijdens zijn afwezigheid. In de zondagmiddag had hij met zijn vrouw bezoek gebracht aan haar ouders, en toen ze terugkeerden was ook maar zonder het minste spoor van braak de straatdeur geopend, en eveneens zonder spoor van braak op de slaapkamer uit een koffertje alle spaarcenten weggenomen."(DZH, p. 87-88) Boon zette de chronologie op de kop, ofwel omdat hij slordig met de data omsprong, of misschien ook wel omdat hij hoe dan ook een anarchistische opzet wou aantonen - als schakel tussen de inbraak bij Borreman/Bolleman en de diefstal bij Van (den) Brempt laste hij immers volgende bedenking in: ,,Misschien zou alles toch nog opgeklaard zijn geworden, had men de politie even op adem laten komen. Maar de mogelijke man die achter de schermen aan de touwtjes trok moest dan wel een volmaakte strateeg genoemd. Hij moest weten dat men aan het einde van een overwinnende slag nooit mocht stilstaan, doch dan juist verder doorgaan. De dag daarna reeds, het was een zondag, greep de diefstal in de Eilandstraat plaats." (DZH, p. 87) Als sluitstuk van deze opeenvolging van feiten - die hoe dan ook niet met de historische chronologie samenvalt! - ontdekt men dat Van (den) Brempt *anarchist* is... De aaneenschakeling der feiten is een slordigheid van belang, of een manipulatie van het beschikbaar bronnenmateriaal. Storend - in historische zin - is ook het feit dat deze gebeurtenissen uit 1902 enkele bladzijden voor een inbraak uit het jaar 1899 aan bod komen; op die wijze wordt een samenhang tussen al die gebeurtenissen gesuggereerd, die misschien enkel in de fantasie van enkelingen bestond.

(39) ,,Diefstal met braak", *De Denderbode*, 2 februari 1902, 56(3646), p. 2.

En dan slaan plots mannen toe die het op zinken buizen hebben gemunt: ,,In den nacht van maandag tot dijnsdag zijn er een tiental meters nieuwe zinken afleibuizen gestolen aan een magazijn onlangs in de Zegepraalstraat gebouwd door M. Borreman-Buyl, koopman in granen en meel. In denzelfden nacht werden ten nadeele der We De Jonghe, Ledeweg, Schaarbeek, ook 5 6 meters onlangs nieuwe zinken buizen ontvreemd (40).''Het bleef niet bij die twee diefstallen, want enkele dagen later werd opnieuw een reeks ontvreemdingen gemeld: ,,Zondag nacht zijn de dieven van afleibuizen weer aan den gang geweest. In totaal werden 411/2 meters afgerukt aan huizen op de Moorselsche baan, in de Vincentiusstraat, Bergemeerschenstraat en Hovenierstraat. De daders zijn op heeterdaad betrapt geworden door de nachtwacht der Politie en 't zijn [...]alle vier leden van de firma Luienhoek & Cnie. [...] Maandag zijn de kerels naar Couillet vertrokken, nu dat zal niet beletten dat ze zullen bekeven worden (41).''

Er werden niet alleen inbraken en diefstallen gepleegd en in *De Denderbode* werd ook aandacht besteed aan de onregelmatigheden die de stadsontvanger had begaan (42); er werd een dubbele zelfmoord gemeld en de aanslag op de spoorlijn, die Boon reeds in het begin van *De Zwarte Hand* beschreef, werd eveneens in de verf gezet. Over een eventuele anarchistische bende die te Aalst aan het werk was en een eventuele golf van angst bij de Aalsterse bevolking, leek de redacteur van *De Den-*

(40) ,,Diefstal van afleibuizen'', *De Denderbode*, 2 maart 1902, 56(3654), p. 2.

(41) *De Denderbode*, 6 maart 1902, 56(3655), p. 2.

(42) Zie o.a. *De Denderbode*van 23 maart, 13 april en 3 augustus 1902. Uit het verslag van 3 augustus blijkt dat de stadsontvanger tot één jaar hechtenis werd veroordeeld. Boons verknipte versie van de onregelmatigheden, waarbij de stadsontvanger de ene keer naar Argentenië en de andere keer naar Brazilië vlucht, is nogal wazig. In die periode waren er twee personen die onregelmatigheden begingen: de stadsontvanger en de verantwoordelijke van de Redderskas. Beide dossiers werden door Boon als het ware versmolten. Tijdens de gerechtszaak die betrekking had op het geknoei met de Redderskas riep de procureur: ,,Met al de verantwoordelijkheid die ik in mijne woorden weet besloten te liggen, verklaar ik dat de policie van Aalst medeplichtige van Arijs is geweest'', *Recht en vrijheid*, 16 november 1902, 2(46), p. 3. Deze uitspraak van de procureur werd door Boon overgenomen en hij voegde er volgend commentaar aan toe: ,,De politie medeplichtig aan het bestelen der stadskas, de politie medeplichtig aan het leegmaken der Redderskas?'' (DZH, p. 121) De procureur sprak de woorden uit in de rechtszaak tegen de verantwoordelijke van de Redderskas...

derbode zich evenwel geen zorgen te maken (43). Bij de inbraak ten nadele van tabaksfabrikant Borreman werd de mogelijkheid geopperd dat er meer dan één inbreker in het spel was, maar het was een hypothese en als er meer dan één inbreker was, waren het dan anarchisten? De dieven van de zinken buizen werden ontmaskerd en werden er door de adjunct-commissaris van verdacht bij de aanslag op de spoorweg betrokken te zijn, maar zoals Boon zelf schreef bleek de reis van Dabbers naar Couillet nutteloos.

Bedenkelijker waren de inbraken bij de kousenfabrikant Limbourg, bij het echtpaar Teerlinck en bij Modest De Kerpel. Bij Limbourg moet wel een groep aan het werk geweest zijn en dat wordt ook in *De Denderbode* vermeld: ,,Woensdag nacht zijn er dieven binnen gebroken ter kousenfabriek van den heer Limbourg Octaaf [...] en hebben er ontvreemd omtrent 1100 paar kousen, hebbende eene waarde van omtrent 1000 franken. Men denkt op 't spoor te zijn tot ontdekking der plichtigen (44).'' Van anarchistische vernieling of andere opvallende tekens werd geen melding gemaakt, maar de slag was er duidelijk een van formaat. Echt opvallen deden alleen de dieven die, gehuld in een zwarte mantel en met een zwart masker op, in de Dirk Martensstraat peper in de ogen van hun slachtoffer gooiden en heel vreemd was ook de inbraak bij Modest De Kerpel: ,,De schelmen hebben een vensterruit ingeslagen en slopen langs daar in huis. Veel hebben ze niet gestolen alleenlijk een kistje sigaren en een scheermes, maar zij schoren er duchtig hunnen duivel. Al de inhoud der kassen werd ten gronde geworpen, 26 opgelegde haringen werden rechts en links geworpen, men kon geen voet verzetten of men trad op een haring, de saus werd op den spiegel en meubels verspreid, een flesch kriekenbitter werd uitgedronken, en de krieken binnengespeeld; twee portretten van gendarmen werden op het eene de oogen uitgestoken en van het andere den kop afgesneden. Daders ook onbekend (45).'' Rond diezelfde tijd werd ook een zestienjarig meisje

(43) Ook in de berichtgeving in *Recht en Vrijheid* en *Vooruit*, waar in 1902 relatief weinig aandacht werd geschonken aan strafbare feiten die te Aalst waren gepleegd, werd pas op het eind van het jaar over angst en vrees geschreven: ,,Het is waarlijk om bevreesd [te zijn] in Aalst te leven, wanneer men de stoutmoedige diefstallen vaststelt die er sedert enkele weken gebeuren'', *Recht en Vrijheid*, 28 december 1902, 2(52), p. 3. In *Vooruit* van 30 december 1902, 17(364), p. 3, verscheen een ,,Brief uit Aalst'' waarin de correspondent schreef: ,,Sedert weken verkeert onze bevolking onder den grootsten schrik. Stoutmoedige diefstallen hadden hier herhaaldelijk plaats, zonder dat men de schelmen kon ontdekken.'' Men had het niet over anarchisten, niet eens over een bende, maar er werd wel uitgehaald naar de politie: ,,Zoo lang ons policiekorps tot speelbal en tot propagandeurs der politieke partij zal dienen, zal het zich alles veroorloven en verwaarlozen, en zelfs dingen begaan die tot oneer moeten strekken van hun korps''. De correspondent had duidelijk geen vertrouwen in de politie, maar dacht toch ook niet (openlijk) aan een dubbelrol van bepaalde politiemannen.

(44) ,,Diefstal met braak'', *De Denderbode*, 9 november 1902, 56(3723), p. 2.

(45) *De Denderbode*, 27 november 1902, 56(3730), p. 2.

betrapt als zakkenrolster en hoewel zij bij de politie bekend stond als gauwdief, ontkende ze de diefstallen - ging het om Marie-Therese Vandeyck, zoals Boon de ,,meest beruchte zakkenrolster der stad''(DZH, p. 292) noemde?

Ook Boon had het over de ,,zeer ongewone inbraak'' (DZH, p. 145) in de herberg van Modest De Kerpel en vermeldde ,,twee pleisteren beelden die elk een gendarme voorstelden, en op deze beelden hadden de inbrekers hun dolle woede botgevierd: in het beeld van de ene gendarme waren de ogen uitgestoken, en het andere gendarmebeeld was tegen de schoorsteenmantel aan diggelen geslagen.''(DZH, p. 145) De kranteversie en het verhaal van Boon zijn bijna identiek, maar Boon ging wel verder dan *De Denderbode*; hij vermoedde - misschien wel terecht - dat in het huis van De Kerpel wraak was genomen, maar door wie en voor wat? De inbraak en de vernielingen hadden alleszins een anarchistisch trekje en bovendien bleek er een revolver gestolen te zijn, een detail dat niet werd vermeld in *De Denderbode* en evenmin in *Vooruit* van 26 november 1902, waar enkel de diefstal van likeur en een kistje sigaren werd beschreven. Ongeveer een maand later meldde men in *Vooruit* wel de diefstal van een revolver bij de heer De Saedeleer, een landbouwer die net als Modest De Kerpel aan de Gentsesteenweg woonde (46).

De brutale overval op mevrouw Teerlinck - waarover reeds eerder sprake -, door Boon vrouw Peyr genoemd, werd door hem als het ware uiteengerafeld en hoewel hier echt gemaskerde dieven aan het werk waren, kon uit het hele verhaal geen overtuigend besluit worden getrokken, maar in 1902 werd wel gepoogd de socialisten anarchistische houdingen toe te schrijven, zoals voldoende blijkt uit de reactie van Alfred Nichels in *Vooruit*: ,,De heeren van het gerecht doen hier een onderzoek en vragen aan heeren en werklieden wat zij verstaan hebben uit eene redevoering van Millio, uitgesproken in *Concordia*. Waarom vragen zij dat niet aan Millio zelf? De mouchards zij hier ook op gang en maken ,,verslagen'' op. Een onzer broodvoerders zou in de herbergen gezegd hebben: *Op 1000 onzer leden hebben er 476 een revolver*! Dit zou gehoord zijn door verscheidene policieagenten. De dienst onzer policie is niet in de herbergen maar op straat, en indien zij dit beter begrepen, dan zouden de dieven zulk vrij spel niet hebben (47).'' Nichels haalde hier scherp uit naar de politie en naar diegenen die de Aalsterse socialis-

(46) ,,Diefte'', *Vooruit*, 27 december 1902, 17(361), p. 3.
(47) A(lfred) N(ichels), ,,Een onderzoek'', *Vooruit*, 27 maart 1902, 17(86), p. 2.

ten in een slecht daglicht trachtten te stellen (48), maar ook in *De Denderbode* werd regelmatig voor een andere aanpak bij en door de politie gepleit.

Er is in 1902 ontzettend veel gebeurd en het lijkt erop dat naar het eind van het jaar toe de brutaliteit en de criminaliteit toenamen (49) - er werden ook steeds vaker inbrekers in kapmantel gesignaleerd - en deze kleine mozaïek is slechts een zwakke afspiegeling van de realiteit, maar één feit moet toch nog worden vermeld - in de aanvangsfase van het boek had Boon het heel even over William Borreman, die in 1899 na het verlaten van een herberg door ,,de [behoudsgezinde] militie met zware stokken halfdood werd geslagen. Het hele geval werd reeds in het boek *Pieter Daens* behandeld, en heel even willen we eraan herinneren dat zij die voor deze aanslag veroordeeld waren, door een erewacht van politiemannen feestelijk terug in de stad werden rondgeleid.'' (DZH, p. 48-49) De daders werden inderdaad feestelijk rondgeleid en op weg naar de gevangenis in Dendermonde uitgeleide gedaan (50), maar Boon gaat hier toch wat snel aan het vonnis in beroep voorbij: ,,De correctionele rechtbank van Dendermonde had 15 personen verwezen tot straffen van 8 dagen tot 1 maand gevang en allen solidairelijk tot het betalen eener schadeloosstelling van 15,000 frank aan den heer Borreman. Het hof van beroep heeft de gevangenisstraffen behouden behalve voor zekeren Coninck, die vrijgesproken is en heeft de vergoeding op 10,000 frank verminderd (51).'' Tussen het wit en het zwart bevond zich de vaak verzwegen grijszone.

(48) In ,,Diefstallen te Aalst'', *Recht en Vrijheid,* 28 december 1902, 2(52), p. 3 toonde Alfred Nichels zich verontwaardigd over het feit dat men een partijgenoot als dader van de brutale diefstal bij het echtpaar Teerlinck(x) aanwees en hij maakte zich vooral boos op de liberalen en de politie die blijkbaar nogal gretig het spoor volgde: ,,Bestaat er dus nog twijfel of 't zijn de liberalen van Aalst die met alle denkbare slechtheid zijn bezield om op de kap van de socialisten zooveel slecht mogelijk te laden. [...] Ja, het gevolgvan deze uitstrooiing ofwel de taktiek der katholieke politie liet zich niet lang wachten. Want bij bedoelden partijgenoot, was men spoedig om eene huiszoeking te doen; en om de opschudding algemeen te maken, gingen zij ook eens alles het onderste boven keeren in de woning van een onzer lokaalhouders.''
In *Vooruit* van 27 december 1902, 17(361), p. 2, werd, na een diefstal bij de heer Cobbaut gereageerd tegen *Dendergalm*, ,,die de dieften in Aalst op den rug der socialisten schuift.''

(49) In *Vooruit* van 11 december 1902, 17(345), p. 2, werd een inbraak bij het echtpaar Verbeke gemeld waarbij de man met een hamer werd neergeslagen en de vrouw met een revolver werd bedreigd; ,,vier van de vijf bandieten hadden zakdoeken over het gelaat gebonden.'' Hier was dus een bend aan het werk. In dezomer was reeds in Erembodegem een gelijkaardige overval gepleegd: ,,Het schijnt dat er alhier eene goed ingerichte dievenbende bestaat, die, ondanks de waakzaamheid der policie, stoutmoedig inbreekt in de volkrijkste wijken, en de bewoners, met den revolver in den vuist, dwingt de bergplaats van hun geld aan te wijzen. Bij jufvrouw Deklippel, onder andere, zijn vijf gemaskerde bandieten ingebroken'', *Vooruit*, 13 augustus 1902, 17(237), p. 3.

(50) Zie ,,'t Was Maandag victorie'', *Recht en Vrijheid*, 13 april 1902, 2(15), p. 3.

(51) ,,De zaak Borreman'', *Vooruit*, 1 februari 1902, 17(32), p. 3.

Stoutmoedige inbraken en diefstallen leken in 1902 zowat overal een plaag te zijn; de situatie in Aalst moet dan ook enigszins gerelativeerd worden en niet per definitie als een uiting van toenemend anarchisme worden beschouwd. Ter vergelijking volgen hierna twee korte berichten uit *Vooruit*: ,,Dieven zijn des nachts in den varkenstal gedrongen van den landbouwer Vergaert [te Melle], waarin drie groote varkens waren. De dieven hebben het grootste varken in den stal geslacht en de ingewanden laten liggen. Zij hebben gansch het geslacht varken medegenomen. De daders zijn onbekend'' (52) en ,,Dezer dagen poogden drie kwaaddoeners in te breken in het kasteel van baron St-Genois [te Melle]. Zij hadden reeds twee ruiten met zeep bestreken, doch de elektrieke bellen hadden geklonken en de dienstboden vervolgden de dieven met den revolver in de hand. Een der kerels moet getroffen geweest zijn, want men heeft hem zien neervallen en hooren kreten slaken. Hij werd opgeraapt en medegedragen door zijne kameraden, en verdween met hen in de duisternis (53).'' Er kunnen heel wat meer berichten worden verzameld waaruit blijkt dat de frequentie van de diefstallen in het Aalsterse en de inbraaktechnieken sterke overeenkomsten vertonen met wat elders gebeurde.

Historiografie of geromanceerde brokstukken geschiedenis?

De bedoeling van *Pieter Daens* werd expliciet in het werk vermeld: ,,...ik heb me voorgenomen de geschiedenis van de politieke en sociale strijd in ons stadje te schrijven...'' (PD, p. 552) De opzet was - anders gezegd - historiografisch. Toch mag het begrip historiografisch enkel als richtinggevend worden opgevat, want in de documentaire nam Boon vaak de rol van *aanklager* aan en daar was hij zich terdege van bewust - hij schreef immers zelf: ,,Maar genoeg hierover, of ik blijf aanklachten schrijven tot in het jaar honderdduizend.'' (PD, p. 389)

De bende van Jan de Lichte, een roman die tegen een historische achtergrond tot stand kwam, werd met heel veel verborgen bedoelingen in het publiek geslingerd, maar een van de expliciete doelstellingen werd als volgt verwoord: ,,Wij verlaten deze maatschappij en doen beroep op Jan de Lichte. Wij nemen de verdediging op van allen die buiten de wet werden geplaatst... (54)''Door die stellingname werd een historiografische invalshoek goeddeels weggewalst en werd vooral de nadruk gelegd op het exemplarisch karakter van de gebeurtenissen.

(52) ,,Een stout stuk'', *Vooruit*, 11 december 1902, 17(345), p. 2.
(53) ,,Inbrekers'', *Vooruit*, 30 december 1902, 17(364), p. 3.
(54) L.P. BOON, ,,De bende van Jan de Lichte'', *Nieuw Vlaams Tijdschrift*, 1950, 5(2), p. 131.

In *Het jaar 1901* schreef Boon resoluut: ,,De werkloze arbeiders liepen naar het anarchisme over. De bende der ,,Zwarte Hand'' sloeg toe (55).'' *De Zwarte Hand* was amper beindigd en het was alsof Boon ervan overtuigd was dat hij zijn stellingen hard had gemaakt, doch enkel de conclusie dat ,,de adem van dit industriestadje [...] een giftige adem [was] geworden'' (1901, p. 5) blijft, na herhaalde lezing, overeind, hoewel die giftige adem toch niet overal aanwezig was. De doelstelling van *Het jaar 1901* was minder ambitieus - en tegelijkertijd niet louter historiografisch -, Boon trachtte ,,aan te tonen hoe armoe en miserie, tegenover nietsontziende industrialisatie, overal ter wereld de mensen verbeesten moet. [...] Hoofdzaak is, het kleine bestaan op de drempel onzer teveel geroemde twintigste eeuw vast te leggen.'' (1901, p. 6) Het tweede deel van de doelstelling is beter uit de verf gekomen dan het eerste deel, al moet hier onmiddellijk aan toegevoegd worden dat het kleine bestaan nogal eenzijdig werd belicht. Door enkel gebruik te maken van het politiearchief, bleven relativerende, aanvullende en verhelderende (krante)- berichten onder ander archiefstof bedolven. Het fabrieksproletariaat zal zich, mede onder invloed van de werk- en woonomstandigheden, wel losbandig gedragen hebben, maar dat wild gedrag vindt men ook - zij het minder frequent - in plattelandsliteratuur. De *verbeestingsstelling* werd alleszins onvoldoende aangetoond. Boons visie werd niet gevoed door wetenschappelijke kennis, maar door intuïtie, waarover Bergson ooit schreef: ,,Il y une autre connaissance que la connaissance scientifique: la connaissance philosophique. Il y a un autre moyen de connaissance que l'intelligence: l'intuition.'' *Het jaar 1901* werd dan ook niet meer dan ,,een soort jaarkrant'', zoals op het achterplat van het boek werd vermeld en met de nadruk op een soort, waarbij men niet te veel belang mag hechten aan de (historische) details, want ook in *Het jaar 1901* kon Boon zijn fantasie niet in bedwang houden, tenzij 1901 een metafoor is voor het begin van de twintigste eeuw (56)... Zo wordt in het verhaaltje ,,In de latrines van het station'' gesuggereerd dat het spoor en het station niet op het zelfde niveau lagen: ,,Toen de trein met hoog en scherp gefluit het station binnenstoomde, haastte hij zich van het verhoogd spoor weg en rende de trappen af naar de latrines van het station.'' (1901, p. 180) De perrons en het station bevinden zich

(55) L.P. BOON, *Het jaar 1901,* Amsterdam, De Arbeiderspers/Querido, 1978, p. 5, Verdere verwijzingen worden als volgt aangeduid: 1901 met vermelding van de pagina.

(56) Het verhaaltje ,,Dubbele zelfmoord'' (1901, p. 61-63) vertoont opvallende gelijkenissen met de dubbele zelfmoord die werd beschreven in het artikel ,,Er zijn geen kinderen meer'', *De Denderbode*, 17 april 1902, 56 (3667), p. 2, en misschien heeft Boon wel gebeurtenissen uit het begin van de eeuw samengesprokkeld en alleen rekening gehouden met de maand waarin ze plaats vonden.

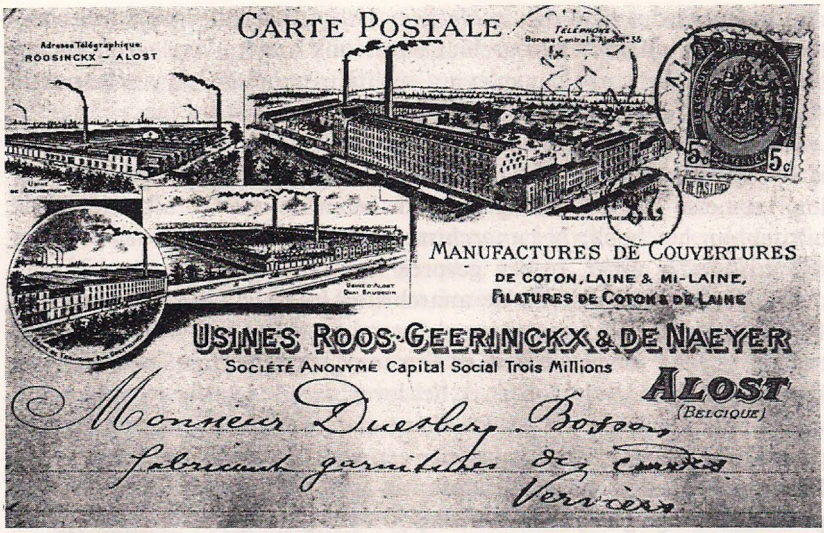

Postkaart van de fabrieken Roos-Geerinckx en De Naeyer te Aalst in het begin van deze eeuw.

sinds vele tientallen jaren niet meer op het zelfde niveau, maar de verhoging van het spoor vond alleszins na 1901 plaats (57).

De inhoud van de verhalen en het ongemeen ruw taalgebruik werden wel uit het leven gegrepen, zoals werd aangetoond door L. de Rijck, maar de auteur vestigde wel de aandacht op het volgende: ,,Leopold Vlaeminck - er bestaat geen gedenkplaat, geen biografische nota over dit slachtoffer - is zestig jaar oud wanneer hij op een dag wordt gevat in een katoenmolen op de fabriek Geerinckx-De Naeyer. Er moet wel politie aan te pas komen. Commerman leidt het onderzoek en *het moet gezegd dat hij niet alleen zedenzaken uit de doeken kan doen.*'' (58) (Mijn

(57) Zie o.a. H. ERAUW, ,,De Denderende trein'', in *De Denderende steden*, Gent, Federatie voor Toerisme in Oost-Vlaanderen, 1990, p. 40-42; J. GHYSENS, *Aalst in oude prentkaarten*, Zaltbommel, Europese Bibliotheek, 1989, p. 26; L. FOSSELLE, ,,Aalst en 150 jaar spoorweg in België'', *Mededelingen van de V.V.A.K.*, 1986, 13(2), p. 25-30: ,,De ophoging van het spoor te Aalst zelf vanaf de Bergemeersen tot Kerrebroek verliep in een regenrijke periode tussen 1908-1909, waarbij de stad vaak op een modderpoel leek. De beide tunnels in het station voor reizigers en diensten met verlegging van de perrons bracht een heel ander zicht op de stad, maar verhoogde het intern verkeer zonder lange opstoppingen'', p. 27 en ,,De groote werken der reizigersstatie'', *De Denderbode*, 5 augustus 1906, 57(3867): ,,De plans der verhooging van de banen tot 4 m 97 cent. onzer reizigersstatie komen eindelijk neêrgelegd te worden... [...] De werken zullen 3 jaren duren... Wat men ook zegge, 't zal geen verfraaiing zijn voor die wijk onzer stad'', p. 2.

(58) L. DE RIJCK, ,,Politieke en sociale achtergronden van de zaak Commerman'', *Het Land van Aalst, 1979, XXXI(3), p. 109-110. Verdere verwijzingen worden als volgt aangeduid: LDR met vermelding van de pagina.*

nadruk) Waarom werd dan in *Het jaar 1901* vrijwel alleen aandacht besteed aan *zedenfeiten*? Het archief bevat ook andere verslagen, die het beeld van de Aalsterse samenleving - en indirect het imago van de politie - anno 1901 nuanceren en vervolledigen.

Met *De Zwarte Hand* , het boek dat net voor *Het jaar 1901* verscheen, is Boon in een schemerzone beland; nergens werd expliciet een doelstelling vermeld. De doelstelling moet als het ware worden afgeleid uit de bijtitel van het boek: *het anarchisme van de negentiende eeuw in het industriestadje Aalst*. In een gesprek met Gaston Durnez had hij het over ,,de geschiedenis van de anarchisten in Aalst, in de jaren 1900-1910'' (GD, p. 102), waardoor de grens werd verlegd naar de vroege twintigste eeuw en hij voegde er aan toe: ,,Ik schrijf het boek als een kroniek. Afwisselend probeer ik het leven van de leurder tegenover dat van de commissaris te zetten. De kleine man tegenover het gezag.'' (GD, p. 103) *De Zwarte Hand* is in feite een soort kroniek geworden - Van Dale geeft immers volgende definitie van het begrip: ,,verhaal van gedenkwaardige gebeurtenissen, in tijdsorde gerangschikt, maar zonder onderlinge samenhang.'' De tijdsorde is vaak problematisch en er is geen echte samenhang tussen het verhaal van Dabbers en de gebeurtenissen waarbij Niels centraal staat... hoewel Boon ondanks het feit dat hij het boek als een kroniek heeft voorgesteld, als het ware een tweede Baru en een tweede opstandeling - die steeds in cirkels om elkaar heen liepen - heeft willen beschrijven.

Indien de beschrijving van het anarchisme Boons belangrijkste doelstelling was, dan is het boek om velerlei redenen een mislukking: de historische achtergrond wordt, zoals hier werd aangetoond, onvoldoende (en te onnauwkeurig) belicht en over het anarchisme - gesteld dat de inbrekers die Boon ten tonele heeft gevoerd anarchisten waren - werden weinig tastbare gegevens verzameld. Zijn typering tijdens het gesprek met Gaston Durnez blijkt - achteraf - veel precieser te zijn dan de bijtitel van het werk en indien de opzet niet ruimer was, dan had Boon met de kroniek uiteraard ook geen historiografische bedoelingen - eerlijkheidshalve had hij dan wel de bijtitel moeten schrappen.

De allerlaatste zin van Boons kroniek houdt een bevestiging in van het feit dat ook hij het anarchisme in en rond Aalst niet in de greep heeft gekregen: ,,Het geheim der ,,Zwarte Hand''raakte niet opgelost. De anarchisten verdwenen, het politiekorps werd op totaal andere leest geschoeid.'' (DZH, p. 287) Commissaris J. Vervoort vroeg ontslag (59) en in januari 1906 werd de heer Bauwens, bevelhebber van de plaatselijke rijkswacht, als commissaris benoemd (60). Die andere leest - niet alleen

(59) Zie *De Denderbode*, 22 juni 1905, 56(3752), p. 2.
(60) Zie *De Denderbode*, 7 januari 1906, 57(3808), p. 2.

Commerman was ondertussen verdwenen - blijkt o.a. uit volgende *successen*: op 29 november 1906 meldde men in *De Denderbode* dat, na een aantal diefstalen in de brouwerij Van der Schueren, de politie zich in burgerkledij had opgesteld om een nieuwe diefstal te verijdelen. De aanwezige politiemannen waren commissaris Bauwens, adjunct Gits en de agenten De Wael, Van den Steen, De Bruyne en Buyl. De inbrekers, allemaal arme drommels - waarvan er een nabij Ter-Muren woonde -, werden ingerekend en twee ervan werden met naam en toenaam vermeld: de ene werd *den Otter* genoemd en de andere *den Bitteren* (61)... Het zou evenwel overdreven zijn te stellen dat de Aalsterse politie voor de bewindswisseling een lamme eend was - uit het onderzoek van de inbraak bij juwelier De Meersman (maart 1888) blijkt dat ook commissaris Vervoort zich ooit inspanningen getroostte en er niet voor terugdeinsde om naar Roubaix te reizen om de diefstal met braak op te lossen...

Een ander voorval dat ook door Boon werd beschreven - een *anarchistische* aanslag op het buitenverblijf van notaris Breckpot (zie DZH, p. 260-261) - kreeg twee maal aandacht in *De Denderbode* en uit de verslagen blijkt dat Boons stelling (,,Men vond de daders niet'') wellicht niet helemaal correct is. In het eerste artikeltje werd vrij plastisch de vernieling beschreven: ,,Een tiental leegloopers kwam Dijnsdag aan 't buitengoed Ten Roozen, 't zomerverblijf van den heer Notaris Breckpot. Als ware schurken drongen zij door de haag, sloegen al omverre wat onder hun bereik viel, braken stoelen en banken... (...) Een dezer schurken is door onze Policie gekend (62).'' Uit het tweede bericht blijkt dat de politie succes had in haar poging om de *anarchisten* te ontmaskeren: ,,Dank aan de opsporingen van Brigadier Colson, zijn er reeds een vijftiental der schelmen ontdekt die het buitenverlijf Ten Roozen hebben verwoest. Laat ons hoopen dat ze eene voorbeeldige straf zullen oploopen (63).''

Wellicht is het werk, dat ooit werd opgevat als een kroniek van het anarchisme, ontspoord en werd het steeds meer het verslag van de zaak Commerman, waarbij evenveel aandacht werd geschonken aan de

(61) Zie ,,Poging tot Diefstal'', *De Denderbode*, 29 november 1906, 57(3900), p. 2.
(62) *De Denderbode*, 21 oktober 1906, 57(3889), p. 2.
(63) *De Denderbode*, 25 oktober 1906, 57(3890), p. 2.

zedenfeiten in het algemeen (64) (en de gedragingen van Dabbers/Commerman in het bijzonder (65)) als aan het anarchisme. De Rijck schreef: ,,Men leze de P.V.'s. Net of er onder en met Commerman een speciale zedenbrigade opereerde in Aalst, anno 1900.'' (LDR, p. 108) Dit losgerukt citaat moet echter als volgt vervolledigd worden: ,,Ook collega Vernaeve dient heel wat zogeheten zedendelikten te verwerken. Het lijkt er niet op dat Commerman zich door extra ijver in dit soort zaken zou hebben opgedrongen. Overigens kan de vraag gesteld of krakelende vrouwen en zovele kwalijke geschiedenissen, een excitante uitwerking hadden op de ondervrager.'' (LDR, p. 102) Bij het lezen van *De Zwarte Hand* krijgt men wel eens de tegenovergestelde indruk en Boon wordt dan gauw en vaak advocaat des duivels om Dabbers/Commerman in bescherming te nemen. Het lijkt sympathiek, maar is historisch niet verantwoord, want in het boek werd nergens hard en overtuigend bewijsmateriaal bijeengebracht; dat gebeurde ook niet in de verslagen, die tijdens de rechtszaak in *Vooruit* en *Recht en Vrijheid* verschenen en waarvan Boon ruim gebruik heeft gemaakt. Uit het commentaar in *Recht en Vrijheid* blijkt wel dat Commerman, vooral in Aalsterse socialistische kringen, op weinig begrip kon rekenen.

,,Het ging er de socialistische partij niet om,'' schreef Boon, ,,dat nu een eind was gesteld aan de vele aanslagen op de eerbaarheid, het kwam voor haar erop neer dat men de behoudsgezinden, die hen zoveel klappen hadden toegebracht, nu eens een klap kon teruggeven.'' (DZH, p. 248) Doorheen het hele verhaal loopt de nauwelijks verborgen rode draad van een socialistische samenzwering tegen Dabbers/Commerman, waarbij de vrouwen der socialisten een valkuil voor Commerman heb-

(64) De politie stelde niet alleen processen-verbaal op - er werden ook straffen uitgesproken, zelfs voor minder zware vergrijpen, zoals het zingen van (schunnige) straatliedjes, In *Het Jaar 1901* vindt men twee verhaaltjes over straatliedjes (,,Het karretje zonder wielen, p. 100-102 en ,,Men zong schunnige liedjes'', p. 153-155), waarin niets wordt onthuld over de mogelijke gevolgen ervan. In het artikeltje ,,Een kwaadgezinde rechter'', *Vooruit*, 14 december 1901, 16(348), werd aangetoond dat men de overtreding niet altijd met evenveel tolerantie benaderde: ,,Dezer dagen hadden wij de gelegenheid eens op het Vredegerecht een aantal overtredingen der wet van enkele policie te hooren vonnissen. Zes jongelingen stonden terecht om zedenschennende liedjes te hebben gezongen en kregen zeven dagen gevang, onvoorwaardelijk, plus geldboeten. Vergeten wij echter niet te melden dat die jongelingen voor de eerste maal voor het gerecht verschenen en dat er onderhen *kinderen waren van 16 à 17 jaar oud!* Dat zulke straffen, toegepast op zulke jonge snaken, verontwaardiging verwekten onder het publiek, hoeft niet te worden gezegd'', p. 3.

(65) K. BIEBAUW heeft er in ,,De Zwarte Hand van Louis Paul Boon'', *Kreatief*, 1993, 27(1), p. 17-27 terecht op gewezen dat *De Zwarte Hand* een ,,vreemde spilfunctie''' in Boons œuvre inneemt: ,,Dabbers is een typisch Boon-personage, een voorspiegeling van het zielige hoofdpersonage uit *Eros en de eenzame man* dat aan seksuele obsessies ten onder gaat'', p. 23.

ben gegraven. De Aalsterse partijsecretaris, Alfred Nichels (66), was geen man die een blad voor de mond nam en na de aanhouding van Commerman schreef hij: ,,'t Moet aardig voorkomen voor dien vos, die altijd het parket vergezelde om huiszoekingen te doen, te onderhooren en onderzoeken, en voorzeker niet zal gedacht hebben, dat diezelfde ambtenaren ook met hem eens zoveel werk zouden hebben. 't Is nu echter te laat (67).'' Boon wijzigde het bericht van Nichels als volgt: ,,Het moet de rosse Dabbers vreemd voorkomen... *hij die altijd de eerste was om ons te onderhoren en ons lokaal te doorzoeken*, zal blijkbaar nooit gedacht hebben dat hetzelfde met hém kon gebeuren. Maar nu is het te laat!''(DZH, p. 248 - mijn nadruk) Hoewel Nichels en wellicht vele andere Aalsterse socialisten tevreden waren dat het machtsapparaat door de zaak Commerman (68) een klap had gekregen, heeft hij zich, bij de bespreking van de zaak Commerman, niet uitgelaten over de klappen die men -niet Commerman of *de* politie van Aalst - zijn partij had toegebracht; de wijziging vloeit ongetwijfeld voort uit Boons hypothese dat de Aalsterse socialisten in het algemeen en de familie Nichels (69)in het bijzonder (maar waarom?) met Commerman wilden afrekenen. Die wens bestond misschien wel (met de nadruk op misschien) en Alfred Nichels heeft een drietal jaar voor Commermans veroordeling in *Recht en Vrijheid* zijn ongenoegen geuit over huiszoekingen bij partijgenoten, maar het is historisch bedenkelijk een krantebericht te wijzigen om een hypothese kracht bij te zetten.

(66) Jongere broer van de reeds vemelde Josse Nichels, geboren te Aalst op 5 april 1873 en er overleden op 27 september 1949. Volksvertegenwoordiger van 1910 tot 1946, gemeenteraadslid vanaf 1921, schepen van 1924 tot 1925 en 1927 tot 1933, burgemeester van 1933 tot 1940 en 1944 tot 1947; zie *Portretten der Aalsterse Burgemeesters,* Aalst, 1988, p. 18-19. De ouders van de gebroeders Nichels baatten aan de Zoutstraatpoort-Geraardsbergsestraat een herberg uit,die door Boon als een socialistisch lokaal werd bestempeld. Bij de geboorte van Alfred Nichels was zijn vader schrijnwerker en zijn moeder herbergierster.

(67) ,,De zaak Commerman'', *Recht en Vrijheid*, 10 december 1905, 5(50), p. 3.

(68) De beroepsmoraal van het politiekorps, een belangrijke schakel in het machtsapparaat, werd meermaals gelaakt. Na de diefstal van *kerstboompjes* door een agent, die door het stadsbestuur onmiddellijk werd ontslagen, reageerde men in de socialistische pers als volgt: ,,Als mannen zelf stelen die de dieven moeten vangen, dan is het nogal moeilijk de inwoners van dieven te vrijwaren. Wij zullen ons wel wachten het gemeentebestuur te laken voor haren genomen maatregel, maar wij stellen eens te meer vast, hoe verdraagzaam ons katholiek bestuur is, wanneer het grooten geldt. De ontvanger [...] had reeds jaren geleden ontvreemdingen gepleegd'', *Vooruit*, 30 december 1902, 17(364), p. 3. In ,,Op heeterdaad betrap'', *Vooruit*, 14 mei 1902, 17(144), p. 2-3, werd eveneens tegen de lakse houding van de politie geprotesteerd, maar in *Recht en vrijheid* van 14 april 1901, 1(19), p. 3, verscheen het artikeltje ,,Onze politie'', waarin men om begrip voor de moeilijke situatie van de agenten vroeg en tegelijkertijd scherp reageerde tegen de politici, die hun ogen sloten voor de realiteit. Er zijn heel wat elementen die erop wijzen dat men in het socialistisch milieu vrij genuanceerd dacht over het politieoptreden.

(69) Boon vermeldde ook nog ,,Odile Diggels, een familielid van de bekende socialist Josse Diggels''; ze was een van de meisjes die, ,,na een aanranding'', tegen Dabbers/Commerman getuigden.

De berichtgeving in *Vooruit* was alleszins minder *euforisch* dan die in *Recht en Vrijheid*. Op 26 november 1905 wees Nichels erop, zoals ook Boon schreef: ,,Die zoekt mag vinden, zegt men (70).'' Hoewel de uitdrukking op tevredenheid wijst, kan men er geenszins een samenzweerderige houding uit afleiden. In zijn eerste bijdrage schreef de verslaggever die voor *Vooruit* het proces *volgde*: ,,Onze lezers herinneren zich de aanhouding van dien aalsterschen ondercommissaris van policie, beticht van een aantal zedeloze feiten gepleegd ten burele van policie. Commerman had de vuile gewoonte te verlieven op de vrouwspersonen die hij op het politiebureel moest onderhooren en meende, gebruik makende van zijn gezag, zijne driften te mogen botvieren (71).'' Nergens wordt ook maar de minste allusie gemaakt op het feit dat Commerman vooral de Aalsterse socialisten onrecht zou hebben aangedaan.

De toonaard van de berichtgeving in *De Denderbode* was geheel anders dan die van Nichels in *Recht en Vrijheid* en van de verslaggever in *Vooruit*; na de aanhouding werd vrij uitvoerig aandacht besteed aan de zaak Commerman. Het artikel is dermate interessant dat het hier zonder commentaar vrijwel geheel wordt weergegeven: ,,Wat nu eigenlijk de misdaden betreft waarvan M. Commerman beschuldigd wordt, moeten zij, in de oogen van 't Gerecht van zwaarwichtigen aard zijn, om hem aan te houden, hem te boeien, te knevelen, te bewaken lijk een misdadiger die een half dozijn moorden op zijn geweten heeft. 't Is de heer Procureur-generaal aan 't Hof van beroep, die 't bevel van aanhouding heeft gegeven. [...] Wij vernemen later dat M. Commerman slechts beschuldigd wordt van onzedelijke feiten en niets meer. Al het heen- en weergaan van de Gerechtsheeren en Gerechtsdienaren hebben Zaterdag eene menigte verzameld voor ons Stadhuis, ook op 't Statieplein en voor de Gendarmerie. Weldra maakten zekere liberale heeren er een politieke zaak van... [...] *Groene Pie* was ook in de weer. Indien wij moesten gehoor leenen aan al de praatjes die wij hoorden over de misdaden die M. Commerman zou bedreven hebben, ons blad ware drij maal te klein. [...] Wat ons betreft, wij hebben niet het minste vertrouwen in al die praatjes en vertelsels die uit de lucht zijn gegrepen. Indien M. Commerman als openbare ambtenaar en in uitoefening van dit ambt, zich waarlijk vergrepen heeft dat men hem dan straffe en voorbeeldig!... Ware het anders dan, wee de zeeveraars (72)!''

In tegenstelling met het vrij uitvoerig verslag dat na de veroordeling in *Recht en Vrijheid* verscheen (73) is het bericht over de veroordeling in *De Denderbode* zo beknopt dat het nauwelijks opvalt: ,,De gewezen

(70) ,,Commerman aangehouden'', *Recht en Vrijheid*, 26 november 1905, 5(48), p. 3.
(71) ,,ZEDENSCHANDAAL TE AALST - Het proces tegen den Ondercommissaris Commerman'', *Vooruit*, 12 januari 1905, 22(12), p. 2.
(72) ,,Zaak Commerman'', *De Denderbode*, 30 november 1905, 57(3797), p. 2.
(73) ,,De zaak Commerman'', *Recht en Vrijheid*, 14 januari 1906, 6(2), p. 3.

adjunct-commissaris Camiel Commerman onzer stad is zaterdag ll. veroordeeld geworden tot 6 maal 6 maanden gevang, 6 boeten van 26 fr. of 8 dagen gevangzitting en de onkosten (74).''

*

Een enkele keer wijst Boon erop - zoals ook Luc de Rijck dat heeft gedaan - dat Commerman zich niet alleen voor de *anarchisten* of zedendelicten interesseerde en zich ook grootmoedig kon tonen: ,,Een zevental jongetjes, allen tussen tien en twaalf jaar, waren over de afsluiting van de spoorweg gekropen, op de plaats waar de kolen lagen opgestapeld. Daar ze deze kolen wilden gappen werden ze vastgegrepen en voor Dabbers gebracht. Hij maakte er een verhoor van, dat in feite geen echt verhoor kon genoemd. (...) Dabbers noteerde het alles, alsof hij ervan overtuigd was dat dit de heilige en onvervalste waarheid mocht genoemd, en onder hun verklaringen pende hij volgende persoonlijke nota: 'Bijna al deze kinderen worden door hun ouders, die arme werkmensen zijn en in de winter geen kolen kunnen kopen, erop uitgestuurd om kolenafval bijeen te rapen.'' (DZH, p. 80)

Het is jammer dat uit het beschikbare archiefmateriaal een zo ongenuanceerd beeld van Commerman werd gedistilleerd. Wat er ook gebeurd mag zijn, het boek met de vele veronderstellingen, gissingen, halve waarheden en misschien wel hele leugens (manipulaties van het bronnenmateriaal) doet Commerman meer onrecht aan dan de kille berichten die ten tijde van de feiten verschenen en dat geldt ook voor Van der Niepen en de andere tegenspelers - het gebruik van schuilnamen was onvoldoende om ervoor te zorgen dat het rechtsprincipe *non bis in idem* - dat in maatschappelijk-historische zin veel ruimer moet worden opgevat dan de interpretatie die men er in het strafrecht aan geeft - geen geweld werd aangedaan. De namen van de hoofdrolspelers werden reeds in *Pieter Daens* ontsluierd en de namen van de andere tegenspelers werden vaak nauwelijks vervormd, zoals uit enkele voorbeelden is gebleken - toponymische familienamen werden enigszins anders gewijzigd - ... en alle namen werden, ondanks Boons sympathie, geassocieerd met heel wat negatieve begrippen. Wie een veroordeling heeft opgelopen, hoeft geen tweede keer aan de kaak te worden gesteld en niet bewezen veronderstellingen moeten worden geweerd indien men als principe ,,echte dingen'' vooropstelt, zoals Boon dat in het gesprek met Gaston Durnez heeft gedaan. Dit hoeft geenszins te betekenen dat een geschiedschrijver geen kleur mag bekennen, maar kleur bekennen en historische kleuren wegschuren of verhevigen hebben niet dezelfde betekenis.

(74) ,,Rechterlijke kroniek'', *De Denderbode*, 18 januari 1906, 57(3811), p.2.

Het lijkt erop dat Boon het dilemma romancier of kroniekschrijver niet heeft kunnen oplossen en terwijl er in Aalst en elders zoveel relatief makkelijk te verkrijgen historische gegevens voor handen waren (en nog steeds zijn), ging Boon goeddeels aan die archiefstukken/ kranteartikelen voorbij en nam merkwaardig genoeg zijn toevlucht tot een grafologe - naar eigen zeggen na het schrijven van het boek - om licht te werpen op de persoonlijkheid van Commerman en Van der Niepen. Zij werden de hoofdrolspelers in een boek dat heel veel over Aalst rond de eeuwwisseling aan de oppervlakte heeft gebracht, maar welke rol zij echt hebben gespeeld en of de ene een anarchist was -Boon heeft het begrip anarchist ook niet gedefinieerd, maar lijkt de anarchistische actie per definitie met geweld te hebben geassocieerd - en de andere een politieman met een dubbelrol - er lijkt in België, net als elders, een zekere infiltratie te hebben bestaan - blijft in het vage, vooral omdat Boon te weinig rekening heeft gehouden met de historische werkelijkheid. Er zijn in Aalst wellicht een aantal anarchisten aan het werk geweest, zoals dat ook elders het geval was (75), maar *De Zwarte Hand* is niet echt een sleutel tot die afgesloten episode.

Romain John van de Maele
Duinberglaan 25
3001 Heverlee

(75) De anarchistische actie heeft in België echter nooit veel aanhang gekend, zoals werd benadrukt door J. MOULAERT in *De vervloekte staat*, Berchem, EPO, 1981: ,,Globaal genomen kon men hoegenaamd niet spreken van een grote en stevige anarchistische beweging in België. Het ging hooguit om een losse verzameling van, vooral Waalse en Brusselse, groepen...'', p. 103. In Vlaanderen lijkt enkel in Mechelen een ,,vrij sterke anarchistische tendens'' (p. 107) te hebben bestaan. De Mechelse niet-gewelddadige beweging werd uitvoerig beschreven door D. WOUTERS in *De Mechelse Anarchisten (1893-1914) in het kader van de opkomst van het socialisme*, z.p., 1981. In die historische studie wordt ook heel even aandacht geschonken aan een propagandabezoek aan Aalst, waar de Mechelse anarchisten hun in 1896 uitgegeven brochure *Het socialisme verloochend door de socialistische kamerleden in België* voorstelden: ,,De stad Aalst kwam alsdan aan de beurt. Daar hadden de socialisten hun best gedaan om al hun partijgenoten van onze meeting verwijderd te houden. Dit hadden wij alras bemerkt, door een bezoek dat wij brachten aan hun lokaal, waar wij de beheerder der coöperatie een brochuur aanboden, welke met een besliste hardnekkigheid geweigerd werd. [...] De meeting had dan ook plaats met een klein, doch aandachtig ernstig publiek. Wij verkochten daar een bevredigend aantal brochures, zodat wij voldaan terugkeerden met de overtuiging dat ook daar onze propaganda voor de eerste maal wel vruchten zal dragen'', p. 47.

DE DATUM VAN DE BISSCHOPSWIJDING VAN NIKOLAAS VAN CHIEVRES (1136-1167) EN DE GEVOLGEN VOOR DE DATERING VAN ZIJN OORKONDEN

D. VAN DE PERRE

1. Foutieve wijdingsdatum en onzekere datering van de oorkonden

Recent verscheen het magistrale werk van C. VLEESCHOUWERS, *De oorkonden van de Sint-Baafsabdij te Gent* (1). Bij die oorkonden zijn er twee van Nikolaas van Chièvres, bisschop van Kamerijk van 1136 tot 1167.

De eerste oorkonde is uitgevaardigd in het jaar incarnatiejaar 1155, het 19de episcopaatsjaar en betreft de schenking van het patronaat van de kapel van Landskouter (2). De tweede is van 1165, het 29ste regeringsjaar en betreft de bevestiging van de schenking van de kapel van Gentbrugge (3). Beide plaatsen lagen toen in het bisdom Kamerijk en het aartsdiaconaat Brabant.

Bij het dateren van de twee bisschoppelijke oorkonden geeft de auteur volgende toelichting:

> ,,Nikolaas van Chièvres werd tot bisschop van Kamerijk verkozen op 22 maart 1136 en gewijd op 19 december 1137. Het gebruik van de kerststijl staat vast. Het episcopaatsjaar liep naargelang de bisschoppelijke kanselarij van Kamerijk de aanvang ervan stelde op de verjaardag van de verkiezing of op die van de wijding... Een steekproef (Wauters, Table) op uitgegeven materiaal doet het vermoeden rijzen dat de kanselarij geen eenduidige termini voor het episcopaatsjaar hanteerde." (4)

(1) C. VLEESCHOUWERS, *De oorkonden van de Sint-Baafsabdij, (Koninklijke Academie van België. Koninklijke Commissie voor Geschiedenis.)*, 2 delen, Brussel, 1990-1991. Het eerste deel bevat de inleiding, het tweede de oorkonden.
(2) VLEESCHOUWERS, II , p. 40-41 , nr . 39.
(3) VLEESCHOUWERS, II, p. 46-47, nr. 44.
(4) VLEESCHOUWERS, II, p. 40-41.

Ook ik ben vroeger geconfronteerd geweest met dateringen van oorkonden van Nikolaas van Chièvres (5). Ik begon de episcopaatsjaren te rekenen vanaf 19/20 december 1136 en niet van een alternerend 22 maart 1136 of 19 december 1137, zoals Vleeschouwers dat doet. Voor mijn datum steunde ik me op het werk van De Moreau en Lancelin (6). Wel wist ik dat in het standaardwerk van STRUBBE EN VOET, *De Chronologie van de middeleeuwen*, bij Nikolaas van Chièvres als wijdingsdatum insgelijks 19 dec. 1137 vermeld staat (7). Die tegenstrijdigheid in verband met de wijdingsdatum en het standpunt van Vleeschouwers spoorden me aan om de zaak ten gronde te onderzoeken. ook al omdat ik het vermoeden had, dat Vleeschouwers tot zijn merkwaardige hypothese kwam — en moest komen — omdat hij een verkeerde wijdingsdatum vooropstelde, waardoor hij de dadatio-gegevens in de meeste oorkonden van Nikolaas van Chièvres niet kon uitleggen, tenzij mits de kunstgreep van de dubbele berekening van de episcopaatsjaren in te voeren.

2. Wijdingsdatum volgens de middeleeuwse bronnen

Er zijn drie belangrijke eigentijdse bronnen, die ons inlichten over het verloop van het episcopaat van bisschop Nikolaas van Chièvres.
Het zijn:
Annales Cameracenses (verder vermeld als AC)
Gesta Nicholai Episcopi Cameracensis (verder GN)
Gesta Pontificum abbreviata per canonicum Cameracensem (verder GPA).
De drie teksten zijn uitgegeven in *Monumenta Germaniae historica, Scriptores* (verder MGH, SS) (8).

(5) D. VAN DE PERRE, *De schenkingsoorkonde van het altaar van Denderwindeke aan de abdij van Vermand*, in *Analecta Praemonstratensia*, t. 66, 1990, p.54-59 en IDEM, *Het altaar van Huizingen en de abdijen van Vermand, Terkameren, Ninove en Vicoigne*, in *Analecta Praemonstratensia*, t. 68, 1992, p. 241-263. Het betreft oorkonden van bisschop Nikolaas van respectievelijk 1138, 1ste indictie, 2de episcopaatsjaar en 1137, 15de indictie, 1ste episcopaatsjaar.

(6) E. DE MOREAU, *Histoire de l'église en Belgique*, III, Brussel, 1945, p. 32-33; H. LANCELIN, *Histoire du diocèse de Cambrai*, Valenciennes, 1946, p. 112.

(7) E. STRUBBE en L. VOET, *De chronologie van de middeleeuwen en de moderne tijden in de Nederlanden*, Antwerpen, 1960, p. 264. Ik ken maar één werk dat expliciet 19 december 1137 als wijdingsdatum vooropstelt. A. LE GLAY, *Cameracum Christianum ou Histoire ecclésiastique du diocèse de Cambrai*, Rijsel, 1849, p. 33-34 doet geen duidelijke uitspraak. Enerzijds laat hij Lietardus' episcopaat ca. 1137 eindigen, anderzijds stelt hij op basis van oorkonden vast, dat 1137 het eerste episcopaatsjaar van Nikolaas is. H. PIRENNE, art. *Nicolas I, évêque de Cambrai*, in *Biographie Nationale*, 15, Brussel 1899, kol. 680-684 geeft geen wijdingsdatum en M. CHARTIER, art. *Cambrai (diocèse)*, in *Dictionnaire d'Histoire et de Géographie Ecclésiastique*, 11, Parijs, 1949, geeft als termini voor het episcopaat van Nikolaas 1137 en 1 juli 1167.

(8) Ze verschenen respectievelijk in de delen 16, 14 en 7 van de *Monumenta Germaniae historica, Scriptores*.

a) Wijdingsdatum volgens de AC: 21 december 1136

De AC is een kroniek geschreven door Lambertus Waterlos. De uitgave in de MGH gebeurde door G.H. PERTZ in 1859 (9). De kroniekschrijver verwerkte precieze eigen biografische gegevens in de tekst van zijn verhaal. Hij werd geboren in 1108 in het Doornikse, trad in 1119 in in het klooster van reguliere kanunniken van Saint-Aubert te Kamerijk. In 1124 werd hij tot diaken gewijd, in 1139 tot priester door bisschop Nikolaas van Kamerijk. Vanaf 1147 oefende hij de functie van kamerling uit in zijn klooster. In 1152 in zijn vijfenveertigste levensjaar begon hij met het schrijven van zijn kroniek. Hij stierf kort na 1170, datum waarop zijn kroniek eindigt. Hij behandelt de gebeurtenissen te Kamerijk vanaf 1092. Uiteraard beleefde hij de laatste decennia, dit is de periode van het episcopaat van Nikolaas, zelf intensief mee. Voor zijn informatie steunde hij, naar hijzelf verklaarde, niet alleen op de eigen waarneming en herinnering, maar ook op bestaande kronieken, op oorkonden en op mondelinge getuigenissen van geloofwaardige personen (10). De stijl die Lambertus hanteert, is zakelijk en afstandelijk. Opvallend is zijn zwak voor data. Vaak vermeldt hij hoe oud hij in dat jaar is, hoe lang hij bij de gebeurtenis reeds diaken of priester is, hoe lang iemand aan het bewind is. Bij die overvloedige dateringen is hij secuur, met opgave van jaar en dag. Bij hem geen vage tijdsaanduidingen als *eo tempore*. Hij groepeert de gebeurtenissen van zijn kroniek ordelijk per jaartal, zodat de chronologie het stramien van zijn verhaal vormt.

Van het begin van het episcopaat van Nikolaas van Chièvres geeft hij volgend relaas: (11)

1135 Afzetting en ontslag van de voorganger Lietard (Driekoningen); verwoesting van bisschoppelijke residentie door een windhoos (28 okt.).

1136 Verkiezing van Nikolaas te Aken in aanwezigheid van keizer Lotharius (12) op Pasen (22 maart); vervolgens intocht te Kamerijk met gevangenneming van Gerard, bijgenaamd Malusfiliaster (13) en inname van de burcht; wijding tot bisschop te Reims op 21 december.

(9) *MGH, SS*, 16, p. 509-554. G.H. PERTZ verzorgde de uitgave en de inleiding. Van de tekst bestaat maar één manuscript, een kopie uit de 17de eeuw.

(10) „...*plurima in invicem copulando adunavi; quaedam autem ab annalibus libris, vel ex quibusdam schedulis vel etiam a viris veridicis auditu vel intellectu assumpsi...*" (*MGH, SS*, 16, p. 523).

(11) *MGH, SS*, 16, p. 514-515.

(12) Lotharius III, hier in de tekst koning genoemd, werd tot keizer gekroond in 1133 en overleed op 4 december 1137 (zie art. *Lothar III*, in *Lexicon des Mittelalters*, V, kol. 2125-2127).

(13) Gerard was heer van Busignies en gehuwd met de zuster van de Kamerijkse kastelein Hugo van Oisy. Hij bezette Cateau-Cambrésis in 1133.

(1136. domnus Nicolaus prepositus infra ordines et sine assensu civium in presentia Lotharii regis Aquisgrani, vir nobilis et bene morigeratus, in pascha Domini eligitur. Igitur a curia rediens cum gratia, mox Gerardum cepit et turrem episcopalem recepit; 12. Kal. Ian. Remis episcopus consecratur.) (14)

1137 Nieuwe oorlog met Gerard, die vermoord wordt op 6 juli.

1138 Opstand van de commune tegen de kastelein Simon van Oisy; opnieuw vrede te Kamerijk na Pasen.

Behalve in het verslag over de opstand van de commune, waarin persoonlijke ervaringen verwerkt zijn, zijn de mededelingen voor deze jaren kort en zakelijk. Gebruikte Lambertus voor het relaas over de jaren 1135-1138 gegevens uit een bestaande kroniek? Ik meen dit positief te kunnen beantwoorden (zie infra punt b).

Voor de vraag naar de begindatum voor de telling van de episcopaatsjaren is een tekst uit 1164 van groot belang. Lambertus meldt er — en hier loopt zijn notitie gelijktijdig met de gebeurtenis — dat bisschop Nikolaas op 1 mei van dat jaar de nieuwe kerk van zijn klooster kwam inwijden, het 28ste jaar van zijn aanstelling (*domno Nicolao episcopo, anno suae ordinationis vigesimo octavo*) (15). Deze tekst maakt twee dingen duidelijk: primo de episcopaatsjaren worden, door een bevoegd tijdgenoot, vanaf de dag van de wijding gerekend en niet vanaf de verkiezingsdatum van 22 maart 1136, die in dit geval tot het 29ste episcopaatsjaar zou moeten leiden en secundo 1 mei 1164 als 28ste episcopaatsjaar sluit de wijdingsdatum 19 dec. 1137 uit, want die zou het 27ste episcopaatsjaar opleveren.

Zij nog opgemerkt dat Lambertus de kerststijl hanteert en dus het jaar op 25 december laat beginnen (de eerste dag van zijn 1137 is ons 25 dec. 1136), zoals het toen gebruikelijk was te Kamerijk (16).

Conclusie: een zeer betrouwbare bron bevat een nauwkeurige datum van de bisschopswijding (21 december 1136) en geeft tevens aan dat in die tijd te Kamerijk de episcopaatsjaren vanaf de wijdingsdatum berekend worden.

b) Wijdingsdatum volgens de GN: zondag vóór Kerstmis [20 dec. 1136]

De *Gesta Nicolai episcopi Cameracensis* zijn een onderdeel van de *Gesta episcoporum Cameracensium continuata* (17). De tekstuitgave ervan in de MGH door G. WAITZ in 1883 bundelt de levensbeschrijvin-

(14) *MGH, SS*, 16, p. 514, regels 29-32.

(15) *Ibidem*, p. 536.

(16) PERTZ, p. 509 merkt in zijn inleiding op: „Annum a Kalendis Ianuarii incipere videtur". Over de kerststijl te Kamerijk zie ook E. VAN MINGROOT, *Kerststijl en Nieuwjaarsindictie in het bisdom Kamerijk (XIde en begin XIIde eeuw)* in *Handelingen van de Kon. Commissie voor Geschiedenis*, 141, 1975, p. 47-132.

(17) G. WAITZ bracht de uitgave in de *MGH, SS*, 14, p. 183-253.

gen van de Kamerijkse bisschoppen vanaf Walcher (1093) tot en met Nikolaas I (18). Deze reeks *Gesta* mag niet verward worden met de andere, oudere en meer gekende *Gesta episcoporum Cameracensium.* Deze laatste behandelen in drie boeken de levens tot en met bisschop Gerard I (1051). Deze laatste reeks werd in 1846 in de MGH uitgegeven door C.L. BETHMANN (19). Hij voegde er een *Continuatio* aan toe, die de levens omvat van bisschop Lietbert (1061-1076) en van Gerard II (1076-1092) (20). Voor de bisschoppen na Gerard II beschikte Bethmann alleen over een aantal secundaire bronnen, die hij evenseens in zijn *Continuatio* opnam (21). Toen enkele decennia nadien onverwacht het handschrift ontdekt werd met de volledige tekst van de ontbrekende *Gesta* van de Kamerijkse bisschoppen, werden de voordien in de MGH nog niet gepubliceerde *vitae*, dus die van Walcher tot Nikolaas I, in een later deel van de MGH in 1883 gepubliceerd onder de hoger vermelde titel.

De ontdekking van de onbekende tekst gebeurde in de bibliotheek van de jezuïeten te Antwerpen. Het betrof een laattwaalfde-eeuws manuscript. Charles DE SMEDT pubiceerde in 1880 het eerst de nog niet eerder gepubliceerde gedeelten daaruit, onder de titel *Gesta Pontificum Cameracensium* (22). Drie jaar later publiceerde de MGH dezelfde tekst.

De oorspronkelijke tekst van deze *Gesta continuata* stopt in 1138 tijdens het tweede episcopaatsjaar van Nikolaas I. Enkele decennia later heeft een andere auteur er nog de vermelding van Nikolaas' dood in 1167 aan toegevoegd en is van de opvolgers nog een zeer beknopte biografische notitie bijgeschreven, die loopt tot ca. 1178 (23).

De auteurs van al deze *vitae* zijn anoniem gebleven. Volgens De Smedt hadden ze zowat de functie van officiële hofschrijvers. Vermoe-

(18) Het betreft de volgende bisschoppen: Walcher (1093-1095 en de tegenbisschop Manesses (1093-1103), Odo (1105-1113), Burchard (1114-1130), Lietard (1131-1135) en Nikolaas I (1136-1167). De *Gesta Nicholai episcopi Cameracensis* beslaan de p. 228-247.

(19) Uitgave door C.L. BETHMANN, *MGH, SS*, 7, p. 402-489. Voor de datering zie eveneens E. VAN MINGROOT, *Kritisch onderzoek omtrent de datering van de Gesta Episcoporum Cameracensium*, in *Belgisch tijdschrift voor Filologie en Geschiedenis*, 53, 1975, p. 281-332.

(20) Het betreft de *Gesta Lietberti* en de *Gesta Gerardi II, MGH, SS*, 7, p. 489-497 en 497-500.

(21) *MGH, SS*, 7, p. 500-525 en 938.

(22) CH. DE SMEDT, *Gesta Pontificum Cameracensium. Gestes des Evêques de Cambrai de 1092 à 1138, (Publication de la Société de l'Histoire de France, nr. 197),* Parijs, 1880. De *Gesta Nicolai* beslaan de p. 173-240

(23) Het betreft de *Continuatio Altimontensis, MGH, SS*, 14, p. 247-248, ook opgenomen in DE SMEDT, p. 241-245. WAITZ voegt aan de uitgave nog een aantal secundaire geschriften toe, zoals een *Versio Gallica continuata (MGH, SS*, 14, p. 248-253).

delijk had elke bisschop zijn biograaf (24). De meeste van deze levensbeschrijvingen zijn in dichtvorm opgesteld, zoook de GN. De stijl van deze laatste tekst is lyrisch, bejubelend, breedvoerig. De auteur van de GN is zeker een geestelijke uit de directe omgeving van de bisschop. Hij stopt (door overlijden?) zijn verhaal in 1138. Hij is ooggetuige, beschikt over veel inside-informatie en brengt details die men nergens anders vindt, bv. dat eerst nog een premonstratenzer tot bisschop verkozen werd. Mogelijk is hij een Brabander (25). Zeker is hij een voorstander van de Gregoriaanse hervorming. Dateringen met jaartallen of dagen komen in zijn verhaal niet voor, wel verwijst hij dikwijls naar een kerkelijk feest om de gebeurtenis in de tijd te situeren. Dit grote lofgedicht werd blijkbaar geschreven voor tijdgenoten die geen behoefte hadden aan een omstandig tijdskader.

De gebeurtenissen te Kamerijk uit de jaren 1135-1138 zijn in de GN in deze volgorde opgetekend: (26)

- Afzetting Lietard door de aartsbisschop van Reims met Driekoningen; bevestigd door paus Innocentius op het concilie van Pisa (27).
- Verkiezing van Otto, een premonstratenzerkanunnik door de Kamerijkse clerus en het volk; kandidatuur verworpen door keizer Lotharius die geen religieus maar een militair bekwame bisschop in zijn markgraafschap wenst.
- Verkiezing van Nikolaas te Aken op Pasen in aanwezigheid van de keizer.
- Nikolaas vertrekt naar Kamerijk, waarna oorlog met Gerard; veroovering van de burcht; gevangenneming en vrijlating van Gerard.
- Nikolaas naar Reims waar zijn verkiezing kerkelijk bevestigd wordt en eerste overdracht ambtsbevoegdheden.
- Toediening te Reims van diaconaat, priesterwijding (zaterdag voor Kerstmis) en bisschopswijding (op de dag van de kerkzang *Memento nostri Domine*) (28).

(Eiusdem anni tempore / ab ipso archipresule / ditatur honorifice / diaconatus ordine. / Post haec in die sabati / ante natale Domini /

(24) DE SMEDT, p. X-XVIII. Deze auteur ziet wel eenzelfde stijl aanwezig in de levensbeschrijving van Walcher en Nikolaas en vermoedt voor deze twee levens eenzelfde auteur. WAITZ, p. 184, noot 6 is het daar niet mee eens.

(25) Brabander in de betekenis van inwoner van de oude Karolingische Brabantgouw.

(26) *MGN, SS*, 14, p. 228-246.

(27) Het concilie van Pisa opende op 30 mei 1135 (DE SMEDT, p. 171 , noot 1). Volgens MANSI, *Sacrorum conciliorum collectio*, 21, kol. 485-492 had dit concilie in 1134 plaats. P. JAFFE, *Regesta pontificum romanorum*, 1, Leipzig, 1885, p. 865-66 corrigeert dit en plaatst het in 1135 (30 mei-6 juni). Dit detail bewijst de betrouwbaarheid van de GN.

(28) *Memento nostri, Domine* is het begin van het vroegere *introitus* van de 4de zondag van de Advent. Zie H. GROTEFEND, *Zeitrechnung der Deutschen Mittelalters und der Neuzeit*, Hannover, 1891, p. 121.

provectus est sanctissimi / ad culmen sacerdotii. / Qua vero cantatur die / Memento nostri, Domine / perungitur unctione / olei leticiae. / Qui melius et melius / sanctis ascendens gradibus, / divinis sanctionibus / formatus est episcopus.) (29)

- Eerste mis op Kerstnacht te Kamerijk.
- Met Kerstmis tocht naar Brabant (*Brabantho suo*) en hulde van clerus, edelen en bevolking aldaar.
- opnieuw oorlog met Gerard, waarna diens dood en vrede tussen de bevolking de bisschop en de kastelein Simon (deze laatste episode wordt heel uitvoerig behandeld en daar eindigt ook het verhaal).

Op te merken valt dat de uitgever van de MGH in de marge data heeft aangebracht, die hij overgenomen heeft van De Smedt. Voor deze dateringen steunde De Smedt zich op de eerste plaats op de tekst van de AC, maar ook op andere bronnen. Zo wordt de afzetting van Lietard op Driekoningen (6 januari) van het jaar 1135 geplaatst, het concilie van Pisa op 30 mei 1135, het Pasen van de verkiezing op 22 maart 1136 en de zaterdag en zondag vóór Kerstmis worden met 19 en 20 december 1136 geïdentificeerd (30).

In grote lijnen brengen de AC en de GN hetzelfde verhaal, met eenzelfde opeenvolging van de gebeurtenissen. Uiteraard brengen beide bronnen ook eigen details. De auteur van den GN kan niet afhankelijk geweest zijn van de AC. Dat Lambertus Waterlos de GN kende en gebruikte ligt meer voor de hand. Die afhankelijkheid is uit zijn woordkeuze en taalgebruik af te leiden. Zo zijn de woorden uit de GN over de verkiezing van Nikolaas te Aken bijna letterlijk terug te vinden in de tekst van de AC:

Tekst AC:	Parallelle tekstfragmenten GN:
domnus Nicolaus prepositus	*Nicolaus prepositus*
infra ordines	*infra ordines manenti*
sine assensu civium	*electio* [van Otto] *a clero atque populo*
vir nobilis	*oriundus nobilibus large notis parentibus*
et bene morigeritus	*gratus vita et moribus*
in presentia Lotharii regis Aquisgrani	*Tunc rex (Lotharius) erat Aquisgrani*
in pascha Domini	*in sancto Pascha Domini*
eligitur (31)	*presul presens eligitur* (32)

(29) *MGH, SS*, 14, p. 231, strofen 86, 87, 88 en 89.
(30) Pasen viel in 1136 inderdaad op 22 maart en de zondag vóór Kerstmis was 20 dec. Zie hiervoor C. R. CHENEY, *Handbook of dates*, Londen, 1945, p. 84-85.
(31) *MGH, SS*, 16, p. 514, regels 29-30.
(32) *MGH, SS*, 14, p. 228-231, strofen 9, 17, 20, 21 en 84.

Indien Lambertus Waterlos in 1152 de in 1138 afgesloten tekst van de GN gebruikte, kan dit maar pleiten voor de betrouwbaarheid en de waarde van deze laatste bron.

In één klein detail spreken beide bronnen elkaar tegen, namelijk over de dag van de bisschopswijding. De GN geeft de vierde zondag van de Advent op (of 20 dec. 1136) en de AC de 12de kalenden van januari (of maandag 21 dec. 1136). Een zondag lijkt mij een meer aangewezen als dag voor een bisschopswijding dan een maandag en als bovendien Nikolaas daarna van Reims naar Kamerijk reisde en daar op de dag vóór Kerstmis reeds aanwezig was, dan is 21 december heel krap. 20 december lijkt dus meer aanneembaar, dan 21 december, temeer daar de auteur van de GN de wijding zelf bijwoonde en Lambertus Waterlos vermoedelijk niet. Hoe dat verschil verklaren? Is er bij het overschrijven van de tekst van de AC in de loop der tijden een fout geslopen (de veronderstelling van De Smedt) (33) of heeft in 1152 Waterlos het gegeven van de zondag vóór Kerstmis in een exacte datum omgerekend en heeft hij zich bij die berekening een dag vergist (mijn hypothese)?

De conclusie kan beknopt zijn. De GN is de belangrijkste eigentijdse bron, die ons met grote betrouwbaarheid de dag van de bisschopswijding mededeelt, als zijnde 20 december (1136). De waarschijnlijkheid dat ook Lambertus Waterlos de GN kende en gebruikte is groot. Hij plaatste dan de gebeurtenissen uit de GN in een strak en nauwkeurig tijdschema.

c) Wijdingsdatum volgens de GPA: onbepaald [1137]

De *Gesta Pontificum abbreviata per canonicum Cameracensem* is voor wat het episcopaat van Nikolaas betreft een secundaire bron. Toen C.L. BETHMANN in 1846 in de MGH de uitgave verzorgde van de *Gesta episcoporum Cameracensium* beschikte hij voor de episcopaten vanaf Walcher alleen over secundair materiaal, waaronder de GPA (34). Het is een tekst gemaakt door een Kamerijkse kanunnik in 1191. Deze brengt een samenvatting van de originele *vitae* van de bischoppen vanaf Lietbert tot Nikolaas I. De latere episcopaten worden dan tot 1191 door de auteur zelf aangevuld. De afhankelijkheid van de GPA t.o.v. de GN is overduidelijk. Ook hier wordt het verhaal van het episcopaat van Nikolaas afgebroken in 1138 en pas heropgenomen in 1167, bij de dood van Nikolaas. De GPA brengt alleen feiten die ook in de GN vermeld

(33) DE SMEDT, o.c., p. 185 signaleert dit verschil reeds.

(34) *MGH, SS*, 7, p. 504-510. De tekst over het episcopaat van Nikolaas beslaat de paragrafen 16. 17 en 18.

zijn, maar veel beknopter en in prozavorm. Dus ook hier geen dateringen. De wijding vermeldt hij zeer terloops:

His ergo primitiis commendabilis honorem suscepit consecrationis... (35)

Wel plaatst hij die gebeurtenis correct tussen de eerste verovering van de burcht van Kamerijk en de tweede oorlog met Gerard. Hij geeft geen plaats van het gebeuren aan of geen nadere tijdsaanduiding.

Toch heeft juist deze secundaire, vage tekst van een niet-ooggetuige, die geen enkel dateringselement bevat, veel invloed gehad op onze hedendaagse datering van het episcopaat van Nikolaas. In de marge bij de passage over de afzetting en het ontslag van Lietard, Nikolaas' voorganger, heeft Bethmann de datum 1137 geplaatst (36). Hij geeft geen bronnen aan, maar hij volgt hierin de traditionele datering die o.m. in de *Gallia christiana* te vinden is (37). Uiteraard kende Bethmann toen de tekst van de GN niet, vermoedelijk ook de tekst en de chronologie van de AC niet. Dit maakt dat in de datering van Bethmann de verkiezing en wijding van Nikolaas ten vroegste in de loop van 1137 kan gebeurd zijn. De tekstuitgaven van de MGH hebben dus voor de verwarring gezorgd door twee tegenstrijdige data voor de bisschopswijding van Nikolaas van Chièvres te hebben gepubliceerd (GN: 20 dec. 1136; GPA: 1137). Dat drie verschillende geleerden de uitgave van de aanverwante teksten hebben verzorgd, heeft die verwarring zeker in de hand gewerkt. Maar omdat weinig gebruikers de drie teksten parallel raadplegen is de contradictie in de datering van de uitgevers nog nooit een expliciet aandachtspunt geweest.

Hoe Strubbe en Voet tot hun wijdingsdatum 19 december 1137 zijn gekomen, weet ik niet. Ofwel berust dit op een loutere fout (zij plaatsen de afzetting van Lietard wel in 1135 en de verkiezing van Nikolaas op 22 maart 1136), ofwel hebben zij de bronnen onvoldoende uitgediept en twee elementen ten onrechte gecombineerd (het jaartal 1137 uit de GPA en de dag van 19 december uit de GN) zonder de AC te raadplegen. De vertrouwdheid van de historici met de GN en de AC, de twee bronnen

(35) *MGH, SS*, 7, p. 507, regel 32.

(36) *Ibidem*, p. 507, paragraaf 15.

(37) *Gallia christiana*, III, kol. 28. Hier wordt het einde van het episcopaat van Lietard ca. 1137 geplaatst. Ook LE GLAY, o.c., p. 33 volgt die chronologie. Latere secundaire bronnen (o.m. de Franse versie van de GPA) verhalen hoe Lietard weigerde af te treden en door de paus nog een episcopaat in Italië kreeg aangeboden en plaatsen het begin van het episcopaat van Nikolaas zelfs in 1138 (Zie *MGH, SS*, 14, p. 249-250 en MGH, SS, 7, p. 938). Ook de *Gallia* volgt deze versie. Het zijn deze latere legendes die zowel onduidelijkheid hebben gebracht i.v.m. het episcopaat van Nikolaas.

die wel dateringen geven, is veel geringer dan met de GPA (38). Zoals zo vaak gaan fouten, eens opgenomen in een standaardwerk, hun eigen leven leiden (39).

3. Is wijdingsdatum 20 december 1136 gelijk te stellen met de aanvangsdatum van de episcopaatsjaren?

Ik meen dat ik voldoende heb aangetoond, dat vanuit de bronnen er zich slechts één wijdingsdatuma opdringt, met name 20 december 1136. Zijn daarmee alle problemen opgelost en mogen we nu stellen dat in alle oorkonden van bisschop Nikolaas de episcopaatsjaren (in de oorkonden meestal *presulatus* genoemd) vanaf 20 dec. 1136 berekend worden? Of is er een onderscheid te maken tussen de *ordinatio* en de *consecratio* (40) van de bisschop? De zalving tot bisschop is een liturgische aangelegenheid, waardoor de bisschop de wijdingsmacht ontvangt. Die wijding greep bij Nikolaas op zondag 20 december 1136 plaats. Maar de GN geven als interessant detail, dat voorafgaand aan de wijdingen tot achtereenvolgens diaken, priester en bisschop, dus zeker een tijdje vóór 20 december — Nikolaas werd immers op 19 december priester gewijd en daarvoor en niet op dezelfde dag tot diaken — er te Reims een plechtigheid geweest was, waarop de verkiezing kerkelijk werd bevestigd door de aartsbisschop en door de H. Stoel en die plechtigheid lijkt, volgens de tekst, het ogenblik te zijn waarop de bisschop juridisch in zijn ambt geïnstalleerd werd. De desbetreffende tekst luidt: (41)

Inter eos sic firmato / amoris privilegio, / vadit Remensi ilico / presul archiepiscopo / Qui ab archipontifice / receptus honorifice, / sua in electione confirmatur canonice / per domnum apostolicum / et per archiepiscopum / et per assensum presulum / ibi ante presentium. / Quem confirmatum taliter / conduxit archipontifex / ad altare feliciter, / Deum laudans sollempniter. / Post datas Deo gratias / datur sibi haec potestas, / datur et haec licentia / tam a Remis quam a Roma, / ut res aeclesiasticas / gubernet et provideat / et quibus velit tribuat / prebendas et altaria. / Conceditur vero illi / infra

(38) Een voorbeeld biedt het werk van P. PIERRARD, *Les diocèses de Cambrai et de Lille*, Parijs, 1978, p. 334-335. In het overzicht van de gedrukte middeleeuwse bronnen omtrent de geschiedenis van het bisdom Kamerijk komt de AC niet voor. STRUBBE en VOET, *Chronologie van de middeleeuwen*, p. 229 vernoemen in hun bibliografie van het bisdom Kamerijk alleen de *Gesta episcoporum Cameracensium*.

(39) Zie bv. de data voor Lietard en Nikolaas, art. *Cambrai* in de gerenomeerde *D.H.G.E, 11*, kol. 547-565: Lietard 1131-1137; Nikolaas 1137-1167.

(40) Volgens J.F. NIERMEYER, *Mediae Latinitatis Lexicon minus,* Leiden, 1976, betekent *ordinatio* ,,action de placer un prêtre ou un évêque à un poste''. Een wijding kan ook als een *ordinatio* worden beschouwd (toediening van de ordines), maar strikt genomen vallen wijding en installatie niet noodzakelijk samen.

(41) *MGH, SS*, 14, p. 231, strofe 78-85.

bus velit tribuat / prebendas et altaria. / Conceditur vero illi / infra ordines manenti / clerum subiectum fieri / consensu apostolici. Hoc totum est compositum / datumque spectat terminum, / quo pontifex Remensium / ordinabit diaconum.

De dag waarop die aanstelling gebeurd is staat niet vermeld, wel de plaats (Reims) en de plaats in het verloop van de gebeurtenissen (na de eerste oorlog met Gerard en vóór de wijdingen). Een brief van 1 juni 1136 van paus Innocentius II aan Alvisus, bisschop van Atrecht, kan enige aanwijzingen bieden omtrent de datum (42). In die brief verkaart de paus de vraag van Alvisus en anderen ten gunste van Nikolaas in te willigen en onmiddellijk de verkozen Nikolaas, die nog niet gewijd was, aan te stellen:

Fraternitas tuae scripta debita benignitate suscepimus atque dilectum filium nostrum Nicolaum Cameracensem electum, qui infra sacros ordines est, tum pro Ecclesiae necessitate, tum pro tua et aliorum qui nos pro ipso rogaverunt instantius charitate ex apostolica dispensatione remisimus.

Is er te Rome aanvankelijk een aarzeling geweest om de verkiezing van Nikolaas te bevestigen? Is deze bevestiging door Rome en de daaropvolgende aanstellingsceremonie te Reims, die waarschijnlijk kort na deze brief gevolgd is door de bemiddeling van Alvisus, de begindatum voor de episcopaatsjaren? Voor de oorkonden van Nikolaas uit het (incarnatie)jaar 1136 lijkt dit zo. Een oorkonde uit het abdijarchief van Affligem is uitgevaardigd in het incarnatiejaar 1136, de 14de indictie, het eerste presulaatsjaar (43). Ze is alleszins uitgevaardigd vóór 25 december 1136. Nikolaas wordt er nog niet als *episcopus* — de gebruikelijke titel — maar als *Cameracensium Minister* in betiteld. Deze oorkonde lijkt dus vóór de wijding (20 december) te zijn bekrachtigd, maar na de aanstelling, die hem de macht gaf, ook al was hij nog niet gewijd (*infra ordines manenti*), kerkrechtelijk als bestuurder van zijn bisdom op te treden. Maar omdat in de oorkonden vanaf 1137 episcopaatsjaren en incarnatiejaar steeds samen wisselen (zie verder), moet de conclusie getrokken worden, dat de wijdingsdag (20 december 1136) als enige en definitieve terminus is gaan fungeren voor de oorkonden vanaf 1137. Het eerste episcopaatsjaar is vermoedelijk dubbel geteld (een voorlopig eerste jaar in de loop van 1136 waarvan de telling startte met de confirmatie door Rome en een definitief eerste jaar in de loop van 1137 waarvan de telling startte met de wijding).

(42) *Patrologia Latina*, 179, kol. 263. Alvisus was bisschop te Atrecht van 1131 tot 1147.

(43) E. DE MARNEFFE, *Cartulaire d'Afflighem, (Analectes pour servir à l'histoire ecclésiastique de la Belgique, 2de sectie, afl. 1-5)*, Brussel, 1898-1901, p. 88-90. A. WAUTERS, *Table chronologique des chartes et diplômes imprimés*, 2, Brussel, 1868, p. 187 geeft nog twee andere voorbeelden van oorkonden uitgevaardigd door Nikolaas in 1136. Hier zijn echter geen episcopaatsjaren bij vermeld.

4. Gevolgen voor de datering van de oorkonden

Noch de datum van de verkiezing (22 maart 1136), noch een datum na 20 december 1136 komt in aanmerking als het begin van de episcopaatsjaren van Nikolaas I van Kamerijk, wel 20 december 1136 (de wijdingsdag), uitzondering gemaakt voor de enkele oorkonden die vóór de wijding gedateerd zijn.

In de regel mag men stellen dat het incarnatiejaar (volgens de kerststijl) en het episcopaatsjaar samen opklimmen, zo dat 1137 met het eerste, 1138 met het tweede episcopaatsjaar, enz samenvalt. Op deze regel maken weinig oorkonden een uitzondering (44). Nu kan in theorie het episcopaatsjaar een getal hoger liggen dan bij de vooropgestelde reeks, wanneer de oorkonde tussen 20 en 25 december is uitgevaardigd (bv. 1137 als tweede episcopaatsjaar). Maar daarvan zijn geen voorbeelden voorhanden (45). Wat niet kan is dat het episcopaatsjaar een getal lager ligt (bv. 1138 als eerste episcopaatsjaar). Dan is er iets in de datering, dat niet klopt en moet de oorkonde of de tekstoverlevering als verdacht worden beschouwd. Ik geef straks twee voorbeelden.

Nu geven de bisschoppelijke oorkonden van Nikolaas in de regel nooit de dagen aan, wel de indicties, vooral tijdens het eertste decennium van het episcopaat. Met die indicties zou men in theorie kunnen beslissen of een oorkonde vóór of na 24 september valt, indien men zeker zou zijn dat steeds de Bedaanse indictiestijl gehanteerd is. Maar de indictiestijl is in de Kamerijkse oorkonden van die tijd onzeker (46). Werinbald, de kanselier die in functie was van 1100 tot 1148 (47), gebruikte zowel de Bedaanse als een eigen Kamerijkse indictiestijl (de Bedaanse met de wisseling op 24 sept. van het jaar voorgaande jaar en de Kamerijkse met een wisseling op 24 sept. van hetzelfde jaar) (48). Indictieaantallen laten dus niet toe alle oorkonden preciezer binnen het jaar te lokaliseren. Over het gebruik van de kerststijl voor de incarnatiejaartallen bestaat geen twijfel, ook niet in de oorkonden van Nikolaas.

Keren we nu terug tot enkele praktische voorbeelden. Eerst de twee

(44) Een steekproef op een zestigtal oorkonden leverde geen enkel voorbeeld waarbij het episcopaatsjaar een jaartal hoger lag, bij 5 lag het een jaartal lager.

(45) Bij A. WAUTERS, *o.c.*, p. 257 is er wel een oorkonde van 1145 waar het episcopaatsjaar twee eenheden te hoog ligt, maar hier is blijkbaar een IX in een XI omgewisseld.

(46) E. VAN MINGROOT, *Indictio secundum stilum Cameracensium*, in *Belgisch Tijdschrift voor Filologie en Geschiedenis*, 143, 1977, p. 133-203.

(47) IDEM, *Een keerpunt in de geschiedenis van Dikkelvenne: het Kamerijkse vonnis uit het jaar 1117*, in *Liber Amicorum Achiel De Vos*, Evergem, 1989, p. 244.

(48) In een aantal gevallen kan men wel met zekerheid vaststellen of een Bedaanse of een Kamerijkse stijl gebruikt is, namelijk wanneer het indictieaantal te laag is om Bedaans te zijn, of te hoog om Kamerijks te zijn.

oorkonden van de Sint-Baafsabdij, waarmee ik dit artikel begonnen ben. Daar hebben we als dateringselementen:
- incarnatiejaar 1155, 19de presulaatsjaar (oorkonde Landskouter) (49)
- incarnatiejaar 1165, 29ste presulaatsjaar (oorkonde Gentbrugge) (50).

Bij deze twee oorkonden klopt alles met de gewone regel en moeten we dateren vanaf 25 december 1154/64 en ten laatste vóór 20 december 1155/65 (51).

Nu geef ik twee oorkonden uit het Ninoofse abdijarchief, waarbij de dateringen niet corresponderen met de regel:
- incarnatiejaar 1139, 1ste indictie, 2de presulaatsjaar (52)
- incarnatiejaar 1165, 28ste presulaatsjaar (53)

Wat de eerste oorkonde van 1139 betreft, is er iets speciaal aan de hand. Er zijn namelijk twee originele oorkonden met nagenoeg dezelfde inhoud, de eerste van 1138 zonder zegel, 15de indictie, tweede episcopaatsjaar en de tweede met zegel uit 1139. De samenhang tussen beide oorkonden is nog nooit grondig onderzocht geworden. Heeft de eerste oorkonde als model gediend voor de tweede en is de dadatio-formule, die in de eerste correct is, in de tweede onvolledig aangepast (wel datum en indictie, niet het presulaatsjaar) of is de tweede oorkonde een vervalsing? Het gaat om de eerste grote bevestigingsoorkonde voor de Ninoofse abdij, die gesticht werd in 1137.

In de tweede oorkonde is bij de tekstuitgave door J.J. DE SMET een transciptiefout gemaakt. In het origineel (54) staat voor het presulaatsjaar ,,XXVIIIJ°'' en niet ,,vigesimo octavo'', zoals in de tekstuitgave. Dus eigenlijk is er met de datering in deze laatste oorkonde niets aan de hand en komen we opnieuw tot de bevestiging van de algemene regel (1165 = 29ste episcopaatsjaar).

(49) VLEESCHOUWERS, II, p. 40-41.
(50) Ibidem, p. 46-47.
(51) VLEESCHOUWERS dateert de oorkonden volgens zijn dubbele standaard tussen 25 dec. 1154/64 - 21 maart 1155/65 of 19-24 dec. 1155/65.
(52) J.J. DE SMET, *Recueil des chroniques de Flandre*, II, Brussel, 1941, p. 753-755.
(53) *Ibidem*, p. 767-768.
(54) BEVEREN, RIJKSARCHIEF, Abdij Ninove, Dozen De Smet 1.

5. Besluit

We hebben er alle belang bij, wanneer in de oorkonden van Nikolaas I van Kamerijk de episcopaatsjaren, te rekenen vanaf 20 dec. 1136, niet kloppen met het jaartal (berekend volgens de kerststijl), dit als verdacht te beschouwen en een verder onderzoek in te stellen (55). In de regel zal per incarnatiejaar, maar één episcopaatsjaar voorkomen, volgens de reeks 1137 = 1ste episcopaatsjaar.

Dirk Van de Perre
Hoogstraat 23
9401 Pollare

(55) Nog een typisch voorbeeld is een oorkonde uit de abdij van Jette, bij A. WAUTERS, *Table*, 2, p. 261 vermeld met het jaartal 1146, het 9de presulaatsjaar. Nu staat in het origineel het jaartal 1145, zodat ook hier alles correct is (BRUSSEL, ALGEMEEN RIJKSARCHIEF, *Kerkelijk Archief van Brabant*, nr. 6963, f° 8). Het bewijst hoe voorzichtig men moet omspringen met oudere tekstuitgaven!

HET LAND VAN AALST
LOSSE NUMMERS
OUDE JAARGANGEN

Een los nummer vanaf jaargang 1991 kost 200 fr.
Een enkel nummer vóór 1991 kost 150 fr., een dubbel nummer 250 fr.
Een volledige oude jaargang kost 600 fr.

De verzending gebeurt na storting van het verschuldigde bedrag op rekeningnummer 001-0561340-77 van Het Land van Aalst, Oude jaargangen, Tulpstraat 1, 9308 Aalst-Hofstade, tel. (053) 70 21 79.
Niet alle jaargangen zijn nog in voorraad. Vooraleer te bestellen, neem eerst contact op.

EVENEENS BESCHIKBAAR:

G. Van Bockstaele, Gids voor een werkbezoek aan de koninklijke bibliotheek Albert I te Brussel - 1991: 100 fr. (20 fr. toevoegen voor portonkosten).

Herman van Isterdael e.a., Bibliografie van de Gemeenten van het Land van Aalst (1950-1983). 2 banden - 915 blz.: 1.200 fr. (gebeurlijk te verhogen met 70 fr. portonkosten).
Kaart van het voormalige ,,Land van Aalst'' (1596) - Horenhault - kleurendruk - 1988: 1.000 fr.

De Vaderlandsche

ASLK
BANK + VERZEKERINGEN

ELECTRABEL

Drukkerij De Riemaecker
telefoon (055) 21 14 04 telefax (055) 21 20 00

De publicatie van deze jaargang gebeurt met de financiële steun van:
Verzekeringen De Vaderlandsche NV, ASLK Bank + Verzekeringen, hoofdsponsors
Electrabel NV, Drukkerij De Riemaecker, co-sponsors

Inhoud

JAARGANG XLVII - 1995 - NUMMER 2

G. VAN BOCKSTAELE
Het politiek en sociaal engagement
van de Geraardsbergse Dr. Arthur Vander Schueren 81-110

R.J. VAN DE MAELE
Louis Paul Boon en de Zwarte Hand 111-142

D. VAN DE PERRE
De datum van de bisschopswijding
van Nikolaas van Chièvres (1136-1167) 143-156

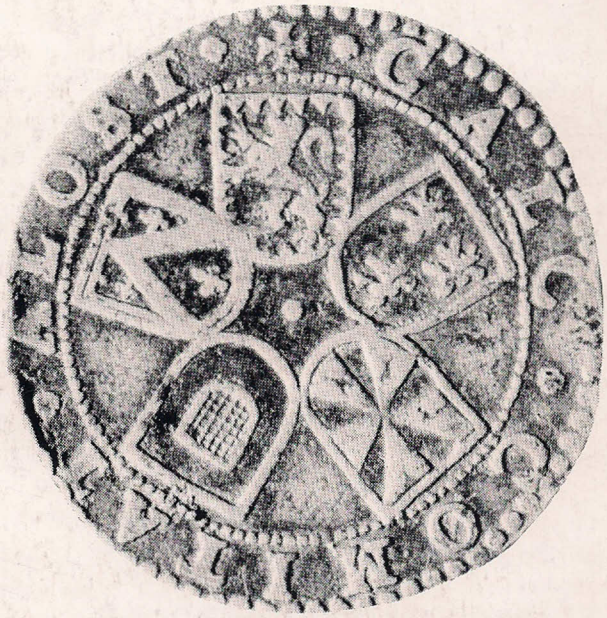

1995